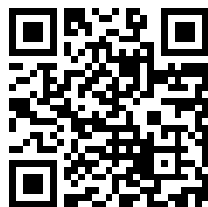

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

GoogleTM books

<https://books.google.com>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

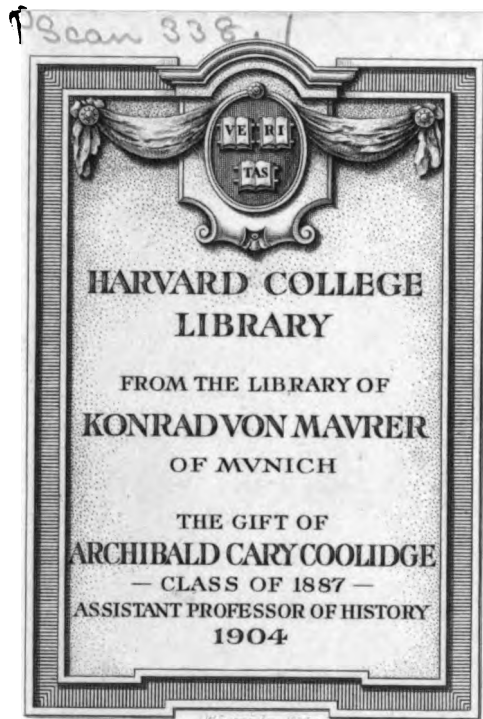
Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsatt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsatt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

THE
JOURNAL
OF
THE
ROYAL
ANTHROPOLOGICAL
INSTITUTE

VOL. LXXV.
PART I.
1945

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT

21:a ÅRGÅNGEN

1900.

— x —

Innehåll:

- Redogörelse för Svenska Literatursällskapets årsmöte.
 Petrus Lagerlöfs kollegium i svensk metrik. . . Af *Lydia Wahlström*.
 Bidrag till Svenska dramatikers historia från
 utländska källor Af *E. Wrangel*.
 Astrils och Dödens Pijlebyte Af *Alfred L. Wennström*.
 Thorildiana Af *Lauritz Weibull*.
 Bidrag till kännedomen om de under Gustaf III
 herskande estetiska åsikterna.
 I. De vittra tidskrifternas kritik Af *Otto Sylwan*.
 II. Leopolds »Critiska anmärkningar vid
 hjälte-dikten: Tåget öfver Bält» Af *Axel Gauffin*.
 III. De estetiska åskådningarna vid uni-
 versiteten Af *Gustaf Gjörloff*.
 Om Petrus Jonæ Angermannus' förmenta delta-
 gande i 1600 års bibelkomité m. m. Af *Herman Lundström*.
 Svensk literaturhistorisk bibliografi. XVIII. 1898 Af *E. H. Lind*

UPSALA 1900

AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
 EDV. BERLING.

Af Svenska Literatursällskapet utgifna skrifter:

1880—81.

- 1: 1¹. Samlaren, Tidskrift: I, 1. Pris i bokh. 3 kr.
 1: 1². » » I, 2. » » » 2 »
 2¹. Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: I. Pris i bokh. 2 kr.
 3¹. Ur en Antecknares samlingar: sidd. 1—64.

1881—82.

- 1: 2¹. Samlaren, Tidskrift: II, 1. Pris i bokh. 2 kr.
 1: 2². » » II, 2. » » » 1 » 50 öre
 2². Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: II. Pris i bokh. 3 kr.
 4. En Svensk Ordeskötsel af Samuel Columbus. » » » 2 »
 3². Ur en Antecknares samlingar: sidd. 66—192.

1882—83.

- 1: 3. Samlaren, Tidskrift: III. Pris i bokh. 2 kr.
 3². Ur en Antecknares samlingar (slutet). 6 »
 5. Skrifter af C. G. Tessin: I och II. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1883—84.

- 1: 4¹. Samlaren, Tidskrift: IV, 1. Pris i bokh. 2 kr.
 1: 4². » » IV, 2. » » » 2 » 50 öre.
 6¹. G. Benzelstjernas Censorsjournal: I. Pris i bokh. 2 kr.
 7: 1¹. 1500- och 1600-talens Visböcker: I. Harald Oluffsons Visbok. 1 h. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.

1884—85.

- 1: 5. Samlaren, Tidskrift: V. Pris i bokh. 3 kr.
 6². G. Benzelstjernas Censorsjournal: II. Pris i bokh. 2 kr.
 6³. » » » III. » » » 1 »
 1500- och 1600-talens Visböcker:
 7: 1². I. Harald Oluffsons Visbok: 2 h. Pris i bokh. 1 kr 25 öre.
 7: 2¹. II. Bröms Gyllenmärs Visbok: 1 h. » » » 2 »

1885—86.

- 1: 6¹. Samlaren, Tidskrift: VI, 1. Pris i bokh. 2 kr.
 6: 1². » » VI, 2. » » » 2 »
 7: 2². 1500- och 1600-talens Visböcker: II. Bröms Gyllenmärs Visbok 2 h. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
 8¹. Samlade Dramer af J. Messenius: 1 h.
 9¹. Bref rörande Nya Skolans historia: 1 h.

1886.

- 1: 7. Samlaren VII. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
 8². Samlade Dramer af J. Messenius: 2 h.
 9². Bref rörande Nya Skolans historia: 2 h.

1887.

- 1: 8. Samlaren VIII. Pris i bokh. 4 kr.
 8³. Samlade Dramer af J. Messenius: 3 h.
 7: 2³. 1500- och 1600-talens Visböcker II. Bröms Gyllenmärs Visbok, 3 h: (slut-häfte.) Pris i bokh. 2 kr.

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN

AF

SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT.

21:a ÅRGÅNGEN

1900.

UPSALA 1900
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

P scan 338.1

Harvard College Library
Von Maurer Collection
Gift of A. C. Coolidge
Jan. 18, 1904

65

Innehåll:

	Sid.
Redogörelse för Svenska Literatursällskapets årsmöte	I—IV.
Petrus Lagerlöfs kollegium i svensk metrik. Af LYDIA WAHLSTRÖM	1.
Bidrag till Svenska dramatikkens historia från utländska källor. Af E. WRANGEL	30.
Astrils och Dödens Pijlebyte. Af ALFRED L. WENNSTRÖM	40.
Thorildiana. Af LAURITZ WEIBULL	50.
Bidrag till kännedomen om de under Gustaf III herskande estetiska åsikterna.	
I. De vittra tidskrifternas kritik. Af OTTO SYLWAN	68.
II. Leopolds »Critiska anmärkningar vid hjältedikten: Tåget öfver Bält». Af AXEL GAUFFIN	78.
III. De estetiska åskådningarna vid universiteten. Af GUSTAF GJÖRLOFF	91.
Om Petrus Jonæ Angermannus' förmenta deltagande i 1600 års bibelkomité m. m. Af HERMAN LUNDSTRÖM	102.
Svensk literaturhistorisk bibliografi. XVIII. 1898. Af E. H. LIND.	

Härjämte medfölja såsom Bihang för år 1900:

Svenskt anonym- och pseudonymlexikon. H. III. Af LEONARD BYGDÉN.
 Ur Hans Järtas literära brefväxling. H. II. Af EUGÈNE LEWENHAUPT.
 Thomas Thorilds Bref. H. II. Af LAURITZ WEIBULL.

Redogörelse för Svenska Literatursällskapets årsmöte.

Den 2 Maj 1900 sammanträdde sällskapet till ordinarie årsmöte, hvarvid af sekreteraren upplästes

Årsberättelse för arbetsåret 1899.

Under det gångna året har genom arbetsutskottet utgifvits *Sam-laren XX* med bidrag af herrar *C. H. Hallendorff*, *E. Hildebrand*, *E. H. Lind*, *V. Lindström*, *R. Steffen* och *O. Sylvan*, samt *Svenskt anonym- och pseudonymlexikon* h. 2 af *L. Bygdén*; *Ur Hans Järtas literära brefvexling* h. 1 af *E. Lewenhaupt* samt *Thomas Thorilds bref* h. 1 af *L. Weibull*.

Utskottet har haft 3 sammanträden.

Efter rektor *P. Bagge*, som flyttat från Upsala, valde utskottet d. 3 Okt. 1899 E. o. Bibl.-Amanuensen *C. A. Grönblad* till skattmästare.

Sällskapet, som under det gångna året genom hofmarskalken *C. Silfverstolpes* plötsliga död förlorade en varmt intresserad och under en följd af år inom detsamma mycket verksam medlem, har sedan förra årsmötet ånyo gjort en stor och kännbar förlust genom Bibliotekarien *Elof Tegnér*s frånfälle. Talrika bidrag af hans hand föreligga i sällskapets utgifna skrifter, där de alltid skola bära vittne om hans sällsporda begåfning, fina bildning, glänsande skriftställarförmåga och varma intresse för sällskapet och dess sträfvanden.

Upsala d. 2 Maj 1900.

Eugène Lewenhaupt.

Härefter föredrogs

Revisionsberättelse

öfver Svenska Literatursällskapets räkenskaper för år 1899.

Inkomster:

Behållning från föregående år	6,979: 81
Årsafgifter af 427 medlemmar	2,103: —
Svenska Akademien för 20 ex.	100: —
Årsafgift för 1898 af 9 medlemmar	45: —
» » 1900 » 1 (finsk) medlem	2: 75
Lagerförsäljning	123: 21
Debiterade porton	89: 30
Räntevinst	254: 33
Summa kronor	9,697: 40

Utgifter:

Författarchonorar	518: 50
Boktryckare	1,571: 45
Bokbindare	56: 15
Distribution, frakter och diverse	244: 22
Behållning:	
I Uppsala sparbank	6,672: 65
I Mälar.-Prov. Ensk. Bank	500: —
Kontant	134: 43
Summa kronor	9,697: 40

Räkenskaperna befunnos samvetsgrannt förda, och revisorerna få på grund häraf föreslå, att sällskapet tacksamt beviljar sin förre skattmästare dr. Aksel Andersson samt den nuvarande skattmästaren aman. C. Grönblad full ansvarsfrihet för deras förvaltning under år 1899.

Uppsala den 30 April 1900.

Elis Wadstein.

K. Reinh. Geijer.

Sedan denna blifvit godkänd och full och tacksam ansvarsfrihet blifvit förre skattmästaren dr A. Andersson samt nuvarande skattmästaren amanuens C. A. Grönblad beviljad, blef vid den i stadgarne föreskrifna utlottningen grefve E. Lewenhaupt utlottad ur arbetsutskottet.

Till medlem i arbetsutskottet i hans ställe invaldes v. bibliotekarie *Aksel Andersson* och i ledigheten efter prof. H. Schück prof. *P. A. Geijer*; samt till supleant amanuens *E. Meijer*.

Till revisorer utsågos docent *E. Wadstein* och amanuens *R. Arpi* med prof. *K. R. Geijer* och prof. *H. Lundström* till supleanter.

Sedan följande förslag till stadgeförändring föredragits och antagits, valdes till medlem af arbetsutskottet amanuens *C. A. Grönblad*.

Till Svenska Literatursällskapets Arbetsutskott!

Enligt § 4 af sällskapets stadgar vårdas dess angelägenheter och ledes dess värksamhet »af ett arbetsutskott, bestående af fem i Upsala bosatte personer.»

I samma § stadgas ock att »utskottet väljer inom sig ordförande och sekreterare samt till skattmästare en af sällskapets i Upsala bosatte medlemmar.»

Erfarenheten under de gångna tjugo åren har likväl ådagalagt, att det vore till en stor fördel ej blott för skattmästaren, utan ock för arbetsutskottet och dess värksamhet, om nämnde embetsman vore medlem af detsamma. Många af de frågor, som där förekomma, äro af den art, att utskottet ej kan afgöra dem utan skattmästarens hörande och denne å sin sida är ofta nödgad att inhemta utskottets åsigt, innan han kan bestämma sig för sitt handlingssätt.

Under de gångna åren har också praxis utvecklats sig därhän, att skattmästaren deltagit i utskottets förhandlingar, men detta förhållande bör naturligtvis lagligen fastställas, om det anses vara nödvändigt och rätt.

Visserligen kunde stadgarne ändras därhän att det bestämdes, att äfven skattmästaren skulle utses bland det af fem medlemmar bestående utskottet, men då det är önskvärdt, att antalet af dettas medlemmar ej minskas utan snarare ökas, får jag härmed föreslå att stadgarne ändras så, att i § 4 ordet »fem» ändras till »sex», samt så att slutet af § kommer att lyda: »Utskottet väljer inom sig

ordförande, sekreterare och skattnästare. Vid paria vota inom utskottet eger ordföranden utslagsröst» etc.

Upsala d. 3 Oktober 1899.

Aksel Andersson.
Afgående skattnästare.

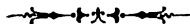
Tillstyrkes
å arbetsutskottets vägnar

Ad. Noreen.

Prof. *H. Lundström* höll slutligen ett föredrag om *Nya bidrag till frågan om Andreas Rydelii sista skrift* samt lemnade några kulturhistoriska meddelanden från *Strängnäs stift under Gustaf II Adolfs tid*.

Vid arbetsutskottets samma dag hållna sammantråde omvaldes till ordförande prof. *A. Noreen* och till skattnästare e. o. amanuens *C. A. Grönblad* samt nyvaldes till sekreterare v. bibliotekarie *Aksel Andersson*.

E. L.

Petrus Lagerlöfs kollegium i svensk metrik.

I.

1600-talet äger, så vidt jag vet, endast tvänne författare, som i tryckta arbeten behandlat svensk metrik, ANDREAS ARVIDI och NILS TJÄLLMAN. Den förres bok, *Manuductio ad poësin Svecanam* har redan förut varit föremål för en tämligen utförlig behandling i denna tidskrift. Nils Tjällmans lilla arbete är däremot mindre känt — kanske därför, att det icke utgör någon själfständig afhandling utan endast ingår som bihang i samma författares *Grammatica Latina*, Stockholm 1679. Det bär titeln *De Poësi. Om Verskonsten*, och är skrivet på en tämligen ålderdomlig svenska samt innehåller egentligen en uppräknig af antika värsarter med antik terminologi och med exempel hämtade både från latinet och svenskan för att visa modersmålets användbarhet i alla värsformer. Någon jämförelse med Arvidis grundliga arbete kan det sålunda näppeligen tåla. Dess största märkvärdighet består i, att förf. indelar värserna i *finger* i stället för i värsfötter — »för den likhets skull, som är med våra fingrars leder, hvilka vi efter gåfvornas storlek böja, när vi dem åt våra förmän, vänner och androm gifva; äfven kan ock en värs med sina finger utgifva ära och beröm, tröst eller förmaning, uppväcka lust och glädje med sitt öre- och hjärtnklappande och där med vända dem ifrån allt fäfängt bekymmer». — Anmärkningsvärd är för öfrigt författarens kritik öfver Stjernhjelmis hexameter: »Oansedt välborne Stjernhjelms uti sin Hercule synes imitera de latiner uti positione: dock likväl mest emellan hvar eller tionde värs finnas två positioner uti en Dactylo». Ett par af exemplen torde förtjäna anföras. Då författaren vill visa användbarheten af »Sapphicum Trochaicum» i

svenskan, anför han två sätt att skriva dylik värs, exemplifierande dem båda. Han börjar med anförande af första värsen af Integer vitæ jämte öfversättning:

Hvilken dygdigt lefverne alltid förer,
Honom ingen blänkande värja rör.
Icke håller hafver han däraf nöden,
salig i döden.

Därpå anför han följande latinska värs med en öfversättning i samma värsmått, hvarpå Integer vitæ hos oss brukar *sjungas*. (Jfr. Sv. Ps. N:o 387!)

Aufer immensam, Deus, aufer iram
Et cruentatum cohibe flagellum,
Ne scelus nostrum properes ad æquam
Pendere lancem!

Vänd af din vrede, Herre Gud, med nåde
Och lät ej längre titt grymma ris råda!
Gör straffet mindre, än som våra synder
Thet förskyllt hafva.

Hur bristfälliga nu än Arvidis och Tjällmans arbeten må hafva varit, så utgjorde de dock ganska länge de enda tryckta skrifterna inom sitt område och voro därför allmänt kända. Man finner dem också stundom citerade långt in på 1700-talet i akademiska afhandlingar¹, och de afskrifter och bearbetningar af dem, som man påträffar på Uppsala universitetsbibliotek, vittna tydligt om, hur allmänt begagnade de varit. Af Tjällmans arbete har jag funnit tre fullständiga afskrifter och ett fragment². Hvad Andreas Arvidi beträffar, så nämnes han ännu i ett collegium från 1707 »en berömd Strängnäslektor», hvilkens bok om svenskt poeteri allmänt läses (multorum manibus teritur). Samma collegium lånar också hela kvantitetsläran ur fjärde kapitlet af Manuductio ad poësin Svecanæ³. En annan afhandling från samma år, *Kort Uttag af Svenska Poeteriet eller Rimkonsten*, innehåller i sina sex första kapitel endast ett på latin affattadt, kort sammandrag af motsvarande kapitel i denna sistnämnda bok, som därpå från och med åttonde kapitlet

¹ Exempelvis ARNELLS afhandling under O. CELSI'i presidium: *De Prærogativis linguæ Svecanæ*, Uppsala 1711 och PRATENII afhandling under L. ARRHENII presidium: *Poësis Svecanæ hodierna*, Uppsala 1728.

² N. 1108 där äfven fragmentet är befintligt; vidare N. 1107,2 och R. 610.10. Samtliga afskrifterna äro fullkomligt lika.

³ Se *Kongl. Bibl. handskriftsaml. Sv. litt. historia* 4:o och R. 618,1. Jfr. s. 9.

refereras något noggrannare och på svenska. Och NILS CELSI *Det svenska Poeteriet*, som uppgifves härleda sig från 1714, synes från och med § 4 till och med slutet, § 24 endast vara afskrift ur de tre första kapitlen af *Manuductio*, blott med den skillnaden, att Celsius stundom lämnar något flere exempel än Arvidi¹.

Af anförda fakta skulle man möjligen vara benägen att sluta, det Arvidi och Tjällman under slutet af 1600- och början af 1700-talet obetingadt betraktats såsom auktoriteter beträffande svensk metrik. En dylik slutsats vore dock förhastad. Vid en närmare blick på de handskrifna kopiorna af deras arbeten förefaller det, som om afskrifvarne stundom trott sig ha haft att göra med Lagerlöf. Med Arvidis afskrifvare tyckes detta ha varit fallet åtminstone i ett exemplar af det nyssnämnda »Kort Uttog». Hvad åter beträffar afskrifterna efter Tjällman, så förekomma dessa i en så pass misstänkt sammanblandning med Lagerlöfs metrik-kollegium, att jag däraf anser mig kunna sluta detsamma². Förväxlingen var naturlig nog, då afskrifterna gingo ur hand i hand och man icke hade något tryckt exemplar att rätta sig efter.

Visst är, att PETRUS LAGERLÖFS anseende såsom metrikförfattare åtminstone inom Uppsala-kretsar snart nog öfverglänste föregångarnes, sedan han på 1680-talet börjat föreläsa i ämnet. Själf tyckes Lagerlöf icke hafva rönt stort intryck af dessa. Tjällman nämner han icke ens i sitt kollegium, och det enda betyg han ger Arvidi är, att denne »missbrukat det grekiska och latinska språket såsom åtskilliga andra, hvilka inom detta område arbetat på att pröfva vår poesi efter den grekiska och latinska och därmed endast ha gjort gagnlöst arbete (lavarunt lapidem)»³.

¹ »Kort Uttog» fins i N. 629. — Äfven en i bundten R. 618 befintlig handskrift, *Den svenska värskonsten*, är ingenting annat än ett högst obetydligt förkortadt citat af kap. I, II och V i *Manuductio*. T. o. m. rimregistret fins afskrifvet ända till bokstafven U. — Lind anmärker också (i *Samlaren* 1882 s. 53), att likheten mellan denna handskrift och »Kort Uttog» jämte ett fragment i N. 1107 troligen beror på gemensamt lån från samma källa. — Celsii »Det sv. poeteriet» är en bunden foliohandskrift (R. 614) med något svärläst handstil. Arbetet vimlar af latinska och grekiska citat. Dess första del definierar poesien i allmänhet och beskriver de andliga och materiella fördelar den medför samt innehåller slutligen en tämligen vidlyftig klassisk mytologi till skalders tjänst.

² Jfr bil. s. 22 f., 27 f.

³ Jfr. s. 21. Naturligt är, att Lagerlöfs lärjungar visa sig inspirerade med samma åskådning. I Törners kollegium af 1703 (se nedan s. 9) får Arvidi förebärlser för att hafva förblandat accent och kvantitet och använt termer sådana som troké och jamb i st. f. betonad och obetonad första stafvelse.

En närmare undersökning af de 24 handskrifter — däraf 22 i Uppsala och 2 i Stockholm — som innehålla Lagerlöfs svenska metrik, försvåras betydligt därigenom, att synbarligen ingen af dem är skriven med Lagerlöfs egen handstil. Ty den handskrift (Upps. R. 651 b), som man hittills på grund af J. H. Lidéns påskrifna anteckning betraktat såsom Lagerlöfs egenhändig exemplar, kan icke gärna vara skriven med dennes hand; därom öfvertygas man lätt genom jämförelse med de få bevarade originalbrefven från Lagerlöf. Möjligen kunna några af handskrifterna vara att betrakta såsom uppteckningar, direkt gjorda under professorsnors föreläsning, men icke håller detta kan med säkerhet afgöras, och de allra flästa torde endast vara afskrifter efter dylika uppteckningar.

I Uppsala-bibliotekets allmänna handskriftsamling fins dock en liten oktavhandskrift, R. 324, som möjligen skulle kunna anses ersätta bristen på en normaltäxt. Detta omdöme beror emellertid icke uteslutande på den i ögonen fallande omsorg och noggrannhet, hvarmed uppteckningen här är gjord och som visserligen skulle kunna tyda på, att den värkställts för professorsnors egen räkning; ty i detta fall torde den nyssnämnda R. 651 b kunna sättas lika högt. Mera talande äro däremot några andra skäl, såsom att handskriften efter hvarje större afdelning i täxten lämnar några blad tomma, liksom afsedda för författarens kommande ändringar och tillägg. Mest anmärkningsvärdt är dock, att denna handskrift är den enda, i hvilken jag funnit spår af Lagerlöfs egen handstil. I slutet är nämligen vidfäst en lapp med en ordförteckning, som tydligen är uppskrifven af denne själf och enligt min mening på hans eget föranstaltande blifvit inbunden tillsammans med handskriften, med hvars innehåll den också hänger ihop. Åtminstone kan det gråbruna pappbandet mycket väl förskrifva sig från 1600-talet. Hvad själfva innehållet beträffar, så består handskriften i sin helhet af en latinsk prosodi, som slutar med en afdelning »De versu in genere», hvarpå såsom ett slags bihang följer den lilla afhandlingen i svensk metrik, *Introductio brevis in poësin Svecanam*, skriven med samma stil som det öfriga af handskriften. Volymen saknar titel och datering, men någon ovisshet om uppsatsens ursprung behöfver ej råda. Detta ursprung finner man nämligen på grund af jämförelse med en annan, till innehållet fullkomligt likartad prosodihandskrift, R. 325,1, som angifver sig härröra från en enskild föreläsningkurs i prosodi, gifven af poëseos professor Lagerlöf från distingsmarknaden till påsktiden 1685. Nu hade L. just föregående år blifvit innehafvare af nämnda professur, och

prosodikursen återfinnes mycket riktigt i läsarets tryckta föreläsningsskatalog såsom ett enskildt kollegium i »prosodiae atque carminum leges»¹. Här har man sålunda upphöfvet till Lagerlöfs kollegium i svensk metrik, hvilket alltså ursprungligen endast varit ett bihang till en föreläsningkurs i latinsk prosodi och i denna egenkap inskränkt sig till *Introductio brevis*. Häraf förklaras också den öfvervägande mängden af handskrifter, som endast innehålla denna lilla afhandling; de äro nämligen icke mindre än 14.

Har nu detta kollegium någonsin blifvit upprepadt af Lagerlöf efter 1685? Något egentligt bevis för detta torde man icke kunna finna vare sig i afskrifternas mängd eller i den omständigheten, att en af dem är daterad 1687 och en annan 1692². Mängden kan ju mycket väl förklaras på så sätt, att metrikkollegiet, som vid denna tid säkerligen var en större nyhet än den latinska prosodien, genom studenter tidigt blifvit bekant utom Uppsala och afskrifvits vid gymnasierna. De nämnda dateringarna åter skulle i och för sig icke med nödvändighet behöfva tänkas utvisa annat än den tid, då afskriften blifvit gjord, i likhet med de dateringar, som härröra från tiden efter Lagerlöfs död. Att föreläsningsskatalogerna efter 1685 iakttaga envis tystnad rörande denna sak, kan på grund af deras kända ofullständighet icke anses såsom något bevis vare sig för eller mot antagandet³.

Om jag det oaktadt lyckats komma till en bestämd öfvertygelse i frågan, så måste detta sålunda bero på vittnesbörd af helt annat slag. Ett sådant föreligger också i form af två andra redaktioner af samma metrikkollegium, innehållande *Introductio brevis*, försedd med längre tillägg. Den ena af dessa redaktioner är befintlig i tre handskrifter och består af *Introductio brevis*, tillökad med en kort *inledning*, utgörande en jämförelse mellan å ena sidan den modärna, å andra sidan den fornnordiska och klassiska poesien. Den andra redaktionen, som endast förefinnes i *en* handskrift, består af *Inledningen* och *Introductio brevis*, tillökade med en förteckning på utländska metrikkörfattare. Sedda i ljuset af denna undersökning, be-

¹ Om de öfriga tre prosodihandskrifterna, af hvilka endast *en*, som dock tydligen är ett fragment, icke innehåller *Introductio brevis*, se bihanget s. 24.

² R. 610.2 och R. 651 b. Äfven en prosodihandskrift (R 618) är daterad 1692, men denna datering behöfver icke hafva gällt *Introductio brevis*, som här är skild från prosodien genom en annan afhandling. (Se bil. s. 24).

³ 1682—83, då Lagerlöf var *logices* och *metaphysices* professor, föreläste han filosofi. Hans offentliga föreläsningar öfver Ovidius och Horatius 1684—85 inleddes med anmärkningar »de artis poetice natura ac constitutione».

finnas de förut omnämnda dateringarna vara värdefulla nog. Ty en af de tre handskrifter, som innehålla *Introductio brevis* med Inledning, bär anteckningen »Upsala d. 28 Aprilis 1687»¹ och den enda handskrift, som innehåller *Introductio brevis* med både inledning och författarförteckning, är daterad 10 maj och 12 dec. 1692. Och det är att märka, att sistnämnda båda dateringar äro placerade på olika ställen i kollegiet, hvilket onekligen kan häntyda på, att det hållits under både vår- och höstterminen detta år. Då det nu emellertid är lika otroligt, att afskrifvarne på detta omständliga sätt antedaterat sina exemplar, som att någon anonym person skulle ha företagit sig att i Uppsala under L:s listid göra tillägg till hans 1685 gifna kollegium, måste man — då intet af innehållet talar däremot — tillskrifva honom själf båda dessa redaktioner.

Med fullt så stor säkerhet kan jag däremot icke yttra mig rörande en tredje redaktion, som tyckes vara tillkommen på det sätt, att den förut nämnda Inledningen utarbetats till en något vidlyftigare gestalt, hvaremot *Introductio brevis* förkortats och båda tillsammans med en något tillökad författarförteckning hoparbetats till en fullständigt ny afhandling med nytt namn, *Dissertatio de poësi Sueonica*. I denna afhandling i och för sig betraktad fins intet, som strider mot antagandet, att Lagerlöf är äfven *dess* författare, och det är endast sammansättningen af de fyra handskrifter, i hvilka den förefinnes, som gjort mig något tveksam. I tre exemplar förekommer nämligen *Dissertatio* okritiskt sammanförd med *Introductio brevis* eller rent af med både *Introductio brevis* och Inledningen, utan att afskrifvarne synas ha lagt märke till upprepningen, och i det fjärde exemplaret, som bär anteckningen »Martinus Lidén Lincopie 3 Apr. 1718», är den sammanförd med Tjällmans »Om Verskonsten»². Då denna heterogena sammansättning omöjligen kan härleda sig från Lagerlöf själf, och *Dissertatio* icke kunnat anträffas med datering från

¹ Medgifvas bör, att en amman af dessa tre (befintlig i *Kongl. bibliotekets handskriftsaml. i Sv. litt. hist. 4:o*) angifver sig härröra från Lagerlöfs »*Cogitationes de Poësi Svecana, Auditoribus Suis dictatæ Anno 1685*». Men redan den omständigheten, att Inledningen här får sin egen titel (Premium), som om afskrifvaren velat utmärka den såsom en särskild del, tyder på, att denne själf betraktat den som en senare tillsats till 1685 års kollegium. Och om detta kollegium redan i sin första gestalt innehållit nämnda Inledning, så återstår att förklara förekomsten af 14 handskrifter endast innehållande *Introductio brevis*, ett antal, så ojämförligt mycket större än antalet handskrifter, som innehålla *Introductio brevis* med Inledning! (Se bih. s. 25).

² Se bih. s. 27 f.

tiden före 1699, då L. dog, torde man icke med säkerhet kunna bestämma dess författare, ehuru alla inre skäl tala för Lagerlöf.

På grund af ofvan angifna undersökning vågar jag framställa följande slutsats rörande de olika redaktionernas tillkomst. Sedan Lagerlöf våren 1685 såsom bihang till sin privata föreläsningkurs i latinsk prosodi gifvit ett svenskt metrikkollegium, bestående af *Introductio brevis*, har han därefter, ehuru icke senare än 1687, därtill fogat en Inledning, hvarpå han senast 1692 tillagt en författarförteckning. Efteråt har han själf eller möjligen någon hans lärjunge efter hans död omarbetat allt detta till en ny afhandling, *Dissertatio de poësi Sueonica*.

Att Lagerlöf för sitt metrik-kollegium begagnat tidens öfliga föreläsningsspråk, latinet, kan näppeligen betviflas. Härför talar icke blott den omständigheten, att kollegiet ursprungligen utgjort bihang till en föreläsningkurs i latinsk prosodi. Viktigare är, att både de ojämförligt bästa och talrikaste handskrifterna äro affattade på detta språk. De fyra svenska exemplaren, hvilka samtliga endast innehålla *Introductio brevis*, synas vara öfversättningar från latinska exemplar. Svenskan var ännu föga uppodlad i fråga om vetenskapligt ordförråd, och då Lagerlöf för ämnets skull sedermera värligen ansåg sig böra använda den vid sina föreläsningar öfver modersmålet, af hvilka flere afskrifter jämväl finnas bevarade i Stockholm och Uppsala, lyckades han icke åstadkomma annat än ett barbariskt blandspråk af latin och svenska. En åhörare har också börjat sina anteckningar i detta så kallade *Collegium Sceticum* med en slags ursäktande upplysning: »Emedan som detta Collegium angår vår svänska, så har ock Professorn behagat på svänska tala»¹.

Återstår så frågan, om Lagerlöfs metrik-kollegium aldrig blifvit tryckt. Om förf:s egna åtgöranden i detta afseende lämnar en anteckning i Palmsk. Saml. den upplysningen, att L. värligen börjat trycka ett arbete med titeln *Præcepta poëtica*, men att tryckningen afbrutits med de tre första kapp., som innehållit: De poematum divisione, De poësi dramatica in genere och De tragœdia. Hvarje spår af det tryckta tyckes dock numera hafva försvunnit².

¹ Se *Kongl. Bibl. språkvetenskapliga handskriftsaml.* Jfr en annan handskrift: *Rålambska Saml. N:o 82.*

² Se Sondéns upplaga af HAMMARSKÖLDS *Svenska Vitterheten* s. 129.

1736 utgaf emellertid ELIESER POPPELMAN, lektor i Göteborg, därstädes en liten skrift om 23 sidor med titeln *Brevis Introductio ad poësin Svecanam*. Den är naturligtvis utgifven »In usum Tironum». De 15 första sidorna äro på latin och innehålla i själfva verket ingenting annat än Lagerlöfs *Introductio brevis*, fullkomligt oförändrad med undantag af, att ett par meningar i slutet borttagits. Sidorna 15—23 åter, skrifna på svenska »till deras tjänst, som icke äro tillräckligt förfarna i latinet» — möjligen också för att bespara herr lektorn besväret af en öfversättning — utgöra helt enkelt ett utdrag ur Nils Tjällmans afhandling »De Poësi. Om Verskonsten». Poppelmans eget verk inskränker sig till, att han betydligt stympat Tjällmans, bland annat utlämnat den sista sidan hos denne. Slutligen behandlar han sonetten sist och hämtar sitt exempel därpå ur »Salig Herr Warnmarks Blomstervall pag. 44, där auctoren skrivit sonett öfver sir son Carl».

Troligen har Poppelman icke haft tillgång till *Grammatica latina* utan tryckt sin bok efter någon af de handskrifter, som innehålla både *Introductio brevis* och *Om Verskonsten*, i tanke att båda varit af Lagerlöf. Ty om dennes författarskap till *Introductio brevis* kan han knappt ha varit okunnig, ehuru han ingenstädes brytt sig om att utsätta hans namn. Om detta varit Poppelmans enda vetenskapliga arbete — och någon akademisk afhandling af honom fins ej — så bekräftas nog Skarstedts förmodan, att hans framgång på lärarebanan mera berott på fadrens ställning såsom biskop i Göteborg än på egna vetenskapliga förtjänster¹.

Om alltså metrik-kollegiet aldrig blifvit tryckt i det skick Lagerlöf själf velat gifva detsamma, har det dock åtminstone under ett halft

¹ SKARSTEDT: *Göteborgs stifts herdaminne* s. 157 ff. Skarstedt aberopar sig för öfrigt på WIESELGREN, som (i *Se. sk. litt.* IV 373) säger, att Poppelman »i början följer Lagerlöf, lånande många dess exempel — — — men sedan öfvergår till svenska. Han lär att skriva svensk elegisk värs och kallar sonetter »klingdichter» — en anmärkning, som adagalägger, att Wieselgren icke hos föregående författare funnit denna från tyskan lånade term.

Hos ytterligare tvänne författare har jag funnit yttranden om Poppelmans skrift. LEOPOLD skrifver: (i *Se. ak. handlingar* I 1796, företalet, s. 47) »I afskrift hafva funnits föreläsningar öfver sv. språket af Lagerlöf, hvilka aldrig blifvit tryckta. Men dess *Introductio brevis* utgafs 1736 af E. Poppelman». Slutligen nämner HAMMARSKÖLD den i sin förteckning öfver sv. läroböcker s. 122 ff. Han hänvisar där till *Polyfem* 3:de samlingen No 20, men på senare stället synes författaren, som antagligen är Hammarsköld själf(?), icke ha någon aning om vare sig Lagerlöfs eller Tjällmans rättighet till Poppelmans »arbete».

sekel efter förf:s död utöfvat det största inflytande på undervisningen i svensk värslära både vid skolan och akademien. Vittnesbörd härom äro bland annat de många citat därur, som man påträffar i akademiska afhandlingar i hithörande ämnen, hvilka under denna tid utgäfvos i Uppsala och Lund¹. Men äfven andra exempel kunna anföras.

I ett kollegium från 1703, *Observationes in Poësin Suecanam*, har dåvarande akademiadjunkten FABIAN TÖRNER, som 1704 blef logices och 1710 eloquentiæ professor i Uppsala, följt Lagerlöfs uppräknings af värserna efter stafvelsetalet, oftast äfven med begagnande af dennes exempel. Liksom sin lärare anser äfven Törner, att flere än 13 stafvelser i en vär är af ondo.

Vid Gefle gymnasium har vårterminen 1707 hållits ett frågkollegium öfver den svenska poesien, som fins bevaradt i två handskrifter, en i Uppsala och en på Kongl. biblioteket, och som på titelbladet uttryckligen angifver sig hufvudsakligen vara hämtadt ur »salig Professor Lagerlöfs manuskript». Kollegiet utgör också endast en i katekesform affattad, tämligen utförlig kopia af Lagerlöfs föreläsningar. Vidare finner man i början af andra delen af NILS CELSI handskrift *Det Svenska Poeteriet* (R 614), hvars affattande, såsom förut är påpekadt, förlägges till 1714, ett lätt igenkänligt utdrag ur inledningen till Lagerlöfs metrik-kollegium².

Den yngsta bearbetning af Lagerlöf, som jag påträffat bland Uppsala universitetsbiblioteks handskrifter, är en 6 sidors afhandling, *Appendicis loco de Poësi Suecana*, bland anteckningar efter enskilda föreläsningar *De Poësi* i R 327 [egentligen den klassiska poesien], af MATHIAS ASP. Denne, som 1718 blef docent och 1729 poëseos professor i Uppsala, höll 1729—30 enskilda föreläsningar i metrik, och det är troligen från denna föreläsningskurs, som nämnda afhandling förskrifver sig. Den utgör i själfva verket blott en lindrig omskrifning efter Lagerlöf, med ett eller annat tillägg, såsom ISAK VOSSU åsikt, att goterna medfört den rimmade värsen till Italien och påståendet, att trestafviga ord i vär helst bortkasta sista stafvelsen för accentens skull. Sistnämnda påstående kan dock ledas tillbaka till ett yttrande i Lagerlöfs kollegium i svenska språket: »I värser

¹ Se L. ARNELL, pres. O. CELSIUS: *De prerogativis linguæ Suecanæ*, Uppsala 1711. SMAREUS, pres. ARVID MÖLLER: *Cura linguæ patriæ*, Lund 1723. J. PRATENIUS, pres. L. ARRHENIUS: *Poësis Suecana hodierna*, Upps. 1728. MEDÉN, pres. HYDRÉN: *De ratione metrica Cantuum in Ecclesia patriæ*, Upps. 1754.

² Jfr s. 2 f., 22 f. och 28 f.

har man stympat participia activa, ex. hörande, blomstrande etc. För elevation och depression, som sker i *hvarannan stafvelse*, kunna sådana trestafviga ord, som ha sin accent i första stafvelsen (ex. blänkande), intet komma in i våra mest brukeliga värser hela och ostympade. Ty gjorde de dem till bisyllaba, uteslutande denna sista stafvelse, såsom blomstrand' etc. Jag skrifver aldrig i någon sådan vär, där de intet komma in behållne, desse trisyllaba participia; ej håller behöfva vi dem, efter verba hafva mest sina adjektiva dissyllaba, som ge så många epiteter vi behöfva¹. — Asps afhandling slutar med följande kategoriska sats: »Desse äro de förnämsta svenska skalder: Professor Lagerlöf, Salig Biskop Rudéen, Biskop Spegel, Lucidor, Eurelius och S. E. Brenner».

Bland de sista spåren jag funnit af Lagerlöfs metrik-kollegium är dock en handskrift af *Introductio brevis*, som att döma af stil-jämförelser förskrifver sig från 1751 och alltså blifvit gjord mer än 60 år, efter sedan kollegiet hållits! Då J. H. Lidén nämner kollegiet i sin *Historia litteraria poetarum Succanorum* (Upps. 1764—65, s. 63) kallar han det också »opusculum non contemnendum et a multis adhuc in manuscriptis conservatum».

II.

Återstår nu att redogöra för innehållet i de båda metrik-afhandlingarna. *Introductio brevis* börjar med inskräpandet af, att *Structura* = stafvelseräkning och *Rhythmus* = rim äro de hufvudfaktorer, som konstituera värsen. Lagerlöf anmärker uttryckligen, att Rhythmus hos honom icke betyder det samma som hos greker och romare, »utan ett lika ljud uti slutet på tvänne särskilda ord eller värser». Med afseende på strukturen framhålles, att vi äga lika många slags värser som antalet af de stafvelser, af hvilka en vär kan bildas. En vacker vär går dock icke längre än till 13 stafvelser; visserligen finnas 16- och t. o. m. 20-stafviga värser, »sed parum venuste».

Så följer indelningen af rimmen i maskulina och feminina, och mot halfrim och assonanser gifvas ungefär samma varningar, som förekomma i början af Arvidis V kapitel.

¹ Nordbergiska handskriften N. 627. Jfr Lagerlöfs anmärkning om *Spegels Öpna Paradis*, *Allmänna Handskriftsaml. U. 180*.

»Med accent», säger vidare Lagerlöf, »menas icke stafvelsernas storlek, utan ljudet, som består af elevatio och depressio eller däruti, att stafvelsen upphöjes med rösten eller undertryckes». Accenten lära vi ej genom regler utan genom daglig öfning från barndomen, och då vi skandera värser, göra vi det i själfva väcket »icke efter pedes, som svära mot vårt tungomåls byggnad», utan efter elevatio och depressio, som omväxla i hvarannan stafvelse. Slutligen inskärpes noga vikten af att i värser iakttaga den vanliga prosa-accenten, något som Lagerlöf ansåg höra till den svenska poesiers grundregler¹. Nekas kan icke, att han själf i praxis mer eller mindre försyndat sig mot de stränga regler han här uppställer. Man kan undra, om förbudet mot längre värser än 13-stafviga kunde imponera så mycket på åhörare, som mindes föreläsarens egen 15-stafviga dikt: *Hvad kärleken är* (tr. hos HANSELLI) »Är frågan fri, så torde jag få lof att något fråga» etc.². Att Lagerlöf äfven kunnat bryta ganska ansenligt mot prosa-accenten, finner man bland annat af grifkvädet öfver hustru Elisabet Urania 1670, ehuru det visserligen bör märkas, att detta tillhör en tidigare period. Jag fäster mig icke så mycket vid,

¹ Jfr Lagerlöfs kollegium i modersmålet och hans »Oförgripeliga påminnelser och anmärkningar till Spegels Öpna Paradis», dat. Uppsala 11 febr. 1692 (bland Lidéns samlingar i Uppsala allmänna handskriftsamling U 180). — Jfr härmed WRANGELS besynnerliga påstående i *Karolinska tidshvarfets komiska diktning* s. 22 not 3: »Lagerlöf tyckes dock i sina föreläsningar lagt mesta vikt vid stafvelseräkningen och öfversett accentens betydelse».

² Den förut (s. 9) omnämnda bearbetaren från Gefle, som äljes synnerligen troget återger Lagerlöfs framställning, anser sig icke håller böra förneka, att 15-stafviga värser *kunna* vara vackra, och anför ett par karaktäristiska ex. därpå:

Eos nyligt var uprunnen, kammad ut sitt gyllend hår,
När Palamon ung en herde uti nordanlunden går,
Full af ängest och bekymmer af en dröm han haft en natt,
Huilchen, när som han upvaknat, var uhr minne svunnen platt.

Och vidare:

Sej, hvad gagnar ächta ståndet, hvad för lust har thet med sig?
Intet bör Ert sinne böja, fast det ter sig prydelig.
Stort besvär sig theri yppar, nämnes oros ro med skäl;
Ty det klart för ögon visas, frii en qvinna blir en träl.
Intet gifves sedan stunder lefva efter sitt behag;
Ty det stora hushåld kräfver ju ock taga ro och dag.

(Bearbetaren anmärker här dock, att man redan af själfva cesuren finner dessa värser vara sammansatta af 8-stafviga femininer och 7-stafviga maskuliner, hvilket blefve tydligt, om endast rim tillades vid denna cesur). Se R 618,1.

att jamberna i värslradernas början här ofta utbytas mot korianber t. ex.

Högre än solen själf,
Högre än månans krets.

Vida värre äro sådana anomalier som:

Men tu, o Siäl, fordom kropsens lifgifvarinna,
Nu en ny himlens gäst och säll invånarinna.

Eller epodens sista värslrad:

Vi gå nu med sorg tillika
Breda rosor på din graf

— — — — —
Med stor vyrdnad, med stor ånger
Tala ditt rena beröm.

Om *cesuren* säger Lagerlöf, att »den inträffar i våra värser», när betoningen råkar falla »antingen på ett enstafvigt ord in progressu versus eller på ett flerstafvigt ords sista stafvelse. Cesuren märkes icke lika starkt och är icke håller lika angenäm på alla ställen i värser, utan den kan byta plats efter olika skandering och utlämnas i somliga värser alldeles».

Så följer en uppräknings af värserna, hvilken i själfva värdet fullkomligt motsvarar den, som igenfinnes i 8:de kap. af Arvidis bok, ehuru termerna äro olika. Lagerlöf så väl som Arvidi bygger indelningen på stafvelseräkning, men då den senare talar om trokéer och jambor, omskrifver den förre i sin rädsla för de antika »pedes» detta med den vida obekvämare angifvelsen af, om värserns första stafvelse är »elevata» eller »depressa». Och då Arvidi ägnar fyra kapitel i sin bok åt de daktyliska och anapestiska värsmåtten, förbigås dessa alldeles af L. Visserligen uttalar han håller ingen förkastelsedom öfver dem — en tystnad, som Gefle-kollegiet förklarar i följande enkla ord: »men då det är bättre göra undan ett, innan man går till något annat, lämnar jag dessa slag till en mera bekvämlig tid». Men då Lagerlöf, som ofvan är anfördd, talar om elevatio och depressio såsom omväxlande i hvarannan stafvelse, hvilket yttrande jämväl upprepas i Collegium Sveticum (se s. 10), finner jag häruti endast en återklang af Oritz' ord: Denn in dem ersten verse die erste Sylbe niedrig, die andere hoch, die dritte niedrig, die vierde hoch und so fortan — — — ausgesprochen werden. Wiewol nun meines wissens noch

niemand, ich auch vor der Zeit selber nicht dieses genawe in acht genommen, scheint es doch so hoch von nöthen zu sein als hoch von nöthen ist, dass die Lateiner nach den quantitativus oder grössen der Sylben ihre Verse richten und regulieren. — D. v. s. Lagerlöf förefaller mig, om också icke med direkta ord, ha anslutit sig till Opitz' kategoriska åsikt, att *hvarje vers antingen bör vara jambisk eller trokisk*¹. Kinkigare torde vara att uppvisa, om han i sin egen diktning varit fullt trogen denna åsikt eller ej. SCHÜCK anser, att den enda daktyliska dikt, som i Hansellis samling tillskrifves Lagerlöf:

Min trohet försvunnit, i ängslan jag går etc.

antagligen icke är af honom; men på denna fråga vågar jag ej inlåta mig².

Om man undantager Lagerlöfs pedantiska noggrannhet att t. o. m. upptaga »den enstafviga värser», som dock endast »brukas med andra värser», löper hans uppräknings fullkomligt parallellt med Arvidis 8:de kap., och liksom där kan man hos Lagerlöf med tillhjälp af ett par exempel göra upp schemat. Hvad Arvidi kallar en jambisk monometer brachycatalecticus, har hos Lagerlöf blifvit till en tvåstafvig värser med maskulin rytmus och deprimerad första stafvelse o. s. v. Endast om den trettonstafviga värser med feminint rimslut d. v. s. alexandrin, afger han ett särskildt omdöme: »att den är mycket bruklig och mycket zirlig».

Härmed slutar schemat. Flerstafvigare värser »äro intet anständiga», menar Lagerlöf, men vill någon begagna dylika, »så är samma besked med dem som med de föregående».

Slutligen gör han några anmärkningar rörande användningen af schemat; varnar t. ex. för förväxling af 11-stafviga maskuliner med 12-stafviga dylika och af 12-stafviga femininer med 13-stafviga, samt ger anvisning på tvänne olika sätt att skriva 13-stafviga maskulina värser.

Alexandriner med rimmad cesur förkastar Lagerlöf alldeles, dels emedan detta egentligen är en sammansättning af olika slags värser, dels emedan ofta återkommande rim stå i vägen för det naturliga allvaret hos alexandrin. Rim bör endast finnas i värsernas slut.

¹ *Buch von der deutschen Poeterei* ss. 40 ff. i *Neudrucke Deutscher Literaturwerke* I. Halle 1876.

² SCHÜCK och WARBURG, *Sv. litteraturhist.* I, 334.

Här sluta 9 af handskrifterna till *Introductio brevis*, en af dem t. o. m. något tidigare. En enda (i R. 418, se s. 24) har dock det på svenska skrifna tillägget: »Apostrof uti en svensk vär's bör intet tolereras, med mindre en vocalis kommer efter: och låter ordet ändå [= äfven] något hårt, så är det [dock] bättre, att han omitteras!» Äfven Geflekollegiet slutar med samma anmärkning, men har inuti afhandlingen en annan föreskrift: »Inga apostrofer böra tillåtas i bunden stil, som icke äfven tillåtas i obunden [in Soluto]. Samma lag angående synkope och andra ordförkortningar».

Öfriga handskrifter, däribland just den, som jag är böjd för att anse vara Lagerlöfs egen, — R. 324 — gå ett godt stycke längre. De uppdelas sålunda alla värser i:

1) *Uniformes*, som ha samma slags rim och stafvelsetal alltigenom, och

2) *Mixti*, som äro blandade i bägge eller ettdera afseendet.

Här anmärker Lagerlöf, att växling i rim nästan alltid följer med växling i stafvelsetalet, och i sammanhang härmed gifvas några enkla upplysningar om skillnaden mellan parvisa och, såsom Lagerlöf säger, »interpolerade» rim. Vid växling i stafvelsetalet är alltid viktigt att observera, om första stafvelsen är betonad eller obetonad. Kollegiet slutar med följande mening: »Men på hvad sätt värser kunna och böra sammansättas, icke blott med tvåfaldigt utan äfven med mångfaldigt rim och stafvelsetal, det skulle bli för långt att utföra genom föreskrifter, och det kan bero på hvars och ens öra eller på exempel från detta århundrades utmärkta skalder».

Slutligen en redogörelse för *Dissertatio de Poësi Sueonica!* Men först några ord om den lilla uppsats jag kallat »inledningen» och som förefinnes i fem olika handskrifter, en på Kongl. Bibl. och fyra i Uppsala.

Inledningen utgöres, såsom redan är påpekadt, af några kortfattade anmärkningar om skillnaden mellan å ena sidan den modärna värsen och å andra sidan den fornnordiska och klassiska. Vidare gifver Lagerlöf här några praktiska vinkar rörande användningen af antika värsmått i svensk poesi. Den lilla uppsatsen börjar på följande sätt:

»Den urgamla poesin [*præca poësis*, här naturligtvis den gammalnordiska] bestod förnämligast i gåtor och dunkla uttryck, på det

att den icke skulle förstås af hven som helst, hvarför OLOF WORM i sin *Litteratura Runica*¹ och andra, ehuru de nedlagt en utomordentlig omsorg och flit därpå, likväl ha mödat sig förgäfvets. Hos isländarne anses några fragmenter af sånger ännu finnas kvar». — Så följer den redan från *Introductio brevis* bekanta regeln, att teorien för vår modärna poesi [annorlunda kan jag ej fatta det i detta sammanhang något otydliga uttrycket *ratio hujus poëseos*] beror på stafvelseräkning och *rim*. Detta senare kallas här icke *Rhythmus* utan *Syllabarum similitudo ac repetitio sonorum*. Däremot säges uttryckligen, att denna poesi icke följer reglerna för den grekiska eller latinska, »emedan vi nästan icke alls iakttaga någon kvantitet utan endast stafvelsernas accent; såsom också VERULAMIUS säger, att alla europeiska språk ha att dragas med nästan samma brist».

Detta citat kan icke vara hämtadt ur något annat arbete af BACON än *Tractatus de dignitate et augmentis scientiarum*. Lib. VI kap. I s. 317. (Se ed. Amsterdam 1694). Detta kapitel behandlar »Ars tradendi» och innehåller bland annat några sidor om talet och skriften — »som bilda grammatiken och utgöra dess delar» — jämte ett tillägg om värsbildningen. Sedan Bacon här förklarar, att den »vetenskap, som grammatici kalla prosodi», icke bör inskränkas till endast läran om värssarter och värsmått utan äfven gifva föreskrifter, om hvad slags dikt bäst passar till olika slags innehåll, säger han: »De gamle ha användt heroisk dikt till berättelser och lofsånger, elegiskt värsmått till klagosånger, jambiskt till angrepp, lyriskt till oder och hymner. Icke håller sakna de modärna skalderna denna klokhet i fråga om deras egna språk. Men det är att beklaga, att några allt för ifriga dyrkare af antiken försöka afpassa de modärna språken efter de antika värsmåtten (heroiskt, elegiskt etc.) hvilka stöta örat och förkastas af dessa språk. I detta slags saker är känslans omdöme att föredraga framför konstens föreskrifter».

Strax härpå får man förklaring till, hvarför Lagerlöf här ej längre betecknar rimmet med samma term, *Rhythmus*, som han ursprungligen använt i *Introductio brevis*. I själfva verket visar det en öfvergång till modärn terminologi, då han påpekar, att det egentligen är på grund af missbruk, som rimmad poesi kallas *Poësis rhythmica*, »eftersom de gamle med *rhythmus* menade någonting helt annat: *Rhythmus*

¹ *Runir seu Danica literatura antiq̃rissima 1636*, ånyo utgifven tillsammans med åtskilliga andra W:s arbeten under titel *Antiq̃ritates Danicæ* 1651.

betydde utan tvifvel en kraft och värksamhet, som uppmjukar åhörarnes sinne och stämning genom värfsfötternas, ordens och värseradernas konstnärligt sammanfogade byggnad, hvarför dessa rytmer rent af falla inom musikens område». Här citeras ISAK VOSSIUS: *De efficacia Rhytmorum*, d. v. s. *De poematum cantu et viribus rhythmici* Oxford 1673. Lagerlöf fortsätter: »Många hafva visserligen sträfvat efter, att den svenska hexametern skulle motsvara den latinska, men de ha snarare åstadkommit skuggan af hexameter än en verklig efterbildning därpå», bland hvilka märkas STJERNHJELM i *Herkules* och BUREUS i en värser, hämtad ur den på latin af »salig JOH. SCHEFFERUS» öfversatta *Konungastyrelsen*. Här följer citatet af Burei leoninska hexameter:

Visdoms början sann är visst Guds alfvara fruktan.

Vis mig visan man, den i yngskone ratade tuktan¹.

Lagerlöf betonar, att dessa värser mycket afvika från de latinska reglerna, men vill icke därför alldeles förkasta användningen af klassiska värsmått i svensk poesi, utan nöjer sig med att varna idkaren af denna konst från att binda sig vid »en tvåfaldig lag», både meterns och rimmets — *similis sonus syllabarum*. — För att få rim måste man nämligen ofta söka mindre lämpliga ord, »hvilket de gamla latinska skalderna hafva plägat akta sig för, såsom den ofvannämde Stjernhjelm, hvarför han ännu läses med nöje».

Här återfinna vi sålunda, ehuru i mera allmän form, samma varning, som vi förut observerat i *Introductio brevis*, då det gällde alexandriner med rimmad cesur. Vidare prisar Lagerlöf här något utförligare de 12-stafviga värserna, »som på grund af sin värdighet pläga förtälja hjältars och berömlige mäns lof och ha sitt namn från några gamla galliska skalder, som på detta slags värser beskrifvit Alexanders bedrifter». I detta sista afseende upptager Lagerlöf således RAVNS åsikt med förkastande af Opitz', att deras förste uppfinnare var en italienare med namnet Alexander.

Härpå följer indelning af den modärna (stafvelseräknande) värsern i maskuliner och femininer allt efter rimmets beskaffenhet. »Några tro, att detta slags värser med saracenerna blifvit införd från Asien, men detta är ej säkert, enär icke otydliga spår finnas af, att de därför varit öfliga hos oss». Slutligen tillägges den anmärkningen,

¹ Citatet alltså = det hos SCHÜCK och WARBURG I 248. Jfr den svensk-latinska uppl. af *Konungastyrelsen* 1669.

att andra och olikartade indelningar i värssarter åskådligast framställas genom tabeller.

Redan vid första ögonkastet på *Dissertatio de Poësi Sueonica* finner man dess likhet med den nyss refererade lilla uppsatsen. Den större afhandlingen, som egentligen utgör en utvidgning af den mindre, börjar med orden: »Om de gamle svearnes poesi är det förgäfvets att mödosamt bekymra sig; det är hopplöst att forska i denna sak, och äfven lärde män ha härutinnan förgäfvets mödat sig». Till stöd för detta omdöme åberopar författaren VERELII auktoritet. Äfven här talas om Worm och hans »opusculum de runographia», såsom »ett icke föraktligt arbete». Medgifvas måste, att »opusculum» är ett egendomligt namn på en foliant om 226 sidor!

Så följer samma anmärkning som i Inledningen om den modärna poesiens teori såsom beroende på stafvelseräkning och rim — »något som alla europeiska språk, ja t. o. med de asiatiska ha upptagit.» Termen för rim är snarlik den i Inledningen använda, endast förkortad till »syllabarum similitudo ac consonantia» (jfr det förra »repetitio sonorum i st. f. consonantia). Alldeles som på förra stället betonas här de modärna skiljaktigheterna från de klassiska språkens värssbyggnad, hvarpå följer citatet från Bacon. Enda tillägget till Inledningen är härvid, att författaren i rak strid mot Arvidis naiva öfverskattande af svenskt språk och diktning framhåller de klassiska språken såsom »de mest odlade», till hvilkas höjd »hittills intet annat språk hunnit». Den förra definitionen af ordet Rhythmus är däremot här inskränkt till ett kort påpekande efter Vossius, att rhytm fins »äfven i kvinnornas danser, ja i själfva rörelserna», samt till ett försök att härleda ordet ur det grekiska verbet *ῥέω* = traho eller fluo. — »Rhythmus kallas den, emedan den härflyter ur metern.»

Omdömet om Stjernhjelm är här betydligt vidlyftigare än i Inledningen och kan förtjäna anföras i sin helhet:

»Några hafva byggt värser efter den latinska prosodien, något hvarpå Stjernhjelm gifvit ett förträffligt prof. Och de, som vilja rätta vårt språk efter den latinska poesien, åberopa detta exempel, sägande, att han grundat sina värser på lagarna för hexameter. Denna hans dikt (*Herkules*) är behaglig icke blott genom ordens elegans utan äfven genom själfva ljudet [antagligen menas härmed värsens musikaliska klang], och icke ringa beröm har denne snillrike man förtjänat. Däremot är han icke så omtyckt på grund af värsslaget som genom innehållets förträfflighet, och emedan han genom

elegant diktion, figurer, troper och öfriga hjälpmedel förfinade denna dikt samt gjorde den aktad genom snillrika tänkespråk. Det är just härutinnan, som skönheten af denna dikt ligger. Hans meter där-
emot kan icke bedömas efter hexameterns fulländade lagar, emedan i vårt språk icke fins någon kvantitet, utan endast accenten där kommer i betraktande. Därför företer denna den berömde Stjernhjelms dikt mera skuggan af meter än metern i sin fulländning. Hans efterhärmare ha stannat långt nedanför. Man bör lägga märke till, att hans behag har sin grund i iakttagande af andra regler, ty han har undvikit vokal- och konsonantmöten och utvalt sådana ord, som ha ljuflig klang.»

Alldeles som i den mindre uppsatsen anföres »Distikon» ur *Konungastyrelsen*, »cujus auctor putatur esse BUREUS», — »för att man må se, hur svårt det är att sammansätta en dylik latinsk meter.» Ordalydelsen af denna värs varierar emellertid betydligt i de olika handskrifterna. Åhörarna tyckas ha haft svårt att uppfatta vissa ord, och flera afskrifvare citera hexametern på följande sätt:

Snällhets början han är visst Guds alfvarsamma fruktan.

Vis mig hvilken man, den i onskone ratade tuktan¹.

Därpå fortsätter författaren i trogen anslutning till Inledningen: »Detta slags värs [d. v. s. svensk poesi på klassiskt värsmått] kan likväl behaga örat, om den står fast vid de förut omtalade reglerna, d. v. s. 1:o) undvikande af concursus vocalium et consonantium; 2:o) undvikande af rim, dels för den orsakens skull, att detta drager uppmärksamheten från meterns behag, dels därför, att tvånget af en tvåfaldig lag medför det största arbete och däraf måhända en pedantisk smak»².

»Så långt om hexameter, som nu har försvunnit. Hvad angår de öfriga värser, i hvilka den berömde Stjernhjelms har efterbildat latinsk meter, står jag — hans berömmelse för öfrigt oantastad — fast vid, att de i behag och skönhet stå långt under de förra, emedan de icke så väl kunna uppfattas af oss som hexametern.»

¹ I Schefferi edition af boken (s. 234) lyda orden så:

Snillheetz början sann, Är wist Guds alwara frucktan.

Wijs mig sniellan man, Then i yngskone ratade tucktan.

² Geflekollegiet säger här: »Vi ogilla ej svensk hexameter, utan läsa den med stor förnöjelse, då den har en skicklig författare. Men man bör först lära sig skrifva hexameter på latin, innan man skrifer den på svenska.»

Det är icke så alldeles utan, att man tycker sig kunna spåra en viss försiktighet i författarens sätt att klandra den store mästaren¹.

Följer så samna öfvergång från omdömet om Stjernhjälm till några anmärkningar rörande modärn vär, speciellt alexandrinen, hvilken vi nyss observerat i Inledningen, men med det tydliga mot Arvidi riktade tillägget, att värserna icke böra indelas »in jambica», utan i 12-, 10- etc. -stafviga värser.

Efter beprisandet af alexandrinerna och notisen om orsaken till deras namn, hvilket allt vi helt och hållet igenkänna från Inledningen, följer gissningen om ursprunget till den modärna stafvelseräkande och rimmande värser. Här skiljer sig dock Dissertatio från

¹ För fullständighetens skull må här anföras de i Collegium Svecicum anträffade omdömena af Lagerlöf öfver svenska skalder — det första spår af literär kritik, som påträffats i Sverige:

Stjernhjälm: Hans Poëmata äro mycket goda, men såsom hans ingenium var mäst fallit till res comicas och a tijricas, så är dett och intet undrandes, att hans Stil och faller der till, ty ibland, när han är in Sublimi stilo, förlorar han sig och kommer åter till sig igjen. Hans Hercule håller jag intet för något Poëma, utan för en half Satijr, och derfor kunna wij hålla till goda, om der så allestädes icke äro så högljudande ord.

Columbus är beröm värd både för renheten som ock genium Otyli Poetici, ej heller har jag funnit någon, som har acktat æqualitatem Stili bättre än han.

Lucidor. Jag har talat om honom före. Der war ett stoort ingenium et pene aliqd monstri, ty på hwad hälst Språk han slog sig, gick dett honom lyckeligen ann, särdeles war han fallen till Poësin. Men jag säger om honom som Ovidius om Ennio: Eximius ingenio, arte rudis. Hans Scripta äre intet af någon fullkomlighet. Ty hwarecken woro hans Studier så wida komna, att man kunde wänta af honom något absolut wärck, ey heller hade han patientiam att arbeta ut dett han skref, han lät blifwa wid dett han först conciperade. Och böra de, som honom willja läsa eller imitera, förnämligast twänne ting ackta sig före. 1) *Afstympningen på orden*, hwilcket är förorsakat af hans impatientia, att dett war honom ledt att tänckja efter. Och såsom ungdomen, som bruka skrifwa wërsser, de mycket imitera hans styl och beropa sig på hans auktoritet uti sådana stympningar: Så håller jag och före, att han är en god del orsaken, hwarföre denn stympningen i våra wërsser så allmänt är inkommen. 2) *Stylens ojämnhet*, att han aldrig gjort åtskillnad emellan stilum Oublimem och humilem. Rätt som han warit constitutus in Stilo Sublimi, har han fört inn skjämt och sådana ord, som intet tjena, utan in stilo humili. Hwilcket jag råder alla att ackta sig före så wäl in Oproso som in ligato cripto. — — — — —

Biskop Spegel har låtit utgå wackra arbeten både Prose och ligate, och kan dett grant sees, huru mycket han har älskat denn Owänska Poësin, särdeles af hans Book, qui inscribitur Guds wärck och hwila, hwarest är en mycket reen Swänska.» (Se *Nordbergsska handskriften i Upps. allm. handskriftsaml. N. 629.*)

Inledningen icke blott genom större tydlighet och omständlighet i ordalydelsen utan äfven genom ett tillägg om orsaken till, att detta slags vårs är så allmänt känd icke blott hos alla europeiska folk utan äfven hos de asiatiska och persiska, ja t. o. m, hos inder, kineser och amerikaner. Författaren kan icke förklara detta på annat sätt, än att i själfva dess natur finnes något, som kan »röra vårt sinne», och han åberopar sig härvid på Vossius — »en äljes tämligen ogynnsamt stämd domare af den modärna poesien.» Antagligen åsyftas äfven här Vossius *De poematum cantu*, där s. 25 just omtalar den rytmiska vårsens allmänna spridning. Följer så den redan från *Introductio brevis* bekanta anmärkningen, att olika slags värser uppkomma allt efter blandningar af olika slags stafvelsetal och rim, plus det nya tillägget, att vår poesi i vissa allmänna regler sammanfaller med den grekiska och latinska, nämligen i inventio, dispositio, figurer och troper etc., samt att maskulina värser kallas *scandentes*, feminina *cadentes*. Olika slags blandningar häraf »Videri potest ex tabula.» [Antagligen hade föreläsaren härvid på svarta taflan uppritat en dylik tabell.]

Så långt räcker, synes det mig, den del af »De poësi Sueonica dissertatio», som utgör en omarbetning af inledningen till *Introductio brevis*. Kommer så den andra delen, utgörande ett sammandrag af själfva *Introductio*.

Här frapperas man genast af att alldeles som i det ursprungliga *Introductio brevis* finna ordet rim återgifvet med *Rhythmus*. Förbuden mot halfrim och assonans äro de vanliga, men författaren tillägger här i samband med en varning för *dialekter* — »vi böra härma dem, som äro lärda och lefva vid hofvet» — den anmärkningen, att ord, som icke skrivas med samma vokaler, likväl stundom kunna rimma med hvarandra; så t. ex. kan *hug* rimma med *tåg*, emedan fint folk (*politiores*) uttala det förra såsom håg. »Detta är mycket viktigt i franskan, där orden icke uttalas såsom de skrivas.»

Efter en ånyo upprepad varning för att söka lämpa svensk vårs efter klassiska regler — »emedan vår vårs endast har accent, men icke kvantitet» — följa nu de från *Introductio brevis* bekanta anmärkningarna om accent jämte en något förkortad definition på cesur. Afhandlingen slutar därpå med de vanliga anmärkningarna om cesurens eventuella obehöflighet och ombyte af plats i olika värser, hvarpå endast lämnas ett par exempel. Som man finner, är hela den från det ursprungliga *Introductio brevis* bekanta uppräknningen af vårsarterna efter stafvelsetal här, praktiskt nog öfverhoppad,

och förf. säger härom endast, att somliga värser börja på deprime-rad, andra på eleverad stafvelse.

I samtliga afskrifter af Dissertatio utom en, som dock tydligen utgör ett fragment, följer slutligen den förut nämnda förteckningen på författare, som behandlat metrik. Det är den enda del af Dissertatio, om hvilken man med säkerhet kan veta, att den förskrifver sig från Lagerlöf själf; den äldsta handskrift, där den förefinnes, är nämligen, såsom förut är nämnt, daterad 1692.

Efter den förut anförda anmärkningen mot Arvidi (se sid. 3), nämner Lagerlöf här de äfven af denne begagnade *danske* författarne SEVERIN PAULSEN (*Synopsis prosodiæ Danicæ 1650*) och BERTIL KNUDSEN AQVILONIUS [antagl. åsyftas dermed *Ad poëticam Danicam deductio 1641*], slutligen PETRUS SYV, eller som han också kallar sig SEPTIMIUS, författare till *Betænkninger over det Cimbriske Sprog, 1663*, hvilka troligen åsyftas med de här nämde »Cogitationes ad linguam Danicam.»

Så komma »*Auctores Germanici*: den förträfflige skalden OPITZ och SCOTTELIUS, som äfven särskildt skrifvit en tysk prosodi, kallad Sprach-Kunst, hans största arbete»¹. Vidare MORRHOPHIUS, »hvilken på tyska skrifvit en afhandling om germanskt språk och poesi, som kan vara oss till nytta icke blott i fråga om tyska, utan äfven i fråga om svenska och andra värser.» [Naturligtvis åsyftas härmed hans *Unterricht von der Deutschen Sprache und Poesie, 1682*]. Slutligen HARSDÖRFER, »som ännu i dag lefver i Nürnberg» — en felaktig uppgift, när han dog redan 1658².

Af franske författare nämnes endast lexikografen RICHELET med sitt arbete *La versification françoise 1671*.

Att döma af ofvanstående bibliografi har Lagerlöf gått väl utrustad till sitt värf att införa den svenska metriken bland universitets-studierna. Om resultatet, sådant det nu föreligger i hans metrik-kollegium, icke motsvarar de förväntningar en dylik lärd apparat kan uppväcka, så måste man besinna, att Lagerlöfs lärarvärksamhet var riktad på latinet och lämnade föga tid öfrig för svenskan. Hans inträse för modersmålet har i alla fall räckt till att gifva honom både skaldens och språkmannens betydelse för den svenska literaturen.

¹ Utg. i Braunschweig 1641 o. 51. S:s bok *Von der deutschen Reim- oder Verskunst*, utgafs i Wolfenbüttel 1645.

² Sistnämnda anmärkning förekommer dock ej i den 1692 daterade handskriften och kan sölunda härleda sig från någon bearbetare. — Till följd af de många missuppfattningarna af namnen har täxten i författarförteckningen varit synnerligen svår att tyda.

Bihang.

Förteckning på Lagerlöfs metrik-handskrifter å Uppsala universitetsbibliotek och Kongl. biblioteket.

Svenska handskrifter

(dessa omfatta endast Introductio brevis.)

1) *R 651, b.* 8:o. [I Linds förteckning *R 610, 1*] 20 sidor, signerad J. M. Lidén. Titeln: Inledning till det Swenska Poeteriet, sammanfattad af Petro Lagerlöf, Eloqvientiæ Profess: Reg: Ordin: Hopbunden med den latinska handskrift af 1692, som utgifvits för att vara Lagerlöfs egenhändig, men har annan handstil än denna och är odaterad (se sid. 26 f.). Innehållet fullkomligt lika med följande. Slutar med en 2 sidors afhandling om skiljetecken.

2) *R 610, 6.* 4:o. 15 sidor. Inledning till thet Swänska Poeteriet, sammanfattadt af Professor Petro Lagerlöf. »Tvänne ting äro — — — uti [felskrifning för *utan i*] ändan på värsern». På sista sidan fragment till en afhandling om skiljetecken och därpå fragment till en latinsk redaktion af Introductio brevis, se dito. s. 25. Häftet påtagligen utrifvet ur någon större bok.

3) *R 610, 8.* 4:o. 8 sidor, tåttskr., utan titel, men af bibliotekstjänsteman med blyerts signerad »Canutus N. Friberger». Är också till det yttre, äfven i fråga om spår af brandskada, fullkomligt lik en i samma bundt befintlig afskrift af Lagerlöfs kollegium i svenska språket, som är signerad af afskrifvaren själf och daterad 1721. Tillhör sålunda antagligen samma tid. Innehållet fullkomligt lika med föregående handskrift, men afhandlingen om skiljetecken är här fullständigare.

4) *N 1107, 1*, signerad N:o 422, hvilket tyder på, att den ursprungligen funnits i en annan samling. [I Linds förteckning, kallad N. Sv. Poet. 1 d.] 18 sidor 4:o. Titeln beroende på [troligen afskrifvarens] misstag: Swänska Poeteriet, utgifvet af Mag. Nicolao Celso, Rect: Schol. Triv: Upsahl: Anno Christ: 1714. Skiljer sig

till själfva ordalydelsen något från de öfriga tre svenska exemplaren och slutar redan med omnämmandet af 13-stafvig vårs. »Uthi Swänska poeteriet bör man förnämligast taga i acht — — — Dessa äro nu de förnämsta värsslag, som man uthi Swänska poeteriet bör observera och uthi acht taga.» — [Nedanföör står med annan handstil: »Ett kort uttåg af en annan auctore, om Swänska Poesi lär vara Lagerlöfs.» På baksidan återfinnes också början till en i handskriften N. 629 befintlig afhandling med titeln Kort Uttog af Swenska Poeteriet eller Rimkonsten Anno 1707 d. 27 Augusti; 37 sidor 4:o. Men de 6 första kapp. af denna afhandling innehålla endast ett på latin affattadt kort sammandrag af motsvarande kapitel i Arvidis Manuctio, hvilket sistnämnda arbete från och med 8:de kapitlet finnes något noggrannare och på svenska refererad].

Latinska handskrifter.

I. De, som icke innehålla annan uppsats i svensk metrik än *Introductio brevis*.

1) *R. 324. 8:o*, bunden. En latinsk prosodi + *Introductio brevis*. Har troligen tillhört Lagerlöf själf. Handskriften saknar titel och datering, men prosodien är den fullständigaste och noggrannast skrifna jag funnit. *Brevis Introductio* (32 sid.) är här också nästan i minsta detalj = *R. 651 b*, som af J. H. Lidén utgifves för att vara Lagerlöfs egenhändiga. »Binæ sunt leges præcipuæ — — — exemplo insignium nostro hoc Seculo poetarum». I slutet inhäftad en lös lapp med en ordförteckning af Lagerlöfs egen hand, börjande med: »Hæ particulae elevantur in Compositione».

2) *R. 325. I. 4:o*. Handskriften bär titeln: *Prosodia ab amplissimo atque celeberrimo Domino Petro Lagerlöf, Poëseos Professore ordinario, in collegio privato a nundinis Distingensibus ad tempus Paschatos anni 1685 Auditoribus suis dictata atque exhibita*. Själfva den latinska prosodien slutar med ett »Finis», hvarpå följer *Introductio brevis*, något öfver 4 sid., mycket tättskrifna, samma handstil som prosodien och tydligen utgörande fortsättning därpå. »Binæ sunt leges præcipuæ — — — nisi in fine versuum». På baksidan en anteckning af samma hand: »Observata. Circa harmoniam Evangelistarum, prælegente Plur. Rev: et Clariss:^{mo} Mag: Joanne Lechandro in gymn. Strengnensi Theol. Lectore secundo, Anno 1695». Möjligen är hela handskriften af detta år.

3) *R. 325, 2. 4:o*. Prosodien saknar här titel och ordet *Finis*. Den latinska ordförteckning (på sådana ord, som afvika från de vanliga kvantitetsreglerna), som i n:o 1 avslutar prosodien, men i n:o 2 saknas, är här skild från sitt sammanhang genom *Introductio brevis*, 10^{1/2} sidor. »Binæ sunt regulæ præcipuæ — — — exemplo insignium nostro hoc seculo Poëtarum.»

4) *R. 618. 4:o*, häftet utrifvet ur en annan bok. Allmän titel: *De Prosodia, De Poësi Svecana et Constitutiones academiæ Upsaliensis*. Efter prosodien, här daterad 19 Dec. 1692, följer en 5 sidors uppsats, *Brevis Delineatio Philosophiæ Generalis*¹. Därpå *Introductio brevis*, 5 s. »Binæ sunt leges — — — nisi in versuum fine.» Dessa fyra, nu uppräknade handskrifter saknas i Linds förteckning².

5) *R. 610, 3. 4:o*. 10 s. Titel: *Introductio brevis ad Poësin Svecanam Celeberr. Prof. Eloquentiæ Petri Lagerlöf.* »Binæ sunt leges — — — etiam insignium Poëtarum exemplo». Därefter tillägget om skiljetecken. Att döma af pagineringen har häftet tillhört en bok.

6) *R. 610, 5. 4:o*. 13 s. Titel: *Celeberrimi Lagerlöfs Introductio ad Poësin Svecanam.* »Binæ sunt leges — — — etiam exemplo insignium Poëtarum accomodare». I samma handskrift fins Lagerlöfs »Anledning till det Svånska Språket, gifven uti Collegio Privato åhr 1691, ifrån d. 28 april» — trol. samma handstil som *Introductio brevis*.

7) *R. 610, 7. 4:o*. 6^{1/2} s. Titel: *Introductio ad Poësin Svecanam Nobilissimi et Celeberrimi Profess. Lagerlöfs.* »Binæ sunt leges, — — — nisi in versuum fine». Ovanligt lättläst handstil. Den i rött pappband inhäftade handskriften innehåller äfvenledes Lagerlöfs »Anledning till Svånska Språket», här odaterad.

8) *N:o 18 Palmsk. Saml. Philol. tom 35, 10. 8:o. 15.s.* Titel: *Introductio brevis ad Poësin Swecanam.* »Binæ sunt leges — — — nisi in versuum fine et exitu». Vacker stil, signerad J. Falunius.

9) *R. 418 n:o 32. 4:o. 5 s.* Titel: *Introductio brevis ad Poësin Svecanam, Exhibita ab Ampl. et Celebr. Professore P. Lagerlöf.*

¹ En akad. afhandl. med denna titel ventilerades i Uppsala 1685 under Lagerlöfs presidium, men handskriften i R 618 synes icke hafva något därmed att skaffa. Jfr *Lidéns disputationskatalog*.

² Ytterligare ett fragment till en afskrift af Lagerlöfs prosodi fins i Kongl. bibliotekets språkvetenskapl. handskriftsaml., bundten »*Strödda småskrifter i filologiska ämnen*», innehållande ett kvarthäfte på 14 blad med blyertsanteckningen »Ur von Celses papper». Troligen har fragmentet varit åtföljdt af *Introductio brevis*.

»Binæ sunt leges — — — nisi in fine atque exitu versuum». Lind kallar handskriften fragment, men den är icke ofullständigare än de många andra, som sluta på samma punkt. Efteråt fins en anmärkning på svenska om »Apostrophus». — Handskriften är till det yttre fullkomligt lik den i samma volym näst förut inbundna, en 1751 daterad afskrift af Gefle-lektorn ERIK ALROTS *Utkast till Svenska Rimkonsten* 1729, hvilket äfven finnes i en annan afskrift (N. 1107). Denna handskrift af *Introductio brevis* torde sålunda höra till de allra yngsta.

10) *R. 610, 6. 4:o. 14^{1/2} s.* Fragment af *Introductio brevis*, utan titel och börjande med: — — »atque membris versuum Cæsura æque Sentiri et æque gratam esse. — — — Sed id prolixum esset exsequi præceptis, et dependere poterit e cujuscunque probo judicio». Efteråt en s. k. Cäsioja. Hopbunden med en af de svenska afskrifterna af *Introductio brevis*; se ofvan.

II. De, som jämte *Introductio brevis* innehålla tillägg.

1) *Kongl. bibl. Handskriftsaml. Sr. litt. hist. 4:o.* Ngt öfver 13 s. Allm. titel: *Divinæ Bonitatis aura. Celeberrimi Viri Dn: Petri Lagerlööfs Poëseos Professoris Ordinarii in Academia Upsaliensi Cogitationes de Poësi Svecana Auditoribus Suis dictatæ Anno 1685.*

a) Inledningen, kallas här »Proemium», 2 sidor: »Prisca poësis — — apud nostrates antea fuisse usitatos». b) *Introductio brevis*, något öfver 12 s. »Binæ sunt leges — — — etiam exemplo insignium nostri ævi Poëtarum». Handskriften ser ut att höra till de äldsta, liksom den hör till de fullständigaste exemplaren af I. b. Den är sammanhäftad med Gefle-kollegiet (se nedan s. 29) i ett häfte, som bär anteckningen: »1881 ²⁰/₁₁. Ur Engeströmska saml., band med tryckta skrifter».

2) *R. 610, 2. 4:o. 10 s.* Allm. titel: *De Poësi Svecana.* a) Inledningen, 2 s., »Prisca poësis. — — —. Aliæ et variæ metrorum divisiones tabulis apte oculis præponentur». b) *Introductio brevis*, fragment. »Binæ sunt leges — — — eandemque cautionem debemus adhibere circa versus femininos 12 et fem. 13 syllabar; qui etj. solent confundi». Handskriften är signerad »Upsala d. 28 Aprilis 1687».

3) *N. 1107, 1. 4:o*. [I Linds förteckning kallad *N. Sv. Poet. 1 a*] Allmän titel: *Poësis Svecana*, hvarefter med senare hand är tillagdt: *ex prælectionibus Celebr. Dani Professoris Lagerlöfs*¹. — *a*) Inledningen, nära 2 1/2 sidor, börjar ensam bland alla handskrifterna med definitionen: »Poësis est ars actiones humanas effingendi, eademque ad vitam instituendam carminibusque explicans». Därför följer det vanliga: »Prisca poësis — — — tabulis apte oculis præponetur». — *b*) *Introductio brevis*, 8 s. »Binæ sunt leges — — — nisi in versuum fine et exitu».

[Omedelbart härpå följer en ömsom på svenska och latin skriven afhandling om något öfver 12 s med titeln *Iterum de Poësi Svecana*. »Ad poësin (af senare hand ditskrifvet *Svecanam*) recte instituendam requiruntur 6. — — — — Sapiens est, qui omnes delectare et singulis prodesse potis est». Den innehåller regler om fordringarna på en skald och på ett poem, uppräknningar af olika slags diktarter och kortfattade omdömen om några svenska skaldar, såsom Stjernhjelms och Columbus. Författarnamn saknas, men det fins egentligen ingenting i denna afhandling, som tyckes mig bestämdt förneka, att Lagerlöf kunnat vara författaren].

4) *R. 651, b. 8:o*. 28 s. [I Linds förteckning *R. 610, 1*] Handskriften nött och använd men omsorgsfullt bunden på grund af J. H. Lidéns anteckning på första tomma bladet: »Sal. Prof. Pet. Lagerlöfs egenhändiga Tractat: *De Poësi Suecana*. Upsala 1692». — *a*) Förteckning på författare, som behandlat metrik, uppskrifven på insidan af första bladet (möjligen vid någon senare tidpunkt än den öfriga täxten). — *b*) Inledningen, 5 s., har till öfverskrift: *De Poësi Svecana*. »Prisca poësis — — — tabulis apte oculis præponetur». — *c*) *Introductio brevis*, 22 s. »Binæ sunt leges — — — — exemplo insignium nostro hoc Seculo poetarum». Efter punkten: »Eandemque cautionem debemus adhibere», d. v. s. där *R. 610, 2* slutar, står med mycket gulnadt bläck: »Finis. Upsaliæ Anno 1692 d. 10 Maj. Petrus Lagerlöf», och strax nedanför slutet bär handskriften påteckningen: »Upsaliæ d. 12 december Anno 1692». — Genom undersökning af de få egenhändiga bref från Lagerlöf, som finnas bevarade — på Uppsala universitetsbibliotek fyra (jämte några biljetter), ställda till Prof. Lars Norrman, och på Kongl. bibl. *trå*,

¹ Möjl. är *Poësis Svecana* snarare att betrakta såsom titel på endast »Inledningen».

ställda till Samuel Agriconius [Åkerhjelm], har jag kommit till den öfvertygelsen, att R. 651, b icke kan vara skrifven med Lagerlöfs hand. Man blir för öfrigt ytterligare tveksam om Lidéns uppgifter i detta afseende vid en blick på ett kvarthäfte i *U. 180*, innehållande ett bref från Lagerlöf med anmärkningar rörande *SPÉGELS Öpna Paradis*, daterade 11 febr. 1692¹. Detta bref påstås också af Lidén vara Lagerlöfs egenhändig, men skiljer sig lika mycket från stilen i de ofvannämnda autentiska brefven som från den i R. 651, b. Denna sistnämnda handskrifts slående öfverensstämmelse med R. 324 gör det dock troligt, att dessa båda äro skrifna efter Lagerlöfs diktamen och tillhört denne själf.

5) *R. 610, 10. 4:o. 5 s.* Allm. titel: *De Poësi Sueonica Dissertatio Celeber. Professoris Petri Lagerlöfs.* »De Poësi veterum Sveonum operose sollicitum esse frustra est — — — qui non solum nobis usui esse potest in Germanicis sed etjam in Svecis et aliis». På den första tomma sidan står antecknadt: »MARTINUS LIDÉN. Lincopie d. 3 Aprilis 1718». — Här är den från föregående handskrifter kända »inledningen» sammansmält med *Introductio brevis* till en ny afhandling på det sätt, att reglerna för stafvelseräkning, rim, accent och cesur bibehållits, men schemat öfver värslagen med dess exempel uteslutits. Afslutningen bildas af den i föregående handskrift befintliga författarförteckningen, något tillökad.

[Omedelbart härpå och sålunda af M. Lidén troligen ansedd såsom hörande till Lagerlöfs *Dissertatio*, följer en afskrift på 11 sidor af Nils Tjällmans afhandling *Om Verskonsten*, tryckt såsom bihang till dennes *Grammatica Latina*. Sthlm 1679. Endast sista sidan fattas: »De aliis quibusdam carminum generibus minus usitatis». — Handskriftens bägge sista sidor upptages af Granatenflychts griftnkväde öfver assessoren i kammar-revisionen, Georg Lybecker † 1716].

6) *R. 610, 4. 4:o. a)* *Celeberr. Dni Peter Lagerlöfs, Eloqu. Prof. Ups. Introductio ad Poësin Svecanam*, något öfver 12 s. »Binæ sunt leges — — Quoad utrumque hoc est quando mixtura fit tam quoad Rhythmum quam numerum etc.». — *b)* *De poësi Sueonica Dissertatio Celeberr. Profs. Petri Lagerlöfs*, 3¹/₂ sidor. »De Poësi veterum Sveonum — — — propterea quod non tam bene a nobis percipi potest ut carmen Hexametrum». *Dissertatio* slutar sål. här

¹ Jfr s. 11 not 1.

med den del däraf, som utgör omarbetning af Inledningen. Omarbetningen af *Introductio brevis* och författarförteckningen saknas.

7) *N. 1108*. 4:o. Öfver 16 $\frac{1}{2}$ s. [I Linds förteckning *N. Sv. Poet. 2 a*]. Handskriften svårläst på grund af de många förkortningarna; stämplad med monogram och friherrlig krona på första bladet. a) *Petri Lagerlöfs Poëseos Professoris Ubsal. Ordin. Introductio ad Poësin Svecanam*, 9 s. »Binæ sunt leges — — — insignium nostro tempore Poëtarum exemplo». — b) *De Poësi Sueonica Dissertatio Celeb. Prof: Petri Lagerlöf*, 7 $\frac{1}{2}$ s., fullständig och = *R. 610, 10*. »De Poësi veterum Sveonum — — — usui esse potest in Germanicis sed etiam in Svecis et aliis».

[Äfven här följer Tjällmans *Om Verskonsten* jämte ett fragment af samma afhandling, löst inlagdt].

8) *N. 1107, 2*. 4:o. Öfver 18 s. [I Linds förteckning *N. Sv. Poet. 1 c*.] Allmän titel: *Poësis Svecana*. a) *Inledningen*, 2 s. »Prisca Poësis — — — — tabulis apte oculis proponentur». — b) *Introductio brevis*, 9 $\frac{1}{2}$ s. »Binæ sunt leges — — — exemplo insignium nostro hoc seculo poëtarum». — c) *De Poësi Svecana Dissertatio Celeberrimi D:ni Lagerlöf*, 7 s. »De Poësi veterum Suionum — — — usui esse potest in Germanicis sed etiam in Svecis et aliis». Mera tydlig och vårdad än öfriga handskrifter af *Dissertatio*.

[Äfven här följer Tjällmans *Om Verskonsten* och ett två sidors rimregister].

III. Bearbetningar efter Lagerlöf.

1) *R. 618, 1*. 4:o. 30 s. Titel: *Quæstiones de Poësi Svecana Auctore Celeb. D:no Doct. J. E. in lucem editæ Anno 1707*. Undertitel: *Quod bene vertat Deus, Rudimenta Poëseos Svecanæ per quæstiones et responsiones ex probatissimis Poëticiis Svecanis, præcipue vero Beatæ memoriæ Professoris Lagerlöfs manuscriptis desumpta Studiosæ Juventuti, Auctore J. E. tradita et examinata d. XIV martii Anno 1707 hora post meridiem II-a*. Börjar med »Prisca illa Poësis» och slutar med samma anmärkning om apostrof, som fins i *R. 418*. — Egentligen endast ett i katekesform affattadt och tämligen utförligt kommenterad försök att sammansmälta Inledningen med *Introductio brevis*, hvarpå kollegiet kompletterats med kvantitetsläran ur *Arvidis Manuductio* kap. IV, endast med några helt obetydliga tillägg eller förändringar. Vidlyftiga exempel på vårsarter. — Att

kollegiet hållits i Gefle, framgår af följande handskrift, och »J. E.» torde sål. ha varit lektor därstädes, men då lektorsförteckningar saknas i Uppsala ärkestifts herdaminne, är det icke lätt att finna namnet.

2) *Kongl. bibl. handskriftsaml. Sv. litt. hist. 4:o. 24 s.* Titel: *De poësi Svecana.* Undertitel: = föregående hs till: *manuscriptis desumpta, Studiosæ Juventuti Regii Gymnasii Gevaliensis tradita et examinata a die 4 mensis Martii 1707 hora post meridiem 2:da diebus solitis.* Slarfvigare skrifven och slutar midt i anförandet af Arvidis regel om rimmet. Sammanhäftad med en annan hs; se s. 25.

Lydia Wahlström.

Bidrag till svenska dramatikens historia från utländska källor.

De utländska källor, jag här åsyftar, utgöras dels af handlingar i staden Danzigs samt några andra tyska städers arkiv och bibliotek, hvilka begagnats af JOHANNES BOLTE i hans intressanta arbete »Das Danziger Theater im 16. und 17. Jahrhundert» (Theatergeschichtliche Forschungen hg. v. B. LITZMANN XII, Hamburg u. Leipzig 1895), dels af handlingar i riksarkivet i Haag. Dessa senare, som jag på ort och ställe excerperat, äro rapporter och bref till Generalstaterna från deras ministrar i Sverige C. C. RUMPF och dennes son H. W. RUMPF, hvilka hemskickade mycket detaljerade beskrifningar på hvad som tilldrog sig vid det svenska hofvet. Herrar Generalstaterna tyckas varit roade af att få kännedom om äfven de teatraliska nöjen, hvarpå Stockholms högre societet bjöds; härpå tyder den snabbhet och noggrannhet, hvarmed deras ministrar meddelat underrättelser om sådana förströelser. Detta förhållande bevisar väl äfven, att dessa teatraliska nöjen ägt en rätt stor betydelse i dåtidens samhällslif.¹

¹ Efter A. H. H. VAN DER BURGH, Gezantschappen door Zweden en Nederland (Haag 1886), må här meddelas några notiser om ofvannämnde holländske ministrar i Stockholm. Sedan Hollands förste faste resident N. HEINSIUS — Christinas forne sekreterare — 1671 lämnat Sverige (se vidare om honom förfäns arbete »De litterära förbindelserna mellan Sverige och Holland särdeles under 1600-talet»), utnämndes CHRISTIAAN CONSTANTIJN RUMPF 1674 till resident i Sverige. I aug. 1706 afled han i Stockholm och blef begravd i Mariakyrkan, där sannolikt också hans första fru hvilat. Han bodde på Södermalm (åtminstone i början i baron v. d. NOOTHUS hus); bredvid hans våning var den holländska kyrkosalen belägen. Af Sveriges konsthistoria är det bekant, att vid denna tid flera holländska konstnärer kommo hit; för dem var RUMPF till stöd och hjälp. Sådana konstnärer voro MARTIN MYTENS, W. SWIDDE och J. v. D. AVEELEN. MYTENS var länge kyrkoråd i den lilla holländska församlingen.

Sonen HENDRIK WILLEM RUMPF, som redan 1700 blifvit adjunctresident i Stockholm, efterföljde sin fader omedelbart och erhöll 1723 rang af extraordinarie envoyé. Han gifte sig 1710 med den rike Stockholmarens H. J. HILDEBRANDS dotter

Från och med drottning Christinas tillträde till regeringen börja dramatiska föreställningar af finare eller mera modern art, än de gamla bibel- och skoldramerna, att blifva vanliga i Sveriges hufvudstad. Utländska skådespelare besöka allt oftare Stockholm; och hofvet själf blir allt mera begifvet på teatraliska nöjen.

Om de storartade baletter och andra dramatiska festligheter, som från 1638 anställdes å Stockholms slott, föreligga flera både utländska och inhemska berättelser. Carl Silfverstolpe har dels i sitt arbete »Svenska teaterns äldsta öden» (1882) dels i en uppsats om Antoine de Beaulieu i Samlaren 1889 gifvit intressanta bidrag till historien om dessa för senrenässansen typiska förströelser. Genom Stiernhielms texter hafva de också fått en särskild betydelse för vår litteratur.

Jämte baletter, värdskap och upptåg med ringränning roade sig Christina också af djurstrider -- ett efter vår tids smak skäligen grymt nöje, som icke heller synes länge bibehållit sig hos oss. Drottningens »latinske» sekreterare N. Heinsius har skrivit ett poem om en af henne bevistad lejonstrid.¹ Lokalen för dylika var en i vallgravven nedanför slottets södra mur upprest, med åskådarebalkonger försedd byggnad, hvilken sedermera omändrades och, alltjämt under namnet »Lejonkulan», rätt länge användes till verkliga dramatiska föreställningar.²

För sådana sörjde ännu under 1650-talet den från Gustaf Adolfs tid i Stockholm kvarlevande Chr. Thum (Thaumb). Då och då besökte dock äfven andra, mera ambulerande komedianter hufvudstaden, — holländska, tyska och engelska, äfvensom italienska operartister. Om den »engelska» trupp, hvilken 1648 och följande år spelade i Stockholm, och hvars ledare synes hetat Joris Jollifoot, föreligga några af Bolte meddelade uppgifter. Den hade varit i

Maria Dorothea, och genom henne innehade han säteriet Sköndal i Brännkyrka samt Herrhamra vid Landsort. Han öfverlefde sin hustru tolf ar och dog i Stockholm 1743.

Efter honom kom hans halfbröder CHARLES RUMPF, som redan förut tidvis skött platsen, men de sista åren varit holländsk minister i Dresden. När han 1749 afled, hade familjen Rumpf i tre fjärdedels sekel representerat Generalstaterna i Stockholm — väl en enastående företeelse i den diplomatiska historien.

¹ Se förfns »Sveriges litterära förbindelser med Holland särdeles under 1600-talet» s. 109. — Om Chevreau, en af de franske författarne till dramatiska texter vid Christinas hof, ibid. s. 114.

² Jfr den intressanta utredningen i JOHAN FLODMARKS »Bollhusen och Lejonkulan i Stockholm», 1897.

Danzig och Königsberg 1647 samt befann sig i början af år 1648 i Riga. Där uppförde den bl. a. tragedien om den hel. Dorothea, hvilken, såsom Bolte visar, väl varit en bearbetning af Massingers »The virgin martyr.» Sannolikt fick man också se den i Sverige.¹ Flera årtionden senare uppfördes den i Bergen, hvarest Holberg i sin barndom såg den.

Under Carl X och Carl XI:s förmyndare fortsattes de dramatiska nöjena både med baletter på hofvet och med kringresande sällskaps föreställningar för de förnåma och för allmänheten. Den holländska trupp, som 1666 blef anställd af regeringen och i början af följande år invigde den kgl. skådebanan i Lejonkulan, stod under ledning af *Jan Baptist* med tillnamnet *von (van) Fornenburgh*. År 1666 synes den också hafva besökt Köpenhamn och Riga, det senare stället möjligen blott på en utflykt från Stockholm. Det större skådespel, som vid invigningen i febr. 1667 uppfördes, hette Orondates en Satira, en bearbetning efter J. Magnons tragikomed. Fornenburgh stannade flera år i Stockholm² och tyckes förstått att tillfredsställa äfven de förnåmares smak. Från Sverige for han 1674 och uppträdde samma år i Schleswig, Lübeck och Hamburg (Bolte s. 134). Enligt en holländsk källa skall han emellertid hafva återkommit till Sverige och uppträdt i Stockholm 1681. — Att också holländaren *Jakob Sammers* i Sverige gifvit föreställningar, bevisas af ett par suppliker till Danzigs magistrat från 1680-talet. I den ena säger han sig hafva uppträdt några månader »mit höchsten Vergnügen für Jhr. H. M. im Schweden.» I den andra kallar sig hans trupp »Hollandsche und bey Jhr. K. M. in Schweden engagirte Compagnie Comedianten».³

¹ Den uppfördes här sedan 1734. — Möjligen hafva 1648–50 två särskilda engelska trupper uppträdt i Stockholm. Den ofvan åsyftade sade sig i Riga hafva för afsikt att fara till Stockholm, »weil wir von vielen vornehmen personen darzu angemahnet, gegen die Krönung uns daselbst hin zu verfügen.» Bolte (s. 77) synes anse, att här åsyftas Carl Gustafs krönning; det var naturligtvis Christinas, — hennes kröningsfest firades ju först 1650.

² Truppen gjorde dock utflykter efter erhållet tillstånd »oppå andre orther sigh at försökia»; redan i slutet af maj 1667 skulle en sådan resa företagas (jfr Flodmark s. 22). I räkenskaperna för truppen nämnes icke Fornenburgh, men väl en Jillis Nossman jämte Trial Parkar.

³ Kanske det var Sammers' trupp, som ville i Stockholm 1681 uppföra tragedien om de båda bröderna Witt (se Sveriges litt. förh. med Holland s. 201). Jan Baptist (Fornenburgh) hade då redan fört låtit uppföra stycket. Att denne skulle vistats i Stockholm 1681, berättar Bolte s. 134 efter De nederl. Spectator.

År 1680 hade ett band »högtyske» komedianter infunnit sig här; de omtalas också från 1682 och voro kanske desamme, som 1684 uppförde ett Disadrama (väl en bearbetning efter Messenius), hvartill allmänheten genom en svensk affisch inbjöds. De spelade då på stora Bollhuset. Det rent svenska ämnet Disa blef också populärt utomlands; 1713 gafs t. ex. »La Disa Regina di Suecia» i Königsberg af Sachsen-Weimarska hofkomedianter (Gabr. Müller eller M. Möller? se nedan s. 39). Af ämnet gjordes också en operatext, hvilken äfven hos oss blef bekant.

Från år 1686 har man underrättelser — meddelade af Silfverstolpe i Samlaren 1889 s. 56 — att en ny trupp tyske komedianter, uppmuntrade af riksänkedrottningen, spelade i »K. M:ts Commediehuus eller Leijonkuhlan».

Det band »nordische Comedianten in hochdeutscher Sprache», som i slutet af år 1690 ankom till Ystad och där uppförde bibliska dramer samt sedan fortsatte till Stockholm, kan, såsom visats af Paludan (i Samlaren 1890) och Bolte (anf. arb. s. 139), icke hafva varit Joh. Veltens »berömda band», ehuru det synes usurperat dettas titel af »chur-sächsisch». Däremot är det sannolikt, att det varit en trupp, i hvars spets stod en viss *Ferdinand Egidius Paulusen*.¹ Denne är känd ända från år 1685; och hos Wustmann, Quellen zur Geschichte Leipzigs I (jfr Bolte s. 102), upplyses man om att han åren 1692—1697 uppträdde i Stockholm, Merseburg och Leipzig. Sannolikt var han son till Veltens svärfader C. A. Pauli (Paulsen), och drog han, efter svågern Veltens död (i Hamburg 1693), till sig en eller annan af dennes komedianter. Bolte berättar, att han författat ett par komedier, »Eginhard och Imma» samt »Perseus och Andromeda». I Stockholm uppförde de kursachsiske komedianterna både Pickelherings-lustigheter och stycken efter Molière, både andliga skådespel och folkpjeser som Disakomedien och — sannolikt — dramat om doktor Faustus. Truppen, som uppgifves hafva stannat i Stockholm till Carl XI:s död, har emellertid endast då och då vistats där; i en af Paludan omtalad inlaga af den 23 juli 1697 anhålla »Nordische Commoedianten in hochdeutscher Sprache» att i Güstrow (Meklenburg) få uppföra dramer, sedan de, som i sex år uppehållit sig på nordiska orter, för hofsorgen måst lämna Stockholm samt några månader därefter spelat i Lübeck och Schwerin.¹

¹ Bolte (s. 142) anser det icke omöjligt, att Veltens änka kommit till Stockholm (t. ex. på vintern 1694—95). Möjligen hafva både broder och syster med sina resp. trupper — den senare förde namnet »die Churfürstlich Sächsischen

Det var väl denna trupp, som undanträngt den inhemskt svenska, hvilken under åren 1686—1691 var verksam på Lejonkulans teater.

Man hade redan, innan desse Upsala-studenter kommo till Stockholm, gjort försök att vid det svenska hofvet införa det fransk-klassiska dramat. Uppförandet af Racine's Iphigenie på vintern 1683—1684 anses såsom ett märkligt faktum i vår teaterhistoria (ehuru det skedde på franska språket); och har man gjort det särskildt pikant genom uppgiften, att Aurora Köningsmark spelat titelrollen. Detta är emellertid ett misstag. Lindschölds och Gripenhielms (samt fru Brenners) dikter, som man åberopat, prisa visserligen företrädesvis Aurora; men läser man dem med omsorg, finner man, att det föreligger en skilnad emellan »Auroræ beröm och Iphigenies offer» (titeln på en af Lindschölds dikter), att *först* Aurora besjunges och *så* personerna i Racines skådespel. Lindschöld sammanställer också (i sin första dikt) Achilles med Amelie, Iphigenie med »Jean Leonora», Agamemnon med Augusta, Eriphile med »Ibb' Marie», samt yttrar rörande den sköna Aurora:

Om jag mig nu vänder till Maria Auroras dygd,
Så gör hennes beröm *Clytemnestra* til blygd.

En ledtråd till det rätta skulle man äfven kunnat finna i Gripenhielms titelskrift: »Dhe svenske Amazoners beröm, då dhe ädlaste och uthvalde Svea rijke *Amazoner*, *anförde af dhen agreable Gloria*, *uppå theatern framträdde* att representera Den Grækiske Iphigenies offer». Det var i en *prolog*, som Aurora Köningsmark först lyste just såsom »la Gloire». Genom en rapport, som ministern C. Rumpff hemsände till sin regering, kan man fullständigt utreda förhållandet.¹

bestallten Hoff-Comödianten» — besökt vår hufvudstad. »Ferdinand Paul» angifves af den tyske forskaren Carl Heine hafva varit medlem först af C. A. Pauls trupp (till 1679) och så af J. Veltens samt äfven af sin systers (Veltens änkas) sällskap.

¹ Den på franska skrifna, affischartade berättelsen om uppträdandet är jämte Rumpfs lilla dikt tryckt i »Handskrifter i nederländska och belgiska med flere archiver samlade af B. »[Carl Burenstam], Haag 1885. — Intressant för kännedomen om den fina societetens dramatiska nöjen är Aurora Königsmarks egen berättelse om upptågen under brunnsssejouren i Medevi 1682, tryckt i Små-saker 1756 h. 2 och 3; texten till »ringrännandet» finnes i samma publikation h. 8.

Prologen var »en musique» och således operaartad — den kallas också i öfverskriften på berättelsen »opera». Där uppträdde, utom la Gloire, l'Histoire (Am. Königsmark), le Temps (fröken Anna? Rosenhane), la Poesie (Augusta Wrangel), la Musique (Elsa Banér), la Comédie (E. M. de la Gardie) samt l'Immortalité (Hedvig de la Gardie); poesien, musiken och komedien hade hvar sin suite.

I själfva skådespelet voro de förnämsta personerna, såsom Lindschöld antyder: Agamemnon = Augusta Wrangel, Achille = Amalia Königsmark, Clitemnestre = Maria Aurora Königsmark, Iphigenie = Johanna Eleonora de la Gardie, Eriphile = Ebba Maria de la Gardie. Dessa fem, genom nära släktskap förbundna unga damer, gjorde genom sin skönhet och sin snillrikhet det svenska hofvet synnerligen lysande — skada blott att konungen hade så litet sinne för litterära eller dramatiska nöjen. Drottningen uppmuntrade däremot vitterhet och konst — hon var ju den »Ismène», som Johanna Eleonora de la Gardie i sitt »Portrait» så sympatiskt har skildrat. Både systrarna Königsmark och systrarna De la Gardie idkade diktkonsten. De förra skulle äfven få en plats i Tysklands dramatiska litteratur såsom författarinnor af operatexter; i Hamburgs vittra och musikaliska kretsar kommo de att spela en framstående roll.¹

Öfver Achille-Amalia och Iphigenie-Johanna Eleonora uttryckte den holländske gesandten sin förtjusning i ett par eleganta latinska disticha, som han också sände sin regering.

Det förekom i denna storartade föreställning, som snart måste gifvas en gång till, äfven en balett af elfva amazoner samt — väl mellan akterna — två »entréer», den ena af fyra »nymfer», den andra af Harlequin (den fjortonårige Bengt Oxenstierna) och Scharamouche (den väl jämgamle Pehr Banér). I baletten deltog ett par af de ofvan nämnda damerna samt några andra medlemmar af rikets förnämsta ätter.

Mera än egentliga dramer synas praktfulla upptåg och s. k. värdskap varit af konungen omtyckta. Framför allt var det dock riksänkedrottningen, som uppmuntrade sådana nöjen.

¹ Jfr förf:ns uppsats »Sveriges litterära förbindelser med Tyskland särdeles under 1600-talet» (Lunds universitets årsskrift 1899) s. 23 f. Åtskilliga tillägg kunde göras. Särskild uppmärksamhet förtjänar systrarne Königsmarks förhållande till den litterärt och socialt så framstående hertig Anton Ulrich af Braunschweig, hvilken i sin roman »Octavia» inrymde en episod åt deras broders, »den siste Königsmarks» tragiska historia. Grefvinnan Amalia Königsmark-Lewenhaupt författade, till hertigens ära, en operatext »Le retour du siècle d'or» 1705.

Från hösten 1688 omtalas i Rumpfs rapporter några dylika i eller vid Stockholm gifna divertissement. I september gäfvö konungen och drottningen på Karlberg »een heerlyck Balett, waertschap hier genaemt» för att fira den Brandenburgske kurprinsens födelse, såsom det hette, men egentligen för att roa änkedrottningen. Mellan kl. 8 och 9 på aftonen begaf man sig från slottet till parken, hvári var uppförd en stor löfsal, prydd med blomsterfestoner, bilder och andra dekorationer. Midt i rummet var på ett bord en fontän »seer aerdigh geembelleert met groote Suycker-beelden». Vid ingångarne stodo bord med förfriskningar samt åtta morer som buro på hufvudet kronor med »spetskanter». I fyra arkader voro placerade kvinliga gestalter och grupper föreställande dygnets fyra afdelningar, morgonen (»Aurora»), middagen, aftonen och natten med hvar sina sex timmar. Alla voro kosteligt klädda; de jungfrur, som föreställde timmarne, hade sin resp. timmas nummer i diamanter på bröstet och den motsvarande planetens bild i ädelstenar på hufvudet. Bakom hvar grupp stodo musikanter af olika slag. När änkedrottningen nalkades Aurora, började denna uppstämma en sång; de andra gjorde i sin tur likaså.

Detta var den präktigaste representation man sett här, säger Rumpf. Förtjänsten af dess anordning tillkom kammarherren *Nicodemus Tessin* (d.y.), »som anses vara en af de mest erfarne arkitekter i Europa.»

Under den därpå följande soupén, som serverades vid flera bord i löfsalen, och hvári en mängd förnåme personer, såsom de utländske sändebuden, grefve Carlsson (konungens halfbroder) och guvernören för Christinas underhållsländer Olivecrantz, deltog, skedde ett nytt divertissement: Mercurius med la Mémoire och la Gloire inkom och underrättade sällskapet — sannolikt i ståtliga tal på vers — om den Brandenburgske prinsens födelse. Så druckos skålar. Och till sist dansade man på slottet. Och var det väl, såsom vanligt, nästan morgon, när den storartade hoffesten afslöts.

Några veckor senare gafs å Stockholms slott ett »värdskap» — i mera egentlig mening — med anledning af Belgrads eröfring från turkarne. Under måltiden, som varade ett par timmar (till kl. 11 på aftonen), föreställde sällskapet kejsaren och kejsarinnan, konungen af Polen m. fl. illustra personligheter; de förra uppassades af åtta hofdamer klädda såsom turkiska och persiska slafvinnor — allt under en härlig instrumentalmusik. Änkedrottningen var som vanligt med främst af alla; hon såg på dansen en stund och spelade därefter

kort men grefvarne Pontus de la Gardie och Lillie. När hon kl. 3 bröt upp, gaf hon handen att kyssa åt Österrikes gesandt greve Nostitz, greve Carlsson — som under måltiden suttit näst efter de kungliga — samt Christinas envoyé marquis Delmonte. — Ett par dagar senare gaf greve Nostitz en balett; men den tyckes, af Rumpfs beskrifning att döma, blott varit en vanlig, elegant bal.

Det ståtliga värdschap, som, för att fira drottningens syster hertiginnan Fredrika Amalia af Holstein, tillställdes å Stockholms slott i febr. 1692, är genom den i M. Swederi Stockholms Magazin II (1780) tryckta berättelsen bekant. Genom Rumpfs rapport kan denna berättelse på ett par punkter kompletteras. Drottningen och hertiginnan, som föreställde de resande, voro förklädda så att man förväxlade dem. Det respass, de erhöillo, var uppsatt (på tyska) i skämtsam samt högtidlig stil och undertecknad af Jupiter, »concepit Clio scripsit Ovidius Naso». Värden, greve Gustaf Oxenstierna, och värdinnan, jungfru Stina Rosenhane, voro klädda på krögarvis. Öfver dörren till måltidsrummet hängde en skylt med orden »In't Leeker-Beetje». Och läckerbitar serverades också, bredvid den »holländska bondekosten», från de 12 rikt utstyrda »pyramiderna». Iskänkarne voro klädda som harlequiner; och de i två »körer» å läktare placerade musikanterna som polichinellos (»uti hareskin», heter det i Swederi Magazin!).

I det stora kostymtåget uppträdde konungen såsom en svensk bonde, änkedrottningen såsom en borgarfru, prins Carl såsom moskovit — betecknande nog — och den lilla prinsessan Ulrika Eleonora såsom dalkulla o. s. v.¹

Efter måltiden, som varade till kl. 1 på natten vidtog dans med »entréer». Verser öfverlämnades till konungen och de kongl. damerna. Före måltiden hade sjungits en sång:

Auff lustig Herr Wirdt, lass Speisen aufsetzen,
Lass hurtig den Gesten die Gurgel benätzen,
Lass allerhand Wein ihre Wangen bemahlen,
Ihr werdet davor kein Heller bezahlen.

Och till sist sjöngs af zigenerskor (hvilka icke synas deltagit i taget) en liten strof om lyckan, som skulle råda »in diesem Haus».

¹ Listan hos Rumpf på de uppträdande — den är delvis tryckt i Burenstams Handskrifter — afviker något från den af Swederus meddelade förteckningen.

Den holländske ministern uttrycker sin förtjusning öfver festen som varade ända till kl. 6 på morgonen. Särskildt imponerades han af belysningen från de tusentals vaxljusen. Festen skall hafva kostat öfver 6,000 rdr.

Under Carl XII:s första regeringsår gåfvos flera lysande hoffester, stundom med dramatiska representationer. Den gamla riksänkedrottningen sökte alltjämt att, trots de bistra krigstiderna, hålla ståten uppe. Hon bistods häruti fortfarande af Nicodemus Tessin, nu öfverintendent, hvars goda smak nog gjorde hoffesterna i Stockholm mera lyckade än i de flesta andra hufvudstäder.

Nu (1699) inkallades också en fransk teatertrupp — den Rosidorska — hvilken skulle spela dels på slottet (Kungshuset) dels i Bollhuset. Det var på änkedrottningens födelsedag (23 okt.), som denna trupp för första gången uppträdde; Rumpf skyndade att till sina principaler skicka rapport därom. Några intressantare detaljer meddelar han emellertid icke om dessa franska föreställningar.

Segern vid Narva, som i hela landet och äfven flerstädes utom rikets gränser firades med tal och sånger, gaf också anledning till uppförandet af en »balett». Änkedrottningen, som tillfrisknat från en sjukdom, tog som vanligt initiativet härtill; och i febr. 1701 lät hon den franska truppen uppträda med ett för tillfället författadt divertissement »Le Carneval, languissant de l'absence du Roi, consolé et retabli par la gloire de Sa Majesté». Därefter spelades en tragedi om Arminius (vål Georges de Scuderys stycke). Så följde måltiden, och därefter vidtog bal. — På liknande sätt firades den unge Holsteinske hertigens födelsedag 1706. Men efter detta år lågo nästan alla teatraliska sysselsättningar nere i Stockholm ända till 1721.¹ Svenskarne hade nog att göra på krigets blodiga skådeplats.

I febr. 1721 skref H. W. Rumpf, den förre gesandten son och efterträdare, till den holländska regeringen, att »de tyska komedianterna» nu uppträdt på Bollhuset och spelat för de kungliga samt för en oerhörd mängd andra åskådare, hvilka lockats dit af »det ovanliga i saken, enär sådana spektakel icke varit här sedan 1706».

¹ För Hertig Carl Fredrik arrangerades väl någon gång små dramatiska föreställningar (se förfns Frihetstidens odlingshistoria s. 329); men dessa torde endast åskådats af den intimare hofkretsen och hade en mera pedagogisk karakter. — Marionettspelare hade under Carl den XII:s första regeringsår uppträdt i Stockholm. En sådan var *Johann Hilverding* (jfr Bolte s. 151 f.); sannolikt var det denne — och icke Adam Neuhusen — som fick understöd af konungen under sin vistelse i Stockholm 1699—1701.

De åsyftade komedianterna voro sannolikt de, som stodo under ledning af *Gabriel Möller*. Denne hade utbildats i Veltens »berömda band» och ledde sedan ambulatoriska trupper, en tid med titeln »Weimarsk hofkomediant.» De sista åren hade han spelat i städerna vid Östersjön. Till Riga begaf han sig redan på sommaren nämnda år (1721) — stämningen i Stockholm var vid denna tid icke mycket för teaterföreställningar, allra minst af tyska band.¹

Emellertid, just detta år började man såväl på hofvet arrangera baletter som bland de förnåma att — äfven på »den vanliga teatern», såsom Rumpf berättar — uppföra franska skådespel. 1684 års försök var därmed återupptaget, och det skulle nu få större framgång. Vid samma tid framkom också på ett eller annat håll tanken på att skapa ett »regelrätt» drama på svenska.

År 1722 skedde ånyo en representation af några yngre personer ur societeten. Man spelade då i april *Le Grondeur* (af Bruey och Palaprat) samt *Le mari retrouvé* (af Dancour).

De följande åren uppträdde en eller annan fransk trupp i Stockholm.² Men från 1731 omtalas åter tyske komedianter.³ Den svenska allmänheten var tydligen ännu icke mätt på de ambulerande tyska bandens löjliga eller rysliga skådespel. Först 1737 fick den med »Kongl. svenska skådeplatsen» något inhemskt, som kunde ersätta de utländska trupperna — skada blott att intresset för den svenska teatern icke kunde hålla sig länge uppe.

¹ Om den från Stockholm — liksom från Königsberg — samma år afvisade Eckenberg se Bolte s. 160 f. Om v. Quoten, som samma år uppträdde i andra delar af riket, ibid. s. 102 noten.

² Den af balettmästaren Landé 1723 inkallade truppen synes först, enligt Rumpfs bref, hafva uppträdt i september det året. Den skulle då spela tre gånger i veckan. Den 25 aug. 1725 skrifver Rumpf emellertid, att en fransk trupp på öfver trettio personer ankommit och troddes skola öppna sin teater nästa vecka (stod Langlois manne i spetsen för den? jfr Silfverstolpe s. 69 och Frihetstidens odlingshistoria s. 331). Den 10 dec. 1727 berättar Rumpf slutligen, att de franske komedianterna, som icke spelat på ett halft år och nu fått några nya aktörer, åter börjat uppträda på den vanliga teatern.

³ Om Martin Möller och Kreutzer se Bolte s. 162 ff. B. ämnar framdeles meddela deras repertoire i Stockholm 1733—34. Jfr Dahlgren s. 26 ff. och Klemming s. 15, 70 f. och 539.

E. Wrangel.

Astrils och Dödens Pijlebyte.

En dikt af Samuel Columbus.

I Kgl. Bibl. och Upsala Univ. Bibl. finnes följande dikt (2 blad folio):

Astrils och Dödens Pijlebyte /
Den
Ehreborne / Lagfarne och Hög-Lärde
Herrn: HAQVINUS FEGRÆUS,
Juris Professor widh Upsala *Academia*:
Sampt den
Ehreborne och Dygderijke Jungfrun
Jungf.: MARGARETA
TERSERA

Til ähra skrifwit på theras Heders-Dagh i Stockholm
den 29 April, 1669.

1.

När den käcke lille Guden den aff allom är bekant /
Astrild nämder och wäl känder *Döden* på sin Resa hant /
Bleff han strax hans föllieslag /
In til des den liusa Dag /
Vthi Natt förwandlat wardt !
Och all Iorden syntes swart.

2.

Bägge sine Koger bore medh heel hwasse Pijlar full /
Där med dhe mångt redligt hierta wore waan att slå omkull.
Sedan Aftonrodnan rödh
Dem til Herbergs lända böd /
I ett Hws endrächteligh
De til hwijla gáfwo sigh.

3.

Sömnen medh sin såfwe wingar alsomsachtast faller in /
 Och dem bägge roligt söfwer / tämer deras mordesinn.
 Sömnen gör them Natten kort /
 Pijl och Boga glömmes bort /
 In til thes at Solen blijd /
 Kallar them til theras ijd.

4.

När the då sin Pijlar sökia / händer sigh the fara will /
 En den andras Wapn tager / och som snarast biuder til.
Döden Astrildz gyllen Kog /
Astrild Dödzens Pijlar tog /
 Och så rände Werlden kring
 At vthdela hugg och sting.

5.

Som the nu i willan ränna / fjika / fara hijt och tijt /
 Skiuta / sära / sarga / bränna / sticka picka med all Fljtt:
 Den som när til Grafwen gick /
 Kärleekz Tankar han nu fick.
 Mången i sin blomstrand' åhr
 Mätte fällas ned på Bår.

6.

Sedan denne Willewallan hade länge Werlden qwaalt /
 Bleff om detta Sorgefallet in för Astrildz Morkär taalt.
 Hwilken käre Sonen sin
 Til sigh hastigt kallar in /
 Dödzens Pijlar han tå baar /
 Hwaraff mången sargat war.

7.

Ach min lille kiäre Astrild / sade hon hwad sijr jagh här!
 Dödzens skarpe Skadepijlar (Ach hvad Jämmer) tu nu bär.
 Bort medh sådan Plåga bort /
 Hwilken gör mångs Kärleek kort.
 Skynda tigh / tag ditt igän /
 Elliest blijr du ey min Wän.

8.

Astrild / den säwäl som Döden / blind til Werlden födder war /
 Och derfor ey skönia kunde hwad slags Pijlar han då baar /
 Gaff sigh strax at sökia opp
 Döden på sitt wissa lopp:
 Ty vthaff en wana lång /
 Hittar *Astrild* wäl sin gång.

9.

Döden och aff sina Pijlar sälsam wärkan föllia såg /
 Den som tänktes ligg' i Grafwen / mit i Sängen han då låg.
 Gambla Gubbar vthan Tand /
 Förde *Amors* Sköld i Hand:
 Kruppna Käringar lijka så /
 Mond' i Kärlekz yrslan gå.

10.

Rät som Astrild Döden finner / hwilken spänner / skiuter fort
 Strax han honom hårt tilltalar / hwad för byte har du gjort?
 Sij din Pijlar äre här /
 Giff mig hijt thet mit och är.
 Ty åt unge wackre Hion
 Tienar bäst min egen Doon.

11.

Desse twenne blinde Skyttar märkia tå sin willos Root
 Kasta skullen på hwar annan / icke vthan Kijff och Hoot !
 Hwad wil du mit wackra Folck /
 Du din stygga Beneholck?
 Hwad wil du de gamle grå
 Lille fnatter / nederslå?

12.

Astrild fort til Fröya fijker / häll och säll min Fru-Mor kär /
 Sij min Pijlar / sij min Boga / sij min Wapn har jag här :
 Om jag sugit har din Bröst /
 Kom nu dem til Hielp och Tröst /
 Dem jag i en hastig Ijl
 Träffte med min Owäns Pijl.

13.

Fröya lät sig Sonens klagan billigt hårt til Hierta gå /
 Och sig til sin Her Far fogar hans Bijstånd at kalla på /
 Hwilken intet fans oblijd
 Til at främia hennes Ijd.
 Ty hwem skulle till Begär
 Neka tig o Fröya kär?

14.

Jupiter sin Post framkallar / hör *Mercuri* skynda tig
 Til *Parnass*, och säg *Apollo* (hwilken läker mästerlig)
 At han kring i Werlden går
 Til at hela theras Sår /
 Dem *Cupido* oförtänt
 Har med Dödzens Pijlar kränkt.

15.

Strax *Apollo* redo finnes / friska Läkedomar taar /
 Til at plästra / binda / linda / han slät ingen Möda spaar.
 Wände snart all Sorg och Gråt /
 Vthi Frögd och Glädielät /
 At *Apollo*s kraftig' Hand
 Prijsad bleff i alla Land.

16.

O hwad obeskriflig Glädie alla Gudar brost' vthi!
 Folken med alt Lijff och Leffnad stämde hoop ett Frögdeskrij /
 Himlens fäste Jordens grund /
 Gladde sig i samma stund.
 Himlen liudd' aff gamman all:
 Jorden gaff sitt återskall.

17.

Wist har *Astrild* wilse farit då han Brudens skönste Kropp
 Sköt med oförmeente Pijlar / i sin willos blinde lopp.
 Men *Apollo* Prijsen bör /
 Vthaff Swenner och aff Mör.
 Ty hwad *Astrild* hafwer felt /
 Har *Apollo* åter heelt.

18.

O at Bruden som är worden all ohälsos wända frij /
 Mätte med all sådan sårnad alsomlängst förskonter blij /
 Och ey annan siuka få /
 Än at Makan läkia må.
 At man wärklig snart erfar /
 Astrild egna Pijlar har.

Hvem är författare till denna dikt? Såväl yttre förhållanden som diktens egen beskaffenhet tala för att den har till författare SAMUEL COLUMBUS (1642—1679). Dikten är skriven till e. o. juris professors i Upsala Haqvin Fegræus' bröllop med Margareta Tersera. Bruden var dotter till den bekante, för sina synkretistiska sympatier genom regeringsbeslutet af den 25 augusti 1664 afsatte Åbobiskopen JOANNES ELAI TERSERUS, som vid tiden för detta bröllops firande var kyrkoherde i S. Clara i Stockholm, där han stannade, tills han den 7 augusti 1671 utnämndes till biskop i Linköping. Mellan släkterna Terserus och Columbus funnos gamla förbindelser. Brudens, Margareta Terseras, farfar, den ryktbare prosten i Leksand i Dalarne Elaus Ingelberti Terserus, hade under åren 1595—1602 varit rektor vid Vesterås skola . . . Under denna tid intogs vid skolan 1598 som tolfårig gosse JONAS COLUMBUS, Samuel Columbus' far,¹ och han har således sannolikt äfven haft till lärare Elaus Ingelberti Terserus. Denne dog som prost i Leksand 1617, och hans söner Johan och Adolf fingo till lärare, först hemma i Leksands prästgård och därefter i Westerås skola, Jonas Columbus. Härom skriver *Joannes Elai Terserus*: »1617 något efter Olsmessan blef min sal. fader M. Elaus Terserus död — — —. 1618. Om hösten stod M. Unonis Troilii bröllop med min styfmoder Margareta Hansdotter uti Leksands prästegård. — 1619. Efter julen sände M. Uno mig och min broder Adolphum till Westerås skola sub Rectoratu M. Erics Hollstenii. Mina Præceptorer voro 1. Æschillus Peträus vid den tiden min sal. fader blef död, då studiosus Upsaliensis, sedan Doct. Theol. och Episc. Aboënsis, 2. M. JONAS COLUMBUS, Vicarius Pastor i Leksand, sedan professor i Upsala och nu Pastor i Husby».² Bekantskapen mellan

¹ Se Personalia s. 33—37 i »*Christelig Lijk-Predikan* utöfwer — — — M. Jona Swenonis Columbo — — — — — aff Nicolao Rudbeckio», 1664.

² *Samuel Älfs* afskrift efter Terseri själfbiografiska anteckningar t o. m. 1662 i en handbibel tr. i Leiden 1635, hvilken afskrift tillhört de la Gardieska

Jonas Columbus och Joannes Elai Terserus förnyades genom deras söners bekantskap med hvarandra. UNO TERSERUS tillhörde samtidigt med bröderna *Johan och Samuel Columbus* Westmanlands-Dala Nation i Upsala. För denna nation var *Uno Terserus* kurator fr. d. 17 Dec. 1664 till d. 21 Mars 1666; äfven JOHAN COLUMBUS innehade någon tid kuratelet. Båda blefvo professorer vid universitetet, Johan Columbus i poesi 1671 och Uno Terserus i orientaliska språk 1672. Då *Uno Terserus* d. 24 Jan. 1675 i Upsala firade sitt bröllop med ärkebiskopens dotter Elisabeth Stigzelia, skref *Johan Columbus* ett latinskt epigram öfver brudgummens namn.¹

Öfver biskopen Joannes Elai Terserus har Johan Columbus skrivit ett latinskt epitaphium, som finnes aftryckt i v. Stiernman, Bibl. Sviogoth. T. 2 pag. 824—26. Förbindelsen mellan familjerna Terserus och Columbus har således varit liflig.

Att bröllopsdikten till Haqvin Fegræus och Margaretha Tersera är författad af *Samuel Columbus*, därför talar emellertid först och främst dikten själf. Från Leipzig, där Samuel Columbus någon tid vistades, hemsände han 1676 ett litet häfte dikter (8 blad kv. i K. B.) med titel: »*Pfeil-Verwechslung desz Todes und der Liebe!* samt etlichen andern Neben-Gedichten / — Herrn MARCUS Cronström, Könighen Schwedischen Rentmeister / Als Er mit — — — Frau Sig-

samligen på Löberöd och nu finnes i Lunds Univ. Bibl. I den afskrift af Terseri själfbiografi, som finnes i K. B. (Rålambska saml. Folio n:r 142) heter det härom å sid 12: »Anno 1617, defuncto pie patre, ego et Adolphus præceptores habuimus Æschillum Petræum, postea Episcopum Aboensem; deinde M: *Jonam Columbum*, Pastoris tunc vicarium in Lexand, sed postea Professorem Pæseos in Academia Ups.» Jonas Columbus, som år 1617 blifvit promoverad till philosophiæ magister, prästvigdes år 1618 om hösten och utnämndes samma år till Gr. Lingvæ Lect. och Director Musices i Westerås (enl. ofvannämnda likpredikan).

¹ Omtryckt i P. Schyllberg, Prodomus etc. s. 45—46 samt i Hanselli, Saml. Vitterhetsarb. af Sv. Förf. etc. D. 1 s. 331—332. Joannes Elai Terserus har om sonens bröllop i den ofvan citerade latinska själfbiografien, K. B. Rålamb Folio n:r 142 s. 136—137 antecknat följande: »Den 10 Jan. 1675 begaf jag mig på väg till Upsala till Unos bröllop, den 17 voro jag, min hustru och Elisabeth Tersera i Norrköping, den 24 kl. 6 på morgonen framkom jag tillsammans med Elavus och min hustru till Upsala, hvarest vi hos Uno träffade M. Wagner och Christina samt Elisabeth Wagner, L. Aroselius och Sara, Fegræus och hans hustru, Christina Cunterhielm. Bröllopet firades hos ärkebiskop Stigzelius nattetid enligt de förnåmas sed (nocturno tempore more nobilium) — — — Gästabudet fortsattes den 25 hos ärkebiskopen, d. 26 hos Uno, den 27 och 28 hos Peter Knoge i Sandsbro den 29 hos Peter Simming i Åcker».

rid *Ekehielm*, Sich in eine Christliche Ehe-Verbündnisz eingelassen / dienstlich zugeschrieben und von Leipzig ausz übersendet von *Samuel Columbus*. Leipzig / Gedruckt bey Johann Erich Hahnen / gebürtig von Strengnäs ausz Schweden. Im Jahr Christi 1676.»

Marcus Cronströms bröllop firades emellertid, såsom synes af en dikt af J. Schonberg (»Heerde-Frögd», i K. B.), redan den 12 augusti 1675. Att Columbus ej till bröllopet sändt sin dikt har sannolikt berott därpå, att han velat hafva en liten samling dikter på tyska färdig. Detta lilla dikthäfte innehåller jämte hufvuddikten äfven: »Lustwins Tantz mit den fünff Sinnen», »Grabschrift Herrn Georgen Stiernhielms, — — — —» samt några »Überschriften» och är försedt med en prosainledning, i hvilken Columbus gifver oss följande förklaring, hvarför han sänder sin lyckönskan på tyska språket: »zwar in Teutscher Sprache, die ich so wol ausz Veranlassung desz Orts / wo man sie am zierlichsten und reinesten zu reden pfleget / als *ausz sonderlicher Belichung zu üben angefangen habe.*» Hvad var naturligare än att han vid dessa poetiska försök på ett främmande språk använde som underlag dikter på svenska af honom själf. Grafskriften öfver Stjernhjelm är också en öfversättning och bearbetning af den *Graaf-Skrift*, som avslutar Columbi minnesskrift öfver Jöran Stjernhielm vid dennes begrafning den 28 juni 1674 (tr. 1674, 2 bl. folio), liksom *Lustwius Tantz mit den fünff Sinnen (Gavott)* af den dikt »Lustvin dansar en Gavott mäd de 5 Sinnerne», som Columbus 1669 skrifvit för det »Spel om Herculis Wäge-wal», som detta år uppfördes för Carl XI.

Men ej blott dessa två »Neben-Gedichten» utan äfven samlingens hufvuddikt »Pfeil-Verwechslung desz Todes und der Liebe» är bearbetning af en äldre svensk dikt af Columbus, äfven denna från år 1669, nämligen just af den svenska bröllopsdikt till Haqvin Fegræus och Margareta Tersera, som bär titeln: »Astrils och Dödens Pijlebyte».

Den tyska dikten (tr. hos Hanselli II s. 197—202) är till hela sin anläggning likartad med den svenska. Cupido och Döden, som hvilat i samma hus öfver en natt, förväxla pilar. Många äro de olyckor, som drabba verlden till följd af detta byte. Ryktet härom når fram till Venus, som låter kalla sonen till sig. Då hon märker, att den blinde Cupido ej har sina egna pilar utan Dödens, befaller hon honom att söka upp Döden och återfordra kärlekens pilar. Då Cupido och Döden träffas, råka de i tvist om hvem som varit skuld

till förväxlingen och om hvilkens makt, som är störst. Sedan Cupido återfått sina pilar, skyndar han till Venus och beder henne hela dem, som han mot sin vilja sårat med dödens pilar. Venus vänder sig med bön om hjälp till Jupiter, som lofvar att åter ställa allt till rätta. De förnämsta olikheterna äro följande: i den svenska dikten komma Cupido och Döden i sällskap till natthärberget, i den tyska kommer Döden dit senare; den tyska bearbetningen skildrar utförligare än den svenska dikten de olyckor, som blefvo en följd af förväxlingen samt tvisten mellan Cupido och Döden; i den tyska lofvar Jupiter Venus kraft att själf läka sårén, i den svenska sänder han Mercurius till Parnassen med befallning till Apollo att använda *sin* läkekonst, hvarför str. 15 och 16 sakna motsvarighet i den tyska versionen. Likaså är str. 17 och en del af str. 18, hvilka synas syfta på en af Margareta Tersera nyligen genomgången sjukdom, utan motstycke i den tyska.

Af intresse är särskildt att jämföra den svenska bröllopsdiktens str. 3 med

3. Als nun kaum das weiche Bette ihre Glieder eingefast:
Kam der sanfte Schlaff geslichen / und befreyte sie der Last
Der desz Tags geführten Sorge: allen Kummer / alles Kräncken
Wil die angenehme Ruhe in den *Lethes* Strom versencken.
4. Schliffen so in aller Stille / Wälder / Felder / Stadt und Land /
Bisz die güldne Morgenröthe dieses Paar beysammen fand:

str. 6—8 med

10. *Dieses ungemaine Wesen plagte lange Zeit die Welt:*
— — — — —
11. Durch das gantze Rund der Erden schallte desz Gerüchtes Klang /
Bisz es endlich durch die Lüffte zu dem *Paphos* Tempel drang /
Wo die *Venus* sich befindet / und vernimmt / dasz Astril schon
Angefangen ihr zu werden ein betrübter Schmerzens-Sohn.
12. Über solches Spiel entsetzet sich die *Venus* und berufft
Den Cupido / der gehorsam kam geschwungen durch die Luft
Kleiner Knabe / sprach die *Mutter* / grosser Kummer meines
Lebens !
Ist denn alle meine Mühe dich zu lernen gantz vergbens?

13. Ach / ein Mörder / ein Tyranne ist der dich betrogen hat;
Der dir solche schlimme Waffen geben an der deinen statt.

— — — — —
Wilstu mein Cupido bleiben / must du deine Pfeile hohlen.

14. Als sie dieses kaum gesprochen / merckte schon der schlaue Sohn
 Allen Ursprung dieses Handels / *machte sich geschwind davon /*
Um den Tod wo aufzusuchen / und durchwandert manche Stege /
Denn ob schon Cupido blind ist / findet er doch seine Wege.

str. 9 med

9. *Eine gleichfalls fremde Wirckung seines Pfeils vernam der Tod:*
Statt desz Schmerzens Schertz entstande / Liebe statt betrübter
Noth /
Die Verlebten / die man eher in der Gruft gesucht hätte /
Wurden unverhofft bey Paaren / angetroffen in dem Bette.

str. 12 med

24. — — — — —
 Mit dem Worte floh Cupido / sammt den überkommen Pfeilen
 Vor dem Untergang der Sonnen / seiner Mutter zu zueilen.
25. *Meinen Bogen / meine Pfeile / liebste Mutter / hab' ich hier /*
Rieff er ausz / so bald er stellte sich der schönen Göttin für:
Hab ich Deine Brust gesogen / schaffe, dasz die Wunden heylen /
Die ich wieder meinen Willen zugefügt mit frembden Pfeilen.

str. 13 med

26. Fröya fügte sich nach diesen auff desz hohen Himmels Plahn /
 Wo sie ihren Vater suchte / sagte ihm den Handel an /
 Bat um Hülffe für die Krancken: Er auch hört sie mit Begierde:
 Denn wer wolte dich nicht hören / Fröya du der Erden Zierde.

str. 18 — — — — —

At man wärklig snart erfar /
 Astrild egna Pijlar har.

med

Ihr Gefunden seydt nicht trotzig / denn wenn Astril solches
 spüret /

Wird er in der That erweisen / dasz er eigne Pfeile führet.

Fabeln om Amors och Dödens förväxlade pilar är emellertid ett
 i flera länders litteratur förekommande motiv.¹ J. Bolte anser, att

¹ En intressant redogörelse härom förekommer i *Euphorion*, B. III—V.

Columbus som närmaste förebild för »Pfeil-Verwechslung desz Todes und der Liebe» haft den gestaltning af detta motiv, som den holländske skalden *Jakob Cats* gifvit detsamma i sin poetiska berättelse om den sköna Rhodope.¹ *Samuel Columbus*, som någon tid vistades i Holland, kände flera af detta lands skalder och har äfven eljes' i sitt författareskap rönt påverkan från Holland.²

¹ Euphorion V, 729.

² Se härom Wrangel, Sveriges litt. förb. med Holland.

Alfred L. Wennström.

Thorildiana.

De uppsatser af Thorild, som här nedan meddelas, härröra ur samma arkiv som de i Samlaren 1898 offentliggjorda. De föreligga alla i författarens egen handskrift och hafva genom Brinkmans samlareifver konnmit att hamna på Trolle-Ljungby.

Det kan icke sägas, att dessa uppsatser tillhöra det bästa, som flutit ur Thorilds penna: de sakna all öfverarbetning och hafva säkerligen icke heller varit afsedda att offentliggöras. Men för hvar och en som söker göra sig klar en skriftställares eller tänkares utveckling äga också arbeten af denna beskaffenhet sitt stora intresse. Dessa uppsatser hafva sitt värde framför allt såsom psykologiska dokument: de utfylla dragen i Thorilds författarefysionomi och vidga helhetsbilden af honom.

I »En pantheists anmärkningar vid Reimarus»¹, skrifna i början af 1780-talet, framträder redan Thorilds kritiska gåfva, och denna skrift visar liksom de samtida brefven till Heurlin i mycket den verldsåskådning stadgad, för hvars utbredande han lifvet igenom skulle kämpa. De här nu tryckta »Upplysningar till Zopfen» — ett fragment slutande midt i en punkt — härröra från ungefär samma tidpunkt. De rikta sig mot en af tidehvarfvets mest läste filosofiske läroboksförfattare, den »rättrogne» Johan Heinrich Zopfen, och särskildt mot hans *Jurisprudentia naturalis*, hvars hufvudsatser de gendrifva. De åsikter Thorild i motsats till denne förfäktar röja väl i de flesta fall sitt ursprung, men man märker här, liksom i skriften mot Reimarus, hans sträfvan att gifva dem en personlig pregel. Delvis har det också lyckats honom, och den ställning han i yngre åren intog till tidens spörsmål framstår genom denna uppsats klarare och distinktare.

»Naturen och dess onda», den andra af de här ifrågavarande småskrifterna, är, såsom det synes, författad vid midten af 1780-talet. Den behandlar ett älsklingstema för Thorild liksom för tidsåldern i dess helhet. Men den saknar kanske mera än den föregående uppsatsen slutlig redigering, och då flera upprepningar förekomma, har det syntts lämpligt att här endast meddela den för Thorild så karakteristiska senare delen däraf. Den lilla essayen: »Har naturen en oordning?» utfyller i någon mån den därigenom uppkomna luckan.

Lauritz Weibull.

¹ *Samlaren* 1898, s. 85—101.

Uplysningar till Zopfen.

1.

Hans Jurispr. nat. är en blott scholbok: utan snille och undersökning: en kall sammanfattning af det vanligaste man till hans tid lärde i scholorne. Det filosofiska hos honom är i synnerhet svagt och felaktigt: outhärligt vridet efter religionens fördomar som han har flera och enfaldigare än man äfven behöfver hafva dem. Men detta är ett naturligt fel i alla böcker som komma från en viss sekt: det filosofiska duger där gemenligen aldrig: och sjelfva föreskrifterna eller lagsatserne äro det enda goda och brukbara. — Allmänna karakteren af hans bok är: *ogranskad*, men *kort* och *rik*.

2.

Jag gör den allmänna anmärkningen öfver hans bibliotek — at man, kringströdt och utan wetenskapsform, finner hos ålderdomens folkslag och wise, i deras lagar och bokfragmenter, *mera sann naturrätt* än i alla de scholböcker Zopfen läst: at denna vetenskapsformen är någon ting i sig sjelf ganska umbärligt: at frågan är om läran och ikke om metoden som är lemnad åt de lärde at roa deras sysslolöshet och ofta barnjollrande spitsfundighet. — Epikur, hvars sedelära är i alt annat så ren och simplifierad, kände äfven filosofiskt bäst naturrättens grund; *nyttan* (det är endast den lilla ingen ting förändrande oriktigheten at medlet är nämdt i st. för ändamålet: sällheten), den högst möjliga, är reglen för filosofen och lagstiftaren; och äfven det naturen outhärligt söker. — Grotius hade sina företrädare: namngifvet, scholastikerne; hos hvilka mycket djuptänkt finnes, och som han äfven icke glömt at nyttja. — Före Pufendorff förtjenar **Cumberland**¹ et namn, ängelsk biskop, hvars bok om naturens lagar är kanske mera värd än alla de svårlästa band som man gjort till klassiska i naturlagen. Han har det renaste begrepp om människonaturen, och leder ur det *helas väl* alla lagar och pligter. Hans första dygd är *välviljan*

¹ De legibus naturæ egentel. mot Hobbes.

som han grundar på det stora gemensama *intresset*. Detta är aldeles våra nya största snillens lära¹. — Pufendorffs *De off. h. etc.* den enda bok af honom i naturrätten vi allmänt nyttja, och känna — är icke mer än en välskrifven katches i detta ämnet. — Machiavellismen är icke hvad en präst eller et tanksvagt religionsbarn gör den till. Tillåta regenten upoffra eller bedraga en medborgare för att fästa och försäkra sitt välde, den enda jemvig och uppehållsgrund för statens hyggnad, är et mästarevett i vilda tider, sådana som Machiavells. För ett folk utan dygder och begrepp om lag är regentens välde den enda sällhets och beståndsreglen. Il principe: politiskt mästestycke för sin tid: fullt af ett stort och djärft snille. — Monarchomachismen är fria och uplysta tiders anda. Då folket kan tänka och styra sig sjelf, kan känna sina rättigheter och gifva sig lagar, bör det naturligen vara svartsjukt på regentens magt. — En vild enskild människa behöfver en sjelfmyndig tuktare: en förädlad och upplyst sin naturliga frihet. — Nb. Jag försvarar ingendera: jag blott visar under en synpunkt, som man glömmar, bägge. Man menar med dessa namnen alltid något öfverdrifvit; för att försvaras bör det första vara politik, och det sednare republikanism.

De schollärare Zopf upgifver i naturrätten hafva icke mera hälften af sitt värde. Vi hafva större namn: *Montesquieu*, *Hume*, framför *alt Helvetius*, och de måste nyare snillen (*Système social*); bland dem *Rousseau*, och äfven ofta *Voltaire*. — *Upmärksamhet* på *naturen* är likväl den bästa läroboken.

3.

Sällhet är det som sökes i hela den moraliska naturen² bland alla begärande och handlande warelser. —

¹ Hobbesens sats om det naturliga allkriget människor emellan, är onekeligen skarpsinnig och ur allmänna ärfarenheten. Öfverallt på jorden har man stridt, tills man trykt och utmattad lärt sukka efter lagar och förening. Men han glömmar andra hälften af det sanna — att samma natur, som upeldar detta kriget, genom människobegärelsernas första utbrott, äfwen leder till friden, till lagar och samhälle, genom ärfarenheten af det onda. Utan denna andra föreställningen seende blott människan åt sig själf lemnad i ewiga olyckor, laglös, wild — war det naturligt, och äfven skarptänkt, att underkasta hanne aldeles en endas magt. Hvar gnista af frihet skulle i hans synpunkt vara genast ett lemnadt tillfälle att förfölja och mörda hvarannan. Hobbes och Machiavell sågo lika människan blott på den onda sidan: och detta förklarar bägge dessa djupa snillens afvikelser. — Det är naturligt att wilja hafwa et wilddjur bundet, och en ursinnig i länkar.

² *Natur* betyder alt hvad som är till: men okk genom en abstraktion: *alt* *hwad man fattar under en wiss synpunkt*: då resten anses som icke tillwarande.

Huru skall den vinnas, så långt den beror af *begär* och *handlingar*? Därpå svara de moraliska vetenskaperna.

Rätt och **orätt** äro bland de första begreppen i vår själ, och betyda hvad som *bör göras* eller *ikke göras* för et visst ändamål, då frågan är om sällheten, för den. Äfven är det till moralens föremål dessa orden egenteligen lämpas.

Godt kallas det som öfverenskommer med vår sällhet: **ondt** det som strider däremot. **Nyttigt** det som bidrar till den: **skadligt** det som förstörer.

Det rätta, goda, nyttiga — det som bör göras för, det som öfverenskommer med, det som bidrar till sällheten — *äro då i sin natur detsamma*. Det vore en onyttighet och en dårskap at längre vilja simplificera. Med ljus kan man uplysa et rum: men, om det ikke förslår, hvarmed skall man *uplysa ljuset*?

Moralen i sin allmänna mening betyder: *Läran om våra seder*, det man vanligen gör, och deras inrättning, men vetenskapligen:

Läran om det som är rätt och orätt i människans begär och handlingar.

Naturreätten, ius naturæ, läran om sjelfva lagarne för det rätta och orätta i naturen.

Dygdeläran, ethican, läran om våra begärs och våra handlingars inrättande därefter, om medlen till det goda, om den inre sällheten, om hjertats frid &c.

Folkrätten, läran om det som är *rätt* och *orätt* hela folkslag emellan.

Politiken — i en stats styrsel.

Allm. statsrätten — öfverhet och undersåtare — eller rättare, en stats särskilda magter emellan.

Familjrätten, oeconomien — läran om det som är *rätt* eller *orätt* i en enskilt familjs styrsel, &c.

Alla dessa slagen af det *rätta* och *orätta*, det som bör göras och icke göras, böra sökas ur den högsta ärfarenheten i hvarje slag; och alltid dömas efter reglen af det största välet.

4.

Lagar äro icke annat än *villkoren* för tingens bestånd och väl: eller *uttrykken* af dessa villkoren i ett råd, i de visas lärdomar, i en fri öfverenskommelse, i et förnufts slut, i en öfverhets stiftning. Alt hvartill en grund i naturen, i tingens väsende och egenskaper, i reglerna för deras bestånd och sällhet, kan angifvas, är en natur-

lig lag: hvartill ikke, en naturlig dårhet — et tyranni eller et vanvett! Därföre gifvas här ikke andra än naturliga lagar. Därföre är den sorgfälliga skillnaden mellan naturs- och samhälls-rätten en halfhet i lärarens förstånd. Därföre äro alla de borgerliga lagar som ikke grunda sig i naturen, i dess eviga regler för *we* och *wül*, mer eller mindre ursinnigheter¹. Af sådana lagar hvimla likväl alla samhällsrätter: och de uphöra ikke förr än filosofer, naturens kännare och lärare, hinna sprida uplysningen.

— Som samhället ikke annat är än naturens tillstånd i sin fullkomlighet: så äro okk dess lagar ikke annat än naturens, mera utvecklade, lämpade på flere, och på åtskilligare fall. Alla villkorliga lagar bevisa svaghet och ofullkomlighet i stiftningen: bevisa at man ännu ikke träffat det enda rätta, som alltid är beständigt. Alla Guds lagar, alla naturens äro nödvändiga.

— Efter naturen bör då et samhälle inrättas, *det helas bestånd* vare första lagen, hvar enskild del så lite tryckas som är möjligt. Ty det vore at så långt göra en uppehållskraft onyttig och i samma mån försvaga det helas lif. Alla lagar böra uttrycka villkoren för denna stora *varelsens* bestånd. Böra således vara oföränderliga. Där man mykke förändrar lagar, där famlar man ännu efter *det rätta*. Alt fullkomligt är simpelt och beständigt (i sin krets).

— Fråga hvartill naturrätten tjenar är at fråga hvartill det tjenar at känna villkoren för sit bestånd och väl!

5.

All mänsklig handling som kan göras på mer än et sätt är underkastad naturrätten. Där är alltid en fråga, hvilket är det rätta?

Äfven se, höra, etc., äfven de finaste och ännu obestämdaste.

6.

Samvetet, den inre föreställningen, känslan af en handlings goda eller onda följder, alt det gudomliga, *andelika* i denna förmögenheten är en *dikt*. Det är en blott allmän fruktan eller glädje. Man har inget, utan öfver de handlingar af hvilka man hoppas något godt eller befarar något ondt. — Alla de indelningar som förekomma vanligen, vid detta ämnet, äro onyttiga och förstås af sig sjelfva.

Samvetets förträffelighet, *ömhet* är i mån af uplysningen. Det

¹ Adelsbörden, prästerliga enväldet i religionen och förnuftet -- den ena emot dygdens; det andra emot sanningens natur.

är fullkomligast, som är inrättadt efter de högsta och finaste förhållanden af godt och ondt.

Försumma et tillfälle till en uplysning, är göra något hvars onda följder är lätt at se. Det är af denna grund okunnigheten kan straffas; ikke såsom okunnighet, utan såsom ett bevis på et vildt förakt af lagarne. Bestämna den undvikliga okunnigheten är därför et likaså viktigt som laggrant ämne: och straffa den med stränghet, et medel at förekomma tusende brott, at tukta själsvildheten i sit första ämne, i stället för at upvänta dess högsta utbrott, efter lagstiftningarnas allmänna dårskap at rasa mot verkningarne och lemna ordsaken fri.

Aldrig skärpa lagarne nog nödvändigheten *at veta*. Här gifves inget straff för okunnigheten! Detta gör, att man känner ingen fasa för at vårdslösa lagar och uplysning. — Hvarföre finnas mindre brott bland den bättre hopen? Den är uplystare.

7.

Det är afgjort at i naturen ikke ges eller kan gifvas någon *frihet* eller egentelig villkorlighet. Alt beror af den högsta kraften: människan af det högsta intrykket, för hvart gifvet ögnablik. Men just denna läran visar nödvändigheten af lagar, af straff och belöningar, för at göra det *godas* intrykk till det starkaste. Detta vårdslösa alla regeringar, efter de som förelå dem, hafva det sjelfve ikke.

Den sanna friheten, den som finnes i naturen, är tillåtelsen at bruka sina naturliga förmögenheter till sit wäl. Eller — då frågan är egenteligen om människosjälén — förmågan at handla på mer än et sätt.

All annan frihet är et tomt ord.

8.

Likså lite gifves i naturen prästernas inre fördömelighet. Men detta uphäfver ikke den större eller mindre graden af fördärf, odygd, skadlighet, i seder och böjelser. Efter denna vanarts-graden böra straffen inrättas: alt hvad som har natur af nidingsverk, alt hvad som uphäfver den allmänna mänsklighetskänslan högst beifras. Äfven *duglöshetslaster*, lättja, okunnighet, dryckenskap, slöseri, efter denna reglen af skadlighetsgraden, kunna straffas.

De *måsta* människor äga jorden; således äfven hvar enskild hörer under detta väldet. Han måste *duga*, hafva dygder, vara nyttig — om han skall tålas och njuta människohopens allmänna skydd

och förmåner. Man dödar annars en warg och en wäldswerkare, en orm och en försätsställare, en råf och en bedragare, med lika rättighet.

9.

En handling tillräknas så långt som man är dess *orsak*. Detta tillräknandet är ämnet för all rättvisa: wäsendet af domarens *arbete*. Däri visar sig all hans skarpsinnighet. — Man fäster sig i en brottslig handling ikke vid handlingen utan vid brottet, den grad af vanart, ondska, som influtit i den, förvållandet, ty det är ikke en enda viss handling som interesserar människowälet, utan ordsaken, kraften till 10,000:de, den inre vanarten, eller dygden.

Som i en stor missgerning brottslighetsgrunden ofta är vida under; så är okk ingen ting vanligare än at i nog små den skadande vanarten vore tillräckelig för de största. Man slår efter ögat och råkar blott tinningen &c. Denna sednare rättvisan öfverse eller wårdslösa de mästa lagstiftningar. Summum jus summa injuria. Okunnigheten! Men ännu en gång! Det är ikke en viss handling, utan ordsaken till 10,000:de, som är farlig för människowälet.

10.

Zopfen, som alla ifrare för en villkorlig Gud och en villkorlig stiftning, lägger handlingarnes moralitet i lagen. Men lagens moralitet, godhet eller ondhet, hvar skall jag då söka den? Han känner endast Gud i sin människodiktning. Dess lagstiftning i naturen såg han aldrig. Naturens lagar äro villkoren för tingens bestånd och wäl, uttrykta i ord eller satser. De äro ewiga, nödvändiga, begripas af blotta tingen, men aldeles ikke af någon mänskodiktad gudakonung, om icke såsom frambringare, skapare. Warelsen beror af Gud, men ikke lagarne därför. De äro ewige: ty de uttrykka tingens beståndsgrunder och wäsende. Därföre kan denne Guden wäl vara till: men om han okkså ikke det vore; så äro naturlagarne till med blotta de naturliga tingen. Det minsta djurstoft, naturens fullkomligaste warelse, har sin naturrätt, har vissa villkor för sit bestånd och wäl — som kunna fattas i tankar, läras i ord, och ge ämne till en vetenskap. Naturens lagar äro af Gud, efter dess warelser äro det. Det villkorliga, behagskiftande i dem är en barndomsföreställning. Om Gud ikke annat vore än naturens ewiga *allmänna wäsende*, så vore ingen ting mera nödvändigt än dessa lagarna, och tillika ingenting mera verkeligt: de voro då, i naturens stoft, uttrykken af hans *egna allverkande lif*.

11.

Skillnaden mellan *actio neccessaria* och *non nec.* är för en vis och en lärare et rent barnjoller med orden. En handling är **ikke nödvändig** genom någon formel samhällsstiftning: men är den det därför mindre i naturens? — Samma svaghet är i denna termen: indifferentia handlingar. Man borde säga **obestämda**. Sådana hvars inflytande man ännu ikke hunnit utfinna eller afgöra. För en vis och en lärare, för människohopen äro bägge dessa namnen oskyldiga. Denna indifferentismen är alltid i mån af den moraliska riheten. De visaste och ädlaste känna den minst. Gud kan ikke hafva någon. Det är omögligt at en handling eller någon rörelse i naturen ikke skulle i något hänseende vara mer eller mindre fullkomlig. Vid all rörelse, handling upkommer en förändring i den rörda eller handlande varelsen: den lider, känner något därpå. Detta måste passa med dess beståndslagar, eller ikke. Det måste vara störande eller befordrande, ljuft eller smärtligt, eller *intet* — hvilket är det enda rätta *indifferentia*. — För hopen äro våra finaste dygder af mänsklighet, politess, ädelmod, handlingar aldeles indifferentia. En, eller tusende, finna ingenting indifferentare än lurendrāja: och jag känner et litet qual öfver at för 4 styfver häldre hafva köpt en fransk renett än et svenskt äple.

12.

Rättvist, det som är *bestämt* vara rätt (hvad som bör göras).

Billigt, det man *begriper* vara det.

Det ena kan påstås efter *lagen*: det andra efter allmänna mänsklighetskänslan. Det ena är vidsträktare: det andra är starkare. Alt rättvist är billigt: och alt billigt borde vara rättvist — bestämdt, gjordt till lag. Det är det hos de ädle och wise. Men hopen famlar om alt.

Hederligt, det som ger aktning och heder: då man betraktar *rättheten* (egenskapen af det som *bör vara*) blott som en *personlig karakter*. Det som är i hög grad öfverträffande hederligt kallas *ädel*.

Anständigt, det som passar, öfverenskommer — med begrepet om en dygdig och ädel: med begrepet om en människa sådan som hon *bör vara*. Detta ordet uttrycker den moraliska skönheten, behagligheten.

Det är et och samma, **det rätta**, som man ger alla dessa namnen. Betraktadt som en *lag*, heter det rättvist: som en *regel*, billigt: som en moralisk egenskap, *hederligt*: som et *föremål*, *anständigt* &c.

13.

Ingen ting är inskränktare och svagare än Zopfens begrep om en lag. Som et barn måste han nödvändigt hafva en buse, en figurerad öfverherre, innan han vill göra något. Han har sett huru försten i hans land begriper, och will, och kundgör sin vilja: O så har han tänkt, gör äfven Gud i naturen! Så har han et begrep, och en vilja, och et herrskap; så stiftar och promulgerar han. Detta är at skapa den evige och oändelige efter stoftet af sit automat: at vilja ära honom med djurgrandets svaga förträffligheter!

Jag skulle förlåta dessa barndomsbilderna, om de voro blott figurationer: men man gör dem ju till rena läror och trosartiklar. Gud kan ikke hafva mer än en sanning. Den är grundad i tingens *väsende*. Den är *evig*. Hans vilja kan ikke förändra den: ty han beror af sig sjelf. Han kan ikke säga: detta skall vara *rätt*: ty det rätta är lika evigt med honom sjelf: är till med hans förstånd: och är grundlagen för hans vilja. Sāja at Gud *stiftar* en *lag*, är sāja at han gör någonting till rätt som ikke är det i tingens väsende; det vill sāja: som ikke är det i hans egna förstånd: ty Guds förstånd är ikke annat än den eviga föreställningen af alla väsender.

Det villkorliga, föränderliga är endast en svaghet i *kreaturets* fattning: i Gud är *alt ett, evigt*.

Människan skapar *rätt*: ty hon skapar lögn och dårlighet. Annat kan okk ikke *skapas*. Det *verkeligen rätta* måste upsökas i naturen. All lag som är en *stiftning*, är et *nonsense*: den är ingen lag; eller måste vara et uttrykk af den eviga naturen.

I likhet med människan, har man gjort Gud: tillagt honom en oändelig fattning, vilja, behag etc. Som alt detta är föränderligt eller villkorligt, åtminstone så utseendes hos oss: så har man äfven tillagt honom denna ofullkomligheten; och kallat den *frihet*. Alt är barn-dom i denna renläriga *tron*: och när man vill återföra begreppet om Gud till den rätta karakteren af oändelighet, förgås hela läran. —

Sanning är det som *måste vara*. Alt i Guds förstånd är sanning. Således alt nödvändigt.

Man kan sāja: denna varelsen skall tillvara! Men han kan ikke sāja: han skall vara denna varelsen, men ikke hafva dessa lagar: ty det vore at sāja: han skall bestå, utan villkoren för sit bestånd!

Väsende och lagar bero då ikke af Guds vilja: och sjelfva denna viljan är ikke annat än en *kraft*, omätelig som hans hela natur. Äfven då utom naturen, i en abstraherad ande, är Gud ikke annat än evig nödvändighet: och med honom, tingen och verldslagarne, och alt.

14.

Alt hvad som är et *villkor* för människovarelsens bestånd och väl — eller för någon grad däraf i dess olika förhållander och tillstånd — är då en **lag**. Den måste tagas ur tingens väsende. Den kan icke skapas. Den är nödvändig som naturen sjelf. Öfverherren gör icke mer än uttrycker den i ord: och om han verkligen stiftar något sjelf, så är det dårskap som förlorar sig med hvarit ögnablick, eller icke består längre än hans förqväfning af människonaturen. Gudomliga sanning! Det är sagt at du skall gäcka dårarne och tyrannerne.

Detta bestånds-villkoret kallas **lag** i öfverherrens ord, **rådslag** i vännens &c. Men detta förändrar icke dess väsende.

Den uphörer icke at vara lag, utan för de lärda barnen som aldrig känna mer än *namnen*.

15.

Förbindelse kallas öfvertygelsen om lagens sanning — öfvertygelsen at den verkligen är hvad man kallar den, en lag, et villkor för min sällhet, och således dess brytande en källa till mit qual. Och **förbindande kraft** lagens egenskap at genom sin sanning, genom styrkan af sin sjelftydlighet, röra till bifall. Millioner lagar, skuggor gjorda af nöd eller list för att skrämma slafvarne, måste försvinna för dessa begreppens ljus: men sällhet och välsignelse upgå öfver dem som uthärda det! —

Öfverherren skapar då icke förbindelsen som den borgerligt dumme och rättrogne Zopfen menar. Han har ingen annan stiftning än naturens: och därför ingen annan magt: så mycke måste han bjuda som naturen, och så mycke straffa. Men hvem skall lära honom naturen? Förnuftet, filosofen, snillet.

Grunden till öfvervalde i naturen är en stor och ädel fråga i naturrätten. Omtvistad, konstlad, förvirrad till den yttersta grad af lärarne: ren och öpen i naturen. Hvad skulle kunna vara grunden till *herrskep* utan magt? Hvad är det till vårt öfver det mästa af jorden? till de högre slägternas öfver de lägres? till förståndets öfver styrkan? till välgörandets och dygdernas öfver *alt*? Man har alltid fruktat för naturens rena sanning . . .

Naturen och dess onda.

Naturens lif, gång, eviga rörelse — består i **action** och **reaction**.

Lifvet hos människan i **nöje** och **smärta**. De böra ej skiljas. **Smärtan** — **nöjet**, äro blott **verkandet** och **njutandet**. Kunna de skiljas? Alt verkande är et lidande. Det vanliga, dagliga omsorgens, syslans, samlifvets — kalla vi icke **lidande**; af förnuft. Men naturens stora verkande, hafva vi aldrig betraktat; och dör öfver utan förnuft. Som en usling, en vekling, öfver det ordinära lifvets **verkande** och gång. Nb. **mödandet** til **nöje**, det är al smärta. Från sjukdom til hälsa och lif: från svårigheten til segern: från arbetet til lönen: priapeiska arbetandet, för njutningens ögnablick: från faran til det ljufva **lugnet** (en sjöman i hamnen efter många stormar, känner det: som för en annan är osmak). *All* genom lidandet blir **nytt**; blir **lif**. Se lidandet **så** i naturens *stora* ordning, som i samhallets, i din individualitets, lilla.

Den har bevist at något är **godt**, som han bevist, at det är **nöd- vändigt** för **lif**, **bestånd** och **varelse**.

Kalla ett sådant **ondt**: bevisar blott förmögenheten at **kalla**. Namnen förändra icke saken.

Men **se orätt**, har samma **luka**, af väl och ve, som **se rätt**. Den som kallar hvar atom som är emot sig, för en djefvul: kallar hvar atom som är för sig för en Gud. — Den som har helfvete har himmelen.

Den som förbannar naturen -- är, i rätt mån af sin häftighet, nära, antingen *sanningen* (som slutar alt med en motsvarande för- tjusning): eller *et religionsvanvett*, som förer honom i himmelen); eller sin *fria förstörelse* (som är et gudomligt ögnablick, i samma mån hans förbannelse är häftig, eller **det** är **stort** hvarifrån han frälser sig (mot eller med — som är detsamma).

Ty då man ingen ting **gör**, utan i och för sin sällhet, sit **nöje** — så måste **nöjet** vara stort, i samma mån det är **mycket** i häftighet elr sak, som man gör.

Men sjelfva detta förbanna är en vällust -- ty man gör det häftigt och gerna, ty det är hämd (fastän i **tanke**; liksom **äran**).

Ty förstöra et ondt (sant elr inbilladt) är detsamma som *vinna* et godt. Bägge göra resultatet: *lif*.

Nöje är i mån af känsla. **Raseri** är häftiga känslor i action och re-action: d. ä. gör *lika*. -- En vis eller en galen; en dygdig eller en skälm; en lugn eller en rasande; en hund eller en kung -- *lika*, när hvar och en för *sin* varelse är lycklig: ty man är icke lycklig utan för *sin* varelse.

När en martyr-mö står änglaskön och himmels-lugn på *bålet* och sjunger sin glädje at finnas värdig kronan -- när en krigshjette, *ser* fienden, gnistrar af eld och mod, ljungar emot faran och döden -- *hvilken* flegmatisk *tölp* vågar kalla dem *olyckliga*?

Alt hvad en dödlig gör, är antingen för hvad han *har* njutit, eller *skall* njuta, eller *njuter*.

En bof, förd til galgen -- har af alla tagit *värdet af sit lif* och går, antingen saligt sjungande i Jesu, eller liknöjd i sin styrka, eller utan sans. En sjuk *har haft* nöjet (gickten af vinet) och *skal hafva* lisan, lifvets nyhet, hälsans glädje etc.

Det jag lider af andra, lida andra af mig -- action och re-action.

En stor man, som föres til *bålet* -- *dör* i *höjden af sin ära* (ty han har då gjort et *mycket* af stort och viktigt) och kröner sit lif med döden af en stor man, som är ännu rarare och högre än sjelfva lifvet af en stor man.

Dö med förtjusning, är det högsta af mänskligheten -- och svarar endast emot, at från en död utan värde i et ögnablick frälsa sit lif.

I naturen finnes icke en verkan, som är annat än lag af lif, bestånd och varelse, icke en rörelse som är annat än *et mindres* vikande för et *större*.

Verlden är mer än stoftet: **jordkretsen**, mer än åskans förstörelse af en kalfhage, mer än et hus fullt af -- oxar -- bönder -- grefvar -- prinsar --

En **jordbäfnig** -- slukar tiotusende -- växter -- insecter -- människokräk; ty **jordens beståndslag** är *större* än dessa små tingens.

Et **krig** -- öder 10,000:de soldater; ty **samhällets beståndslag** är *större* än dessa personers.

Åskan -- slår 100 kalvar -- och 10 pojkar -- och en prins &c. Ty **jordkretsens beståndslag** är *större*, än dessa små organisationers.

Solen — bränner; ty hånnes **elds utgjutande** är något **större** än hvitheten eller kittlingen af en moors skinn.

En **comet** går — et **solsysteme** ramlar; ty naturens **beståndslag** är större, än dessa sväfvande globernas &c.

Vid **hjärtats** stöt — 10,000:de små atomers skingring — ej utan sin oändligt lilla smärta. Ty större.

Vid **solens** utstrålning — bländas 10,000:de ögon, brännas 1,000:de rosor, uplifvas hela jorden, som är et **större**.

En känslig del, et sinne, en fiber, handen, ögat — lider, mödas, för mig; och jag, för hvar och en min del.

En rönt man, en hjelte, nyttjar icke två gånger i sit lif det ordet **smärta**. En vis icke en gång. De veta at det är lif, action.

Uslingarne — ropa icke annat (än smärtor) men hafva sin förtjusning, just i detta larmet, eller i Gud, eller i yrslans och ecstasens at **förgås**.

Hvilken usling är icke det som kallar et **nödvändigt vilkor** för sit **bestånd och sin sälhet** — et **ondt**? Verkandet — lifvet, mödan — nöjet, arbetet — lönen. Stiga up för at äta: röra sig, för at älska etc.

Eller, som ser detta blott i det **vanliga**! Individuellt, personligt samhälls-lif, natur-lif: hafva samma plan, och samma lag.

Felet är brist af **vett**; at ej se samhället och naturen, så väl som sin dagliga lefnadskrets. —

Lidande (verkande, emottaget) — är alt det som **måste** kännas och göras för et **större**, af oss eller någon vår del såsom et **mindre**.

— Detta, ryckt ur sit sammanhang, i **hvilket det** är vilkor för nöje, lif och varelse, bevisar liksom mycket et blott **ondt**, som njutnings-ögnablicket, ensamt, et blott **godt**.

Men **ur** smärtan födes nöjet. Af lidande (nödvändig, emottagen verkan) och görande, activ reaction, består lifvet.

Den luftens **köld**, som gör mig en snufva, uppehåller mina nerver, musclors elasticitet, hjerta, lif, och hela atmospherens kraft etc.

Den naturens lag, genom hvilken **vinet** crystalliserar sig, och gör **sten**; skärpes, och gör gickt — &c. är **tyngdlagen**, lagen af strid och förening &c., utom hvilken både **lif** och **verld** vore **intet**.

Samma natur, genom *samma lag*, gör *alt*: lif, nöje, smärta, födas, vara, förgås.

Al *smärta* är en naturens vink: »gå, njut et nytt lif, en ny grad och art af varelse: kän nöje!»

Smärtan är *stöten* af livets *verkan*. **Gör!** Men ingen verkan ges utan en *stöt*, nb. intet nöje, utan från en smärta, et behöf.

Men *lymlarne* i samhället?

I. **Sv.** Som vargarne i jordrymden: de hafva *ramar*, och *ta*.

Men är ej en *sena* i en vargram, så *god* som en *vers* i et narr-hufvud, en *bokstaf* med cromelur, &c., hvad människorna kalla en dygd eller en merit? —

II. Lymmeln åker i *vagn*. **Sv.** Et *lejon* åker icke i *vagn*; och är ädlare än en *bock* som åkte däri. **Gå**, är i rena naturen, ädelt. **Åka**, en löjlighet: *rida*, som en apa, som sprungit up på en björn.

Äfvenså bo i et stort stenhus — löjligt. Ligga i en kula, under et träd, (i rena naturen), ädelt. Men dessa dår-varelser *betala* både hus och vagn. Och hafva dem, genom någon dår-dygd.

III. Lymmeln är stor, ärad. **Sv.** Ja, i en nation af lymlar: han måste dock vara en *stor*, förtjent, slug, illustre lymmel: och *då* med rätt: — Björnarne behöfva ingen Orpheus: cannibalerna och huronerna ingen *Solon* eller *Plato*. Stutarne ingen Galodier. Boc-karne ingen gudomlig *sång*. Men en nation af tölpar är detsamma som en nation af huroner.

IV. I *gamla världen* och hos stora och lysande folkslag, svor man vid en *hund*; krönte högtideligen och med *blomster åsnor*; bar en *gås* på purpurhyende med gyldne fransar och i allmän ståt. Så gör man än i dag. Denna hunden är fan eller Gud: åsnorna äro kungar och biskopar: gåsen är en drottning &c. &c. (At en dum ej begriper er; är som *en hund* ej begriper er).

Alt detta är likväl bland människorna — *något stort*: inbillad lag af lif, bestånd och varelse.

V. Oxarne draga, öken släpa, nationerne tråla — af samma rena lag. De anse lidandet *mindre*, än det *stora*, de lefva för.

VI. **Magt, större**, är naturens lag och rätt. Men hvad ges ädlare, högre än **magt**?

Tyrannernas försvar &c: **dygd**, deras upkomst: **last** deras fall. Det man **kan**; är man **värd**. **Dygd** är (magt) kraft: och **kraft** är **dygd**, **virtus**: **last** svaghet.

Hvem skulle kunna störa naturen, ergo, Gud, full af ordning?

Vara (durare), **bestå** — ponerar inre dygd och godhet.

Al varelse, såsom ren **varelse**, är **god**.

Ty **vara**, **bestå**, är det högsta och lagen af allt.

Men ingenting kan **vara** och **bestå**, som ej har harmoni och inre (väsentelig) **godhet**.

Al tings öfverensstämmande til **et**, som är bestånd och lif — är naturens plan, enligt erfarenheten.

Alt tadel emot *naturen* fordrar en *omöjlighet* — vil en *motsägelse* — är et raseri.

Harmonien, systemet af nöje och smärta d. ä. af lif och lefvande verkan — är sälhet.

Se naturens lag, ordning, godhet — är vishet.

Smärtan är det verkande lifvets stöt. Nöjet des upäggnings, högre grad. **Sälheten**, lifvets fria gång.

Alt är **rätt**, genom sin nödvändighet, ty intet annat **kan** ske än et **rätt**, d. ä. som har en tillräckelig **orsak**: **godt** i sit **sammanhang**.

Har naturen en oordning?

Har naturen en **oordning**? Ja: **om** den har en rörelse som icke är af dess almåna lifs bestånd och lag. — Men, hvordan skulle en **sådan rörelse** komma?

Naturen har dock rörelser som **kallas** oordningar: ty den har varelser med litet **vett**: och som dock ha förmögenhet at **kalla**.

Et monstrum är, i naturen, genom samma lag, som en skönhet. Det är blott ett **mindre** fullkomligt.

Men skulle naturen ej få lof at göra et mindre så väl som et mer? — et **ovant** så väl som et vanligt? et underligt som et simpelt?

Hvilken varelse är icke, efter detta vanvett at döma, i sin grad et **monstrum** (d. är afvikande från slägtets skönhetslag)? Och tvertom, efter et klokt sätt at döma, hvilken varelse är så underlig, så ovan, så ofullkomlig — at den icke är et drag af naturens magt, icke **öfver** (i både ämne och lifs ordning) ert förstånd, icke värd er vördnad?

Naturen får då aldrig göra annat än **det** som **behagar Er!**

Usla vanvett! En krokig ek (som blifvit det genom en **större** och därför mäktigare naturens lag) är då ett monstrum, en naturens tort: men eder lille artige nötknäckare, gjord af en flis af denna eken, är en naturens skönhet, utan kritik. Den lilla människan, vid synen af något mindre, underligare, än det vanliga, är straxt framme och frågar: hvad det **intet** är? Svaret är klart: icke så mycket som det **större**, icke så fullkomligt som det fullkomligare. Däraf har hon straxt sina små negativa och relativa namn: monstrum, ondt &c., &c., last &c.

Det naturen gör, mot eller med **Ert** behag — mot eller med et litet tadlande släktes små förmenade skönhetslagar — det är, alt, mer än **skönt** (som är en relation, et flygtigt fénomén för sinnet), ty det är et drag af oändelig magt, et under, och en lag af det allmänna lifvet. — Det är skönt, i naturens, d. ä. den **vises**, stora öfverensslämmelse. —

Ondt! En ny barndom!

Naturens, och alt lif, består i **rörelse**, rörelsen i et mindres vikande för et **större**.

Detta vikandet är — i de tänkande barnens språk — det allmänna *onda*, det är, det allmänna *goda*: ty det allmänna *godu* är lifvet.

Smärtan, ropa de, är det enskilda *onda*. Samma klokhet! All verkan i den stora naturen, sker genom en *stöt*. Denna i vår lilla natur, är **smärtan**: och är ej annat än det verkande lifvets *stöt*. Denna *stöt* är naturens väckelse: *gå! gör! njut!* Därföre börjar all lefvande rörelse, alt nöje med en brist, en smärt-känsla, en äggning. Lyksaligheten är harmonien af nöje och smärta, såsom musiken af ljud och dissonancer. Nöjen och smärtorna äro tonerna: hvaraf componeras ett lyksaligt lif.

Högsta nöje, eller vållust, är näst *intil* smärtan: högsta nöje, eller lisa, d. ä. innerlig vållust, lifs nyhet, är näst *ifrån* smärtan. Et lif utan smärtor — et ständigt, gående nöje — är känslolöshet, monotoni, dofning, stumt qval, död.

Det högsta lif är de stora *smärtornas*, *hjelstens*, martyrernas, hånryckt sjungande, en glad, i döden rusande krigshärs, at våga, öfvervinna faror, frälsas, **segra**.

De latas lif — sötma utan bitterhet! En-ljud! Endanhet!

Om ingen ting geck för och ingen ting följde på en smärta; vore den et **ondt**. Men nu i sit sammanhang af vållust och lif, är den et af de första **goda**.

Nöje är lifvets upäggning, högre grad. Den sker i och genom smärtan; den gör **nytt** lif, förändring, innerlighet, smak.

Tragedi! Gluckisk musik! Alt stort, starkt, innerligt i lifvet — af och genom smärtor.

Stor smärta, stort nöje. Lisa, eller vållust — begge **nytt** lif!

Öfvervinna en smärta är ljufligare, än njuta et nöje. Öfvervinna en smärta är bringa den under lifvets lag: icke qvåfva, utan motvåga den.

Smärta är en bruten ton: et mindre för et större skull. Bruten ton äggar, skärper, ger lif och et **innerligt** åt den obrutna.

Vållustens mödor, kärlekens qval, musikens skärande, smakens salt och bitterhet, &c. &c. &c. **smärtan**, är stötarne af lifvets gång. **Gå! Gör! Njut!**

Ondt i samhället — barndom!

Människorna, såsom *alt*, äro hvad de *äro*. Alt är hvad det är: därför at det kan ej annat *vara*.

Deras krafter äro **nöjen och smärtor**. Genom dem äro de alt. När de ej äro bättre; så är det därför, at **de äro jämt så gode**.

De äro lycklige **nog**, nb. **nog** (för **sig**, såsom min hund i vrån som sofver) efter de ej söka något annat: ty al smärta gör rörelse; stor i mån af smärtan. — Al dårskap har sit behag. En klok, en galen, en skålm, en dygdig, hunden som sofver, och kungen som stiftar lagar — hafva hvar och en sin plan af varelse, af lif, af real sålhet.

Exempel af alt och **inkast**.

En nation af tölpar är så god som en nation af huroner. Björnar(ne) behöfva ingen Orpheus etc., cannibalerna ingen Plato, svenskarne ingen Gr(otius), ingen . . . &c. &c., ingen stor skald. Tölparne äro sälla på sit vis. Slafvarne på sit. Ni på ert.

Skal man då ingen ting önska? och göra?

Svar: alt hvad ni **vil** och **kan**.

Gör det bästa, det skönaste, det lycksaligaste **Ni kan**.

Bidrag till kännedomen om de under Gustaf III herskande estetiska åsikterna¹.

I. De vittra tidskrifternas kritik.

Det Gustavianska tidehvarfvets stormän och deras verk hafva för visso varit föremål för pietetsfulla och noggranna undersökningar; småningom bringas emellertid nytt material i dagen, och nya monografier med begagnande af detta skulle ej vara ovälkomna. I afvaktan på sådana har det synts mig kunna vara af intresse att egna någon uppmärksamhet åt skriftställarne af lägre rang under tiden före Gustaf III:s död, där Ljunggrens stora verk vidtager i hela dess bredd, och här närmast åt dem, som yttrat sig i teoretiska frågor. På detta sätt vinner man kunskap om den ståndpunkt, på hvilken de literärt intresserade i allmänhet befunno sig, om så att säga det material, hvori de stora författarne hade att arbeta.

Vid den öfversikt jag i enlighet med denna plan företagit af de vittra tidskrifterna har jag således lämnat å sido både Stockholmsposten och Nye Granskaren; ej håller har jag funnit skäl sysselsätta mig med de uppsatser i estetiska ämnen, som sporadiskt förekomma i vissa publikationer, såsom t. ex. i Välsignade Tryckfriheten.

Med anciennitetens rätt har Gjørwell främst anspråk på vår uppmärksamhet. Liksom så många andra hade han mot frihetstidens slut dragits in i politiken; där han varit en af hofpartiets mest nitiska vapendragare. Efter revolutionens fullbordande, då partistriderna tystnade, fingo hans Allmänna Tidningar naturligtvis en mera vittor prägel, men detta blads lifstid blef ej lång; man tyckes i hofkretsarne funnit det mera välmenande än gagnande, och då C. Fr. Scheffer tydligen lät Gjørwell förstå detta, nedlade denne företaget hösten 1773. Då emellertid hans gamle konkurrent Salvius ungefär sam-

¹ De tre uppsatser, som sammanförts under denna gemensamma titel, hafva framgått ur arbetena på literaturhistoriska seminariet i Lund höstterminen 1899.

tidigt afled, fann Gjørwell en ny uppgift för sig i att fortsätta hans Lärda Tidningar, hvilka sedan 1745 utkommit i oafbruten följd. Därmed var Gjørwell åter inne på sitt egentliga fält, den literärt vetenskapliga publicistiken och han utgaf nu från nyåret 1774 under växlande titlar och med i någon mån växlande plan ända till 1790 en serie »lärda» tidskrifter¹, där vitterheten dock icke spelar någon större roll.

Gjørwells intresse var i grunden riktadt på bibliografien och lärdomshistorien, och skönlitteraturen hade han blott tidtals berört, liksom han blott från och till gifvit sina äldre publikationer verkligt kritisk prägel. Numera tycktes han helt lägga kritiken på hyllan; hans blad fingo alltmör karaktären af blotta samlingar af notiser och torra referat, där, såsom Gjørwell själf en gång i sin ungdom sade om Salvius' Tidningar, »paragraferna [i de anmälda böckerna] syndlöst uppräknades». Synnerligen mycket är således icke att ur dem hämta för vårt ändamål, och framför allt får man icke vänta att i dem finna uttryckt någon bestämd estetisk åskådning.

Af de notiser, som röra främmande vitterhet, innehålla de flesta — själfallet — nyheter från Frankrike. Under en följd af år lämnades regelbundet rätt utförliga referat af nya i Paris uppförda skådespel, och om tidens halfgud Voltaire, så länge han lefde, läsas ofta småartiklar, hållna i en obligat lofprisande ton. Den engelska skönlitteraturen, liksom ock den danska, ignoreras nästan fullständigt², medan däremot den tyska röner mera uppmärksamhet. En öfversikt af dess tillstånd lämnas under år 1774 af en resande svensk, som ännu anser nödigt förkunna att Gottsched är alldeles omodern, medan han berömmar Klopstock och Wieland. Den sistnämde var nog ock vid denna tid den ende i Sverige mera allmänt kände och omtyckte tyske författare. Lessing, som ej ens nämnes i brefven, omtalas annars någon gång på grund af sina teologiska stridsskrifter och då med ogillande. Om Goethe fick allmänheten här hemma — så vidt jag känner — sin första kunskap i svenskt tryck genom följande notis i Stockholms Lärda Tidningar för den 11 april 1776:

¹ Titeln var 1774—75 Nya Lärda Tidningar, 1776—80 Stockholms Lärda Tidningar, 1781—85 Uppfostringssällskapets Tidningar o. s. v., såsom närmare kan inhämtas af Lundstedts bibliografi.

² År 1782 påträffas några bref från London af en svensk resenär, hvars jämförelse mellan den engelska och den franska skådespelarkonstens skilda karaktär är af ganska stort intresse.

»Berlin.

Hr Joh. Wolfgang Göthe, Jur. Doctor, är en af Tysklands originale Pennor. Hans Skrifter äga en eld och en våldsamhet, som ingen ting kan emotstå. Han bevisar, han intygar åtminstone hvad han vil; men han skrifer utan reglor. Hans *Skriften* utkommo härst. förl. år, uti 2 Delar i 8. De bestå af 1) Die Leiden Werthers; en Roman som gjort et ovanligt upseende så väl för sammansättningen som Innehållet. Händelsen är sann, och under Werther ligger en högstrespectable Theologs, en J—Son, som af ärelystnad och kärlek tog i de bästa åren lifvet af sig. 2) Götter, Helden und Wieland, eine Farce. En bitter Satyre emot Hr Wieland och hans opera Alceste. Borde ej stå ibland Hr G. Arbeten. För besväret blef han regalerad med en annan Farce, kallad: Menschen, Thiere und Göthe. 3) Götz von Berlichingen mit der eisernen Hand; ein Schauspiel. 4) Clavigo; ein Trauerspiel. 5) Erwin und Elmire; ein Singspiel. Sex de skönaste Kopparstycken, arbetade af Hr:ne Chodowiecki och Berger i Berlin göra Verket än mera lysande. Hr G. har dock svåra Paradoxer, och låter Naturen öfverträffa sig i alla utbrott. Man läser honom därför ej utan rysning och han bör läsas med varsamhet.

Senare finner man Goethe en gång nämnd med epitetet »det ypperliga snillet», och hans befordran i Weimar omtalas samvetsgrant; något tecken till, att hans verk varit bekanta här, söker man däremot fåfängt, såvida man icke såsom ett dylikt vill räkna en varning för att läsa Werther, då denna bok kommit flera själfmord åstad.

Under 1770-talet redogjordes ganska fullständigt för nyutkommande svensk vitterhet, och särskildt åt dramatiken egnades rätt stort intresse. På loford sparades därvid icke, men så mycket njugare var Gjörwell på klander. Om man frånser ett par skarpa, tämligen småaktiga recensioner i Allmänna Tidningar, hvilka tydligen förorsakats af personlig ovilja, så inskränker sig kritiken till att Ristells öfversättning af Voltaires *Zaïre* totalt nedgöres, men denna exekution skedde i ett insändt bref — på franska. Därjämte må anföras, att i recensionen af Celsius' episka dikt Gustaf Wasa, i sin helhet skriven i den vördnadsfulla ton, som höfdes då det var fråga om en biskop, förekommer en blyg undran, om icke på ett eller annat ställe »kyrkoläraren liksom skymt undan poeten»¹.

¹ Det hette i början af denna recension, att Celsius' dikt lästes »med fullkomligaste förgätenhet af hvad i denna väg med lika så mycken utmärkt egenkärlek som en den oskickligaste tilltagsenhet blifvit försökt», en pik åt Skiöldebrands Gustaviad, som ådrog Gjörwell ett häftigt anfall af denne hellefrade författare. I företalet till sin tragedi *Aslög* utför ock Skiöldebrand mot kritiken, som

Ett par försök gjordes med rent skönliterära tidskrifter. En gammal magister P. Rudin utgaf 1777 en Vitterhetsjournal för »god smaks utbredande i alla vitterhetens delar». Att Rudin just icke var någon banbrytare i estetiken, framgår redan däraf, att han till rättesnöre tog Dalins »Korta påminnelser» från 1755. Öfverhufvud var det rätt förlegade varor Rudin bjöd på, och hans recensioner äro också af det vanliga intetsägande slaget, ungefär i den gamla 'smakläraren' Sahlstedts manér, bestående af småaktiga anmärkningar mot enskilda uttryck. Mycket sällan gör han ansatser att gå mer på djupet; beträffande fru Nordenflychts Utvalda arbeten vågar han för en gångs skull yttra en mening, då han »gentemot det allmänna omdömet håller hennes visor och små herdekväden för hennes mästestycken». Recensionen öfver Celsius' Gustaf Vasa åter går ut på att uppvisa, huru noggrant detta poem öfverensstämmer med de vedertagna reglerna, och är således egentligen en apologi, men så var det ju också skillnad på en sedan 14 år tillbaka afliden skaldinna och en lefvande biskop!

Rudins tidskrift fortsattes följande år af kgl. bibliotekarien A. F. Ristells Vitterhets- och Granskningsjournal, hvilken ej håller öfverlefd sin första årgång. Den höjde sig knappast öfver sin föregångares nivå, fastän Ristell visserligen synes taga sin kritiska roll med mera allvar. Hans ståndpunkt karaktäriseras ej illa genom ett hans eget yttrande i en här införd uppsats »Tankar om smak i vitterhet och konster. Det heter där: »Genom öfning allena utan att ega medfödt snille för vitterhet kan man också väl blifva en slags kännare; men som en sådan ej har nog vidsträckta begrepp för att innefatta en auktors hela plan och syftemål, fäster han merändels sin uppmärksamhet vid smärre saker, berömmar ett lyckligt infall, ett vackert uttryck utan afseende på sammanhang och ändamål, eller ock fördömer utan skonsamhet det hela i afseende på felaktighet i någon kanske mindre betydlig del. Sådana domare händer det att uppmuntra ganska medelmåttiga ämnen och afskräcka de största; om stora snillen af människor kunna förkvävas.»

Det vore dock synd att säga det Ristell förkvävt någon; hans hänsynsfullhet (eller räddhåga?) går så långt att han icke utsätter namnen på de författare, mot hvilkas alster han har något om än så obetydligt att anmärka. Då han var som skarpast kunde han säga, att Wallenbergs Susanna »röjer ett poetiskt snille och rik in-

här i Sverige »stigit till en onaturlig höjd», så att man fordrade samma förträfflighet af svenska författares alster som af franska.

billningskraft, men kanske mindre kännedom af teatern och den rätta dramatiska stilen.» S. Gagnerus fick uppbära klander, emedan han i sitt äreminne öfver Stiernhielm »i sin stil efterföljt framlidna prosten Mörk, hvars skrifter äro allmänt kända och hafva i sin tid varit mycket berömda». Slik skrifart liknar den götiska byggnadskonsten med dess öfverflöd »af blomster och små prydnader utan samband med hufvudändamålet»¹. — Bland bidragen återfinnes ock Ristells egen dikt i tre sånger om skaldekonsten efter Horatius, Vida och Boileau, där han till yttermera visso ådagalägger sin poetiska ortodoxi genom att prisa Voltaire och göra ned Milton². — Af samtiden mottogos dessa båda tidskrifter med ett ganska svalt erkännande; Ristells framhölls dock såsom något bättre redigerad än Rudins³.

Vida mera intresse erbjuder Gustaf Regnérs Svenska Parnassen, som under åren 1784—86 utkom först månatligen och sedan kvartalsvis. Regnérs ihågkommes förnämligast för sina metriska översättningar af antika skalter, genom hvilka han vid Adlerbeths sida blef banbrytande på detta område. Som kritiker hade han försökt sig med en broschyr »Tankar om den svenska teatern (d. v. s. dramatiska literaturen) och förslag till dess upphjälpande», utgifven anonymt 1780, men kanske skriven redan 1777. Ett par ord om denna torde ej vara öfverflödiga; dess innehåll är i korthet följande.

Väl skriva nu alla unga poeter dramer, »men allt ifrån Thetis och Pelé till Alexis, måste man dock tillstå, att få lyckliga försök äro gjorda», och det mesta består af översättningar. Efter en reverens för Birger Jarl, kritiserar Regnérs rätt utförligt och ej utan skärpa Adlerbeths bearbetning af Racines Ifigenie och Paykulls Domald. Möjligheten af en dramatikers uppblomstring vill Regnérs bereda genom trenne åtgärder. För det första utdömer han alexan-

¹ Gagnerus svarade med ett vidlyftigt genmäle i Gjörrwells tidskrift för 1779. — En insändare i Rudins journal tadlar skarpt »en lång historisk roman, som hos oss gjort någon lycka», emedan man där återfann »samma svullna stil som i Adalrik eller Thekla». Hvad härmed åsyftas, har jag icke kunnat utleta.

² R:s recensioner öfver dikter af Kellgren, A. M. Lenngren och Adlerbeth m. fl. beröra blott språk och versifikation; om anmärkningarne vid Murbergs översättning af Athalie säger han, att de ej äro hans egna utan »en samling af de omdömen jag vid representationerna hört yttras». — Med lofvärd opartiskhet tillät R. att en insändare ogillade några rim (lefva, häfva, segra, vägra) uti en hans egen prishelönta dikt öfver den 19 aug. 1772, hvilket må anföras såsom ett bidrag till »Stockholmsrimmens» historia.

³ Se omdömen i Tidningar utgifne i Upsala, i Svenska Parnassen och i Ländes längre fram omtalade arkiv.

drinen och anbefaller i dess ställe ett eget slags blankvers¹. Vidare önskar han, att Vitterhetsakademien må få stora pris att utdela för goda svenska originaldramer, och slutligen föreslår han upprättandet af en »granskande vitterhetstidning», hvilken jämväl för att få tillbörlig auktoritet borde utgifvas genom Vitterhetsakademiens försorg. Som det nu är, ligger kritiken alldeles i träde, och de svenske författarne »tro sig nästan vanfräjdade, därför att man säger dem inför allmänheten, att de böra skrifva bättre». Och denna kritik bör ej vara torr och tråkig, utan tillbörligen saltad, så att den läses med nöje.

Då åren förgingo utan att dessa välmenta förslag af någon uppmärksammades, företog sig Regnér slutligen att själf göra ett försök med en literaturtidskrift, dock ej inskränkt till dramatiken utan omfattande hela vitterheten, och så framträdde som nämnt med år 1784 Svenska Parnassen. Det blef en riktigt förnäm tidskrift i jämförelse med Rudins och Ristells. Man finner här stycken, hämtade ur 'Tilas' och Rudbecks kvarlåtenskap, dikter af Regnér själf och andra med honom likställda skaldar, men därjämte äfven bidrag från Gyllenborg, Kellgren, Oxenstierna och Adlerbeth m. fl. Någon strängt akademisk hållning är dock ej utmärkande för Svenska Parnassen, ty Regnér var i grund och botten en smula kättersk i sina åsikter och det icke blott hvad beträffar metrik². Han hade redan i sin nyss omtalta broschyr yttrat, att den tyska vitterheten vore i begrepp att segra öfver den franska, nu »förvandlad i blotta grannlåten af sin forna seger», och vi träffa i Svenska Parnassen en mängd öfversättningar från tyskan. Undantaga vi Klopstock, är det emellertid inga af de stora författarne vi här finna representerade. Regnér var nära vän till Gjörwell, och liksom denne svärmar han fortfarande för Gessner, Kleist, Dusch och konsorter. Med grämlse såg emellertid Regnér, att dessa herrars bråkande idyller, Landtkväden, som termen löd, icke kunde påräkna någon större popularitet, och han yttrade en gång: »Denna slags vitterhet synes hafva förlorat sig i den belevade världens tycke. Icke under; enfald och natur, som utgöra dess behag, fordra enkla och oskyldiga seder» o. s. v. i samma stil. Då man märker, att Regnérs smak gick i denna

¹ Den vanliga femfotade jamben med den väsentliga förändringen att den ena versfoten utbyts mot en anapäst; således t. ex.:

»I denna natt jag såg henne hit ledsagas».

Tvifvelsutän röjer sig här ett inflytande från antiken.

² Utan gensägelse införde han dock Kellgrens försvar för parafraserande öfversättningar.

riktning, börjar man redan få tvifvelsmål om huru han skulle kunna fylla sitt kritiska kall.

Den utförligaste recension, Svenska Parnassen innehåller öfver något poem, är den som afhandlar Gyllenborgs epos *Tåget öfver Bält*. Inför denne den svenska skaldekonstens dåvarande nestor nedlägger Regnér så godt som fullständigt sitt kritiska svärd; han nöjer sig — liksom Ristell i ett liknande fall — med att anföra de regler, den samtida estetiken, hvilken här representeras af Marmontel, uppställt för den ifrågavarande diktarten, och konstaterar att dessa regler äro iakttagna. Det vore obilligt att häraf göra en anklagelsepunkt mot Regnér, som ju hade hänsyn att taga, hvilka man får respektera, och det är för öfrigt alldeles icke sagt, att han verkligen själf insåg diktens svaghet¹.

Mera personliga äro Regnérs uttalanden om Lidner, som vid denna tid utgaf sina förnämsta verk. Om *Medea*, hvars ämne Regnér ej ansåg lyckligt, anmärker han efter en redogörelse för styckets gång: »Man ser således, att Hr L. långt ifrån att mildra fasan af detta spektakel utan behof och med flit ökat densamma, i det han låter *Medea* mörda sina barn midt för åskådarens ögon. 'En enda rad, säger han, som är mäktig att pressa tårar, betyder oändeligen mer än alla regler i *Aristoteles*'. Men om inga tårar pressas? Om blott afsky uppväcks? . . . » Året 1783 får af Regnér erkännande för de vackra episoderna, men han kan ej rätt förlika sig med britten på »den gammalmodiga enheten»; man måste, säger han, betrakta dikten som en konsert, hvars program är hopplöskadt af flera stycken, som hvar för sig kunna vara rätt vackra, fast de intet uträtta tillsammans². Om *Spastara* (2 uppl.) slutligen heter det: »En hufvudegenskap däruti, som jag tror mig förstå att värdera, är den djuphet af ömma känslor, som däruti råder; men månne de icke stundom äro öfverdrifna, mera surprenerande än sanna?» Hela recensionen präglas af samma vacklande som uttryckes i dessa ord; den ena gången har Regnér allvarliga betänkligheter, den andra finner han »en så öfverraskande skön tanke, en så rörande och ljuf målning, att jag är frestad utstryka min förra påminnelse». Målnin-

¹ Med Leopold, som utgaf en särskild skrift om Gyllenborgs hjältedikt, råkade R. i en häftig polemik, hvori han drog det kortaste strået, om än Leopolds uppträdande icke kan sägas hafva varit ridderligt. Härom mera i den följande uppsatsen.

² Med anledning af denna dikt säger Regnér: »Herr Lidner bör gifva oss ett *Eloisas* bref till *Abelard*, icke en öfversättning, utan ett original», — en anvisning som Lidner verkligen gjorde en ansats att följa.

gen af vulkanens utbrott finner han »ohygglig»; på invändningen, att skalden skall följa naturen, svarar han, att han bör förädla den, och för öfrigt: »man behöfver ej skaffa sig vedervärdiga känslor genom läsning».

Då Regnér sålunda trots en viss sympati för Lidner fann honom något för våldsam, skulle man ej vänta att se honom tilltalad af Thorilds poesier. Så är dock förhållandet, men förklaringen härtill ligger helt enkelt däruti, att Regnér i honom fann en kamrat — och huru mycket djärfvare! -- för kampen mot rimmet. I den korta anmälan, som i Parnassens sista häfte egnats Passionerna och Inbillningens nöjen fäster han sig också egentligen vid metern. Han citerar Thorilds ord: »vårt språk suckar efter en sådan frihet: det vekliga rimmet uthärdar icke en stark tanke, förgås i passionens våld», och fortsätter; »Men hvem afgör en gång denna fråga? Icke den som har någon förtjänst i rimnade kväden; än mindre den misslyckade rimmaren. I tyskan har det lyckats för Klopstock. Man föreställa sig hans Messias på rim».

För Regnérs germanska riktning betecknande är att han i sin recension af Kellgrens inträdestal i svenska akademien opponerar sig mot det ringaktande yttrandet om Ossian, hvilken Kellgren ville ställa på hyllan för Voltaire. Ut i ett här infört tal om svenska skaldekunstens framtid gör ock Regnér ganska skarpa utfall mot den härskande franska smaken; hade det lyckats ett och annat privilegierat snille att uppnå fransmännen, så vore slika alster dock blotta orangeriväxter, »att beakta mindre för skönheten än för raritetens skull».

Men hur kätterskt detta än kan låta var dock Regnérs hållning i sin helhet sedd icke utprägladt oppositionel. Då han afslöt Parnassen, yttrade han själf om sin kritik, att han af böjelse mera berömt än lastat, framhållit vissa allmänt godkända författare såsom mönster, »sällan sträckt sitt beröm längre än till vissa detaljer» och för öfrigt satt läsaren i stånd att själf dömma; reformera hade han ej velat¹. Denna Regnérs blygsamhet, som flerstädes kommer fram och utan tvifvel var fullt uppriktig, må vara mycket hedrande för

¹ R:s öfriga ej vidrörda recensioner äro affattade i den anda han själf här anger. Som exempel kan anföras hans anmälan af Clewbergs mycket beundrade Ode till svenska folket, hvilket högeligen berömmes, medan såsom fel anmärkas bruket af den nordiska mytologien, en något »spänd ton» och flera ej nog rena bilder och uttryck. För denna anmälan blef R. förhånad af Leopold under den skriftväxling, som föranleddes af Gyllenborgs Tåg. Såsom en förtjänst hos Regnér bör framhållas att han i ett par uppsatser om Stiernhielm och Triewald sökte väcka intresse för den äldre svenska vitterheten. —

hans karaktär, men det är just icke den egenskap en ledande kritiker har mest behof af.

Korteligen sammanfattat: Regnér var i grunden afgjord motståndare till den franska klassicismen och anhängare af den sentimentala riktningen, men han hade icke nog energi att taga en bestämd ställning i oppositionens led. Under sådana förhållanden fann han i den tyske estetiken Sulzer en själsfrände, hvilken blef hans orakel. Sulzers förnämsta arbete, »Allgemeine Theorie der schönen Künste», är ett ekletiskt sammelverk på Wolfska filosofiens grundval, uppställt i lexikonform, hvilket utgick i flera upplagor (den älsta af år 1771) och mycket lästes, om det än icke vann så stort anseende. Sulzer sluter sig i många punkter till de schweiziska estetikerna, medan han t. ex. för dramat följer Diderot och för eposet går tillbaka till den gamle Le Bossu, hvilken ännu står kvar på renässans-poetikens ståndpunkt. I Svenska Parnassen citeras Sulzer ett par gånger, och då Regnér af Gjörwell fick i uppdrag att för ett tillämnat konversationslexikon, hvilket som så många andra dennes arbeten stannade vid anloppet, skriva estetiska artiklar, nöjde han sig med att helt enkelt öfversätta motsvarande uppsatser af Sulzer.

Till sist skall jag här nämna några ord om ett verk, som ehuru det ej utkom i tidskriftsform dock innehöll en del kritiska omdömen; det var den tyske pastorns i Stockholm, Chr. W. Lüdekes »Allgemeines schwedisches Gelehrsamkeits-archiv», som i sju delar (utgifna 1781—1796) meddelar en bibliografisk förteckning öfver den svenska literaturen under Gustaf III:s regering jämte en och annan recension af isynnerhet vetenskapliga arbeten. För den skönliterära afdelningen har Lüdeke i de första banden haft ett par medhjälpare, hvilka teckna sig *St.* och *X. Y. Z.*, och som här och där tillåta sig ett helt summariskt men ofta ganska skarpt omdöme¹. Detta gäller fram för allt samtliga de rojalistiska vitterhetsalster på vers och prosa, hvarmed underdåniga fjäskar i tid och otid uppvaktade. »Har man ännu ej arbetat nog för kryddbodarne», utbrister recensenten en gång. Själffve Oxenstierna får här höra, att hans ode öfver kronprinsens födelse är »eine wahre Entweihung des heiligen Namens

Den enda uppsats som går in på estetikens teori är ett sammandrag af den gamle träaktige Hofs poetik; Gjörwell fick erbjudande att trycka den, men afstod visligen och den kom således att stanna i handskrift. (Se min Svenska pressens historia s. 279) Regnér har i noterna till detta sammandrag flerstädes bestämt opponerat sig mot Hofs åsikter.

¹ I de senare banden nöjer sig utgifvaren med att hänvisa till utförligare resensioner i Gjörwells tidskrifter eller i Stockholmsposten.

Ode»¹. Äfven andra ansedda författare råkade illa ut. Om Welanders operatext Thetis och Pelée heter det, att den är »full af poetiserad prosa, visserligen äfven här och där af nonsens»; om Bergklints dikt Vålgörandet, att den är medelmåttig som de flesta af vittra sällskap prisbelönda skrifter, om Celsius' Gustaf Wasa slutligen, att där »i hela stycket ej finnes en enda rad sann episk poesi». Vida nådigare visar sig recensenten mot sådana författare, som skrefvo i den komiska genren och i synnerhet Hallman lofordas för sina förträffliga parodier. Lidners fabler och fru Lenngrens öfversättning af Ovidius' heroid Dido till Æneas berömmas också, hvarvid det tillägges, att det är en sann fröjd för en fosterländsk recensent att då och då kunna loforda ett stycke. Leopolds Ode öfver kronprinsens födelse väckte en sådan beundran, att en bit meddelades i öfversättning. »Und doch», heter det så med hänsyftning på Kellgrens kritik, »ist diese Ode getadelt worden, aber so jungensmässig, så aberwitzig, dass die Kritik darüber als ein Beispiel von unbesonnener Anfahrung angeführt werden kann». Men slikt var ju ej så mycket att undra på, då man i Tyskland icke hade försyn för att kritisera själfva Klopstock. — Slutligen må nämnas att Regnérs Parnass röner mycket erkännande.

Som man finner talas här ett ganska rättframt och osminskadt språk, och just därför äro dessa yttranden värda att lägga märke till. Den vanliga fackmässiga, så att säga officiella kritiken var, såsom af det föregående framgått, ännu ytterst tam, rättade sig i själfva verket långt mera efter en författares sociala ställning än efter hans verkliga förtjänster och lämnar oss därför icke håller något tillförlitligt uttryck af samtidens omdöme. Detta måste man i regeln söka i förtroliga meddelanden. Men de okände recensenterna i Lüdekes Archiv hafva tydligen varit vida mindre bundna af hänsyn än deras kolleger i tidskrifterna, och därför har jag velat fästa uppmärksamheten på detta hittills föga begagnade arbete. Man får däraf, tror jag, i många fall en ganska tillförlitlig kunskap om, huru 'omdömesgilla personer vid denna tid bedömde den nyutkommande literaturen, och sålunda kan äfven häraf ett och annat bidrag hämtas till kännedomen om den estetiska ståndpunkt den bildade allmänheten vid 1700-talets slut intog.

¹ Måhända var det med anledning häraf Rosenstein 1786 i Svenska akademien klagade att Lüdekes Archiv gaf oriktiga begrepp om den svenska vitterheten. Se *Ljunggren*, Svenska akademiens historia I: 97.

Otto Sylwan.

II. Leopolds "Critiska anmärkningar vid hjeltedikten: Tåget öfver Bält".

När Leopold 1785 med sina »Critiska anmärkningar vid hjeltedikten: Tåget öfver Bält» först framträdde som litteraturgranskare, var han en 29 års man, som redan hade bakom sig ett ganska skiftande lif, rikt på erfarenheter. Vistandet i Upsala hade aldrig blifvit långvarigt — ekonomiska svårigheter tvungo honom ständigt att söka konditioner på skilda håll. Men om sålunda de akademiska studierna ledο afbräck, gingo likväl dessa år ingalunda oanvända förbi. Af särskildt stor betydelse synes vistandet hos familjen Douglas ha varit för hans mottagliga sinne. Här röntes hans vittra anlag en varm uppmuntran, här inandades han äfven i fulla drag denna franska atmosfär, som utan tvifvel bidrog att öka Leopolds franska sympatier i allmänhet och isynnerhet för den störste då lefvande representanten för fransk esprit, upplysningsmannen Voltaire. Och det är betecknande nog, att den 44 stora trycksidor mäktiga epistel af d. 3 Febr. 1777, i hvilken han för sin trogne vän Lindblom skildrar sin dåvarande estetiska ståndpunkt, är affattad på det språk, som han framför andra fann »tendre, facile, et noble».

För resten var den franska litteraturen icke den enda, han här sysslade med. Utom de klassiska auktorerna — Leopold var särskildt en skicklig latinare — kände han äfven flera engelska författare ganska väl. Den italienska, spanska och portugisiska litteraturen kunde han däremot tillegna sig endast i öfversättning, och äfven Tysklands vittra alstring var honom ännu i det närmaste obekant.

Särskildt i detta afseende blef hans synkrets vidgad, när han ändtligen fick medel att fortsätta sina universitetsstudier och, då detta med minsta kostnad lät sig göra i Greifswald, 1781 reste dit öfver. Här dref han ifriga vetenskapliga forskningar, men hade äfven tid öfrig för den nyare tyska vitterheten. Han säger i ett bref till Lindblom, dat. d. 2 Nov. 1783: »Denna vinter ämnar jag mästadels använda uppå tyska litteraturen, som synes mig respectable nog».

Och d. 4 Mars följande år skrifver han, att han vid hemkomsten ämnar söka utgifva en afhandling om tyska litteraturen, som han anser allt för litet känd i Sverige. Om också sysslandet härmed icke kom Leopold att glömma sin gamla kärlek till Frankrike, bidrog det likväl att skärpa hans blick och göra hans uppfattning själfständigare än förr.

Med sin mångsidiga bildning stod då Leopold, större tänkare och mera teoretiskt bildad än Kellgren, mera behärskad än Thorild, vid sin återkomst till Sverige hösten 1784 som den, hvilken bäst var rustad att intaga platsen som vårt lands främste smakdomare.

Och han dröjde icke att intaga denna plats. Det var i början af år 1785 Gyllenborgs »Tåget öfver Bält» utkom, och redan d. 19 April s. å. kan Leopold skrifva till Lindblom: »Äntligen har jag hunnit att tåga fram i almänheten med mitt långsamma tåg». Leopold hade emellertid ännu i friskt minne det på sin tid så omtalade »Odet med anledning af kronprinsens födelse» 1778, och att det ej var utan en viss oro han denna gång framträdde för offentligheten framgår af det nyss anförda brevet, där han, efter att enträget ha bedt Lindblom säga sin uppriktiga mening om skriften och äfven »drifva» Tingstadius därtill, längre ned omtalar, huru han på omvägar tillställt kanslern ett exemplar men ännu ej fått något svar från denne. Eller skall man fatta detta blott som en artighetsgård från Leopolds sida? Vare härmed huru som helst — kritik uteblef visst icke, om den också ej kom från detta håll. Men därom längre ned!

För att förstå fulla räckvidden af Leopolds »Kritiska anmärkningar» måste man erinra sig, att ännu vid denna tid epopén allmänt ansågs för litteraturens krona, att det ännu i det adertonde seklets sista decennier för mången djärf skaldefantasi hägrade som ett lockande mål att skänka sitt land ett epos, som skulle blifva dess stolthet och en kär egendom för allt folket. Icke heller Sverige hade gått fritt för dessa förkrympta och degenererade ättlingar af Homeros' sånger, och hvad värre var, utöfvarne af dessa poetiska synder årades af många som nationens välgörare. Utan tvifvel hörde dessa epos till de diktslag, som äro dömda att själf dö. De voro allt för artificiella för att länge kunna hålla ut i kampen för tillvaron — äfven af samtidens bildade svenskar var det helt säkert få, som läst Bältiaden¹ — men det är Leopolds förtjänst, att deras dödskamp i Sverige blef så kort.

¹ Se Kellgrens yttrande, Samlaren VII: 123.

Sveriges episka poesi före Gyllenborg hade redan tidigare varit föremål för Leopolds kritik. I det ofvan citerade brevet till Lindblom af d. 3 Febr. 1777 gör han nämligen en kort undersökning af, hvad vårt land frambragt i denna diktart. Med smärta måste han erkänna, att vi ej äga något drägligt episkt skaldestycke. Skjöldebrands Gustaviad är »une miserable rapsodie de poëme épique». Olof Celsii Gustaf Wasa finner han något bättre utförd än den förra men ännu torrare. Fru Nordenflychts »Tåget öfver Bält» kan ju vara rätt lyckad för att vara af ett fruntimmer, men är långt ifrån något mästerverk, och Dalins »Svenska Friheten» vimlar af »petitesser», hvarmed han tydligen menar det samma, som han på ett annat ställe i samma bref kallar »famillarités».

Denna för öfrigt mycket träffande kritik har Leopold nu koncentrerat i den första raden af sina Anmärkningar, där det heter: »Det Svenska snillet har efter fyra vanmäktiga försök å nyo samlat sina krafter för att ibland Europas vittra folkslag lyfta oss upp till värdigheten af en episk nation. Men», tillägger han, »man behöfver blott lyfta detta nya försök med två fingrar för att veta de flåstes omdöme». Den ene efter den andre hade han sett flykta för denna volym på bortåt 500 sidor ren poesi.

»Men under vår allmänna klagan öfver brist på goda författare, har man någonsin tänkt uppå denna icke mindre brist på behöriga läsare?» Vid sin undersökning af orsakerna härtill kommer Leopold till det resultat, att man endast idkar litteraturen af egennytta, af fäfånga eller för sitt enskilda nöjes skull. Och hvad den läsande allmänheten beträffar, så har den hörts af endast, »när kritiken någon gång klämtat i straffklockan». Men en ljusare framtid tyckes vänta, då våra granskningar få »mera anseende af triumpher som förunnas goda författare än af allmänna tuktelser för deras förseelser».

Följer så den obligata apologien för kritikens berättigande. Förf. betonar först behöfvet af en litterär kritik öfver hufvud, äfven när den icke är endast rosande. »Det vore», säger han vidare, »i vår allmänhets ögon en olidlig vitter despotisme att påbjuda endast beundran, att blott pråla med en författares skönheter, och att däremot rycka alla hans ofullkomligheter undan dess begärliga händer. Och om författaren är en förnuftig man så fordrar han det icke heller».

Därefter öfvergår han till motiven för sitt eget framträdande. »Men ni som skrifver detta, lærer man säga, hvad är er kallelse till denna förrättning? Med hvad rättighet upphäfver ni er till dommare öfver en ärkänd Mästares arbete? Hvilken har förtrott smakens och

snillet stämpel i er hand? och genom hvilka *egna arbeten* har ni förvärfvat er den tillförsigt till ert omdöme som ni förutsätter hos allmänheten? Jag skall svara till hela denna examen, så snart jag sett att man kan ursäktas en usel skrift, eller att man behöfver ursäktas en god». Han vill blott anföra, att, när han funnit de yttre omständigheterna så ytterst gynnsamma för vitterheten — hvarvid han väl närmast tänker på konungens stora litterära intressen — han trott, »att man ändtligen kunde hoppas något för den critiska vitterheten och att det lönte mödan att efter förmåga bidra dertill».

Och så kommer han då slutligen till frågan, om han i dessa kritiska anmärkningar handlat nog försiktigt, om han icke i sin »släta ställning» tryckt för hårdt på »den öma blåsa af egenkärlek, som den moderliga naturen gömt hos alla sina foster?»

Det är de bittra erfarenheterna från 78, som ännu spela in på många ställen i detta företal och ofta komma förf. att visa en nästan öfverdrifven blygsamhet. Dock är den nog ej så allvarligt menad, och vi finna snart, hur han gradvis frigör sig från beroendet af publikens smak och intager en allt fastare ställning mot sina vändade vedersakare. Och det är med lugn tillförsikt han besvarar den nyss anförda frågan: »Medelmåttan i egenskaper och i anseende fruktar alltid att förlora något af sitt ringa . . . Men Carls Sångare skänker leende sitt vigoffer. Han spiller utan saknad några droppar af sitt anseende på smakens och sanningens altare».

Framtiden skulle visa att denna vädjan icke kom på skam.

Efter detta företal börjar den egentliga kritiken, »mindre en omständelig recension än några fria anmärkningar». I en inledning gör förf. några mera allmänna reflexioner, som sedermera ytterligare utvecklas och belysas med exempel, när han i det följande genomgår poemet sång för sång. För att vinna en öfverskådligare framställning vilja vi emellertid så mycket som möjligt på ett ställe sammanföra allt, hvad han yttrat i hvarje fråga.

Den första anmärkningen gäller ämnesvalet. Leopold är icke fullt nöjd härmed. Väl lägger han sin kritik i munnen på »en annan» och vederlägger den sedan själf. Han säger: »En annan skulle, kan hända icke orimligen kunna anmärka att denna prägtiga Skådebana är blott prägtig för ett enda ögonkast, är blott ett enda uppträde för inbillningen, och att en händelse som icke består i annat än ett fortsatt låg, utan annan naturlig inveckling, än att tövåder infaller, och utan annan upplösning än att det åter fryser igen, kunde synas med all dess pragt ett ofruktbart ämne för ett

poëme i tolf sånger». Denna kritik öfverskyles ju visserligen som redan nämnt af honom själf. Han fortsätter: »Men alla dessa inkast kunna nästan äfven så lätt besvaras. Hvad gör Ulysses i Odysséen annat än tågar? Hvad är Aeneas annat än en tågande Hjelte? Men hur det är, kan man icke frigöra sig från ett visst intryck af reserveradt ogillande, och man får bekräftelse på denna känslas berättigande, när man läser slutorden på afhandlingen: »Näst det att hafva fört en här på isen öfver Bält, vet jag, ibland oss, intet vågsammare företagande, än att göra en hjältedikt deröfver; men hvad förmår icke Snillet att uträtta och att besjunga».

Dock, Leopold är en mycket resonlig kritiker, och han erkänner villigt, att »man disputerar förgäfvets öfver ämnets godhet, när Poëmet behagar . . . Frågan är då icke, duger ämnet för detta poëmet? utan duger sjelfva poëmet? Och duga, är det att behaga, att intressera? att stundom upplyfta sinnet? Jag vet icke annat».

Denna estetiska trosbekännelse stämmer ju ganska noga öfverens med t. ex. de åsikter Marmontel uttalar, när han i 4:de delen af sin *Elémens de littérature* sid. 216 yttrar: »Le poète aura donc soin de choisir des sujets qui, par leur agrément ou leur utilité, soient dignes d'exercer son génie». Men omedelbart efter det Leopold aflagt densamma, höjer han sig i det följande vid tillämpningen af denna allmänna grundregel öfver Batteux' och hans efterföljares ståndpunkt och visar sig betydligt friare än dessa i sin uppfattning af detaljerna. Han söker visa, att den stora enkelheten i en episk berättelse lika väl har sitt berättigande som en episod- och karaktärsrik målning. Det är icke första gången Leopold visar motvilja, den må nu vara allvarligt menad eller ej, mot dem, som »sammansatt stora afhandlingar angående sjelfva reglorna i konsten». »Jag skulle», säger han, »härvid kanhända icke till alla delar understödjas af Aristoteles och Batteux. Jag vet deras reglor, och jag vet att bokstafven dödar». Och så följer en uppräknings af alla de skönhetsmedel, Gyldenborg försakat i sin hjältedikt: här finnas inga underhållande episoder, inga lysande och starkt skuggade karaktärer, inga stora träffningar, ingen oenighet mellan anförarna, intet envig, ingen kärlekshandel o. s. v. »Alt är här stort, alt är enkelt». Kanske visar sig Leopold på få ställen i sitt arbete så fri i sin uppfattning som just här, när han med ett enda raskt grepp kastar öfver bord alla dessa Batteux' mödosamt komponerade recept.

Kommer så den viktiga frågan om »det underbara», »le merveilleux». De intressantaste sidorna af Leopolds kritik äro utan tvifvel de, på hvilka han afhandlar detta begrepp.

Och här vill jag tillåta mig en liten afvikelse från ämnet för att kasta en blick på utvecklingen af åsikterna om det underbara i den episka dikten. Ända från Homeros' dagar hade det utgjort en af dess lifsnerv, antingen det nu uppträdt i mytisk, magisk eller kristen dräkt. Men medan det hos Homeros är af en konstitutiv betydelse — hela den grekiska mytologin har ju i hans epos sin gyllene kodex — medan dessa öfvernaturliga väsen här ännu framtråda med anspråk att tagas på fullt allvar, så märka vi redan hos Virgilius den gamla mytens förfall på det obesvärade sätt, hvarpå han efter godtfinnande handhafver hela detta gudamaskineri.

Så sjönko dessa epos i tusenårig glömska för att med desto större hänförelse med renässansen åter dras fram i ljuset. Intresset för nydiktandet af epos efter antikt mönster tog hastigt fart, och 1600-talets Frankrike blef jämte Italien det land, där det kom till sin fullaste utveckling och där den viktiga frågan om »le merveilleux» först togs under debatt. Icke frågan om, huruvida det öfverhufvud borde förekomma i ett epos — därom fanns knappast mer än en mening. De klassiska auktorerna, framför allt Virgilius, stodo äfven härutinnan som mönster, och med ett förvånande oförstånd upptogo deras efterbildare vid skrifvandet af lagarna för epos saker, tydligen framgångna af speciella tids- och rumsomständigheter, såsom gilliga för alla tider. Detta gällde framför allt om den hedniska gudavärlden. Men för resten, var det väl underligt, om epikerna togo intryck af den antikdyrkan, som på Paris tryckte en halft hednisk prägel och som gick så långt, att en hofman ej kunde uttrycka sin vördnad för majestätet eller en kavaljer sin beundran för sin dam, utan att Olympen strax måste sitta emellan med en eller annan gudomlighet.

Men denna tid var dock ej allt igenom hednisk. Det var en skarp gräns dragen mellan salongen och bönkammaren, och under den hedniska ytan härskade en ganska djupt rotad kristen tro eller kanske rättare öfvertro. Och så kom det sig, att mången skald, som icke fann antikens lättsinniga budoar-gudar äga nog höghet för att göra tillbörlig verkan i ett epos, började vända sig till kristendomens mytkrets med dess mörksens och ljusets englar, med gengångare, helgon och häxor. Och så var uppslaget gifvet till den ryktbara strid, som, delvis sammanfallande med kampen mellan »les anciens» och »les modernes», fyllde en god del af 1600-talet med sitt dån. Att här närmare redogöra för denna strid torde bli för långt. Jag vill blott i korthet erinra om, hur Boileau slösade sitt snille i kam-

pen mot Desmaretz de Saint-Sorlain och Perrault, kämpande för en åsikt, som han själf borde ha insett vara föråldrad ¹.

Emellertid förlorade denna fråga småningom sin aktualitet. Miltons »Paradise lost» hade utkommit redan samtidigt med »l'Art poétique» och lämnat ett oförtydligt svar på frågan om möjligheten af »ett kristet underbart» i dikten, och i Henriaden afstod äfven Voltaire fullständigt från »le merveilleux païen», som Boileau förgäfvos sökt återupplifva, men fann i personifierande af egenskaper och abstrakta begrepp en ersättning härför. Gyllenborg följde med förtjusning det gifna exemplet, och så finna vi då hans Bältiad vimla af dessa bleka allegorier, som på en nutida läsare göra ett så osmakligt intryck.

Men hvad var det då, som åt »le merveilleux» skänkte en sådan lifskraft, att det öfverhufvud stod kvar som en oundviklig del af epopén? Icke var det väl *bara* denna efterapning efter stora förebilder, som under sekel förmådde hvarje epiker att ständigt tillgripa det öfvernaturligas hjälp vid upplösningen af sina konflikter? Om också t. ex. Batteux icke motiverar sin sats: »Le Merveilleux est l'essence de l'Epopée» annorlunda än genom att hänvisa till antiken, kan dock dess lifskraft väl ej förklaras bero på teoretiska läroböcker allena — man måste också ta med i räkningen, hur troget denna åsikt stämde öfverens med hela tidslynnet. Det är nödfallsutvägen för ett på skapande fantasi blottadt släkte, som icke såg något annat medel att höja sig öfver den historiska framställningens hvardagsprosa än hopkonstruerandet af denna liflösa andevärld med dess blodfattiga abstraktioner.

Hvilken ställning intager då Leopold till epikens »merveilleux»? Vi kunna svara: en ovanligt själfständig. Visserligen måste vi inskränka det beröm professor Ljunggren skänker honom, när han säger, att Leopold höjde sig öfver den då härskande franskt estetiska ståndpunkten, »i det han klandrade skaldens användande af allegoriska figurer såsom nödhjelp för det underbara, något, som då ansågs oundgängligt för ett epos». Detta är icke fullt riktigt, ty användandet af allegoriska figurer hade redan bemötts af en skarp kritik från t. ex. Marmontel. Denne tillåter allegorier blott »en épisodes passagers» ² — på intet villkor få de intaga någon hufvudplats

¹ En sakrik och ingående framställning af detta intressanta kapitel lämnar Delaporte i sin afhandling »Du Merveilleux dans la Litterature française sous le Règne de Louis XIV», Paris 1891.

² Elémens de Litterature, Paris 1787, del 4, s. 374.

i handlingen »L'allégorie ne peut donc jamais être la base du Merveilleux de l'Epopée, par la raison qu'en un simple récit elle ne fait jamais assez d'illusion».¹

Det är tydligen från denna källa Leopold hämtat sin sats: »Reglorna för det underbara äro då de samma som för all konst, illusionens, det högsta skönas». Denna sats belyser han vidare sid. 35, där han om Åges uppträdande säger: »Man finner i hela denna målning icke att Åge gör något, eller att honom tillskrifves det ringaste öfver det, som man lika bekvämligen skulle kunna förstå om det under hans namn personificerade världshafvet . . . Jag tror att detta är och bör vara gränsen för dikten i våra tider. Men sträck den ännu vidare; gör Åge till en verklig Acteur i poëmet och icke till en blott decoration hvarmed man skymmer physikens machineri: illusionen skall försvinna, intresset upphöra och läsaren åter väpnas sig med hela eftertankans stränghet emot dessa poësiens friheter». Inom denna illusionens gräns tillåter han nu det underbara, hälst när det hvilar på ett filosofiskt underlag. Det torde blott vara på ett ställe, som Leopold, tjusad af skaldens glänsande fantasi, halft förlåter ett brott mot illusionen — jag menar vid kritiken af fjärde sångens djärfva förklaring till Karlavagnens uppkomst. Men att han endast tillåter det och hälst sluppe ifrån detta föråldrade begrepp, det visar ett sådant yttrande som det, hvilket börjar kritiken af femte sången: »Är nästan utan allt underbart, och därför icke mindre vacker». Såvidt jag vet, är det blott i I. A. Schlegels anmärkningar till Batteux-öfversättningen (I, 301) man kan spåra en liknande frigörelse. Om Leopold trots detta i sin kritik icke öppet förkastar allt underbart, om han lofvar sin fiende stillestånd under förevändning, att här icke vore stället att väcka frågan om detta underbaras berättigande, så är det blott en undanflykt för att mera obemärkt kunna föra ett maskeradt guerilla-krig mot den i folkmedvetandet så fast rotade motståndaren, och — vi förlåta honom hans krigslist.

Näst »machineriet» sätter Leopold »omsorgen för klangen och praktiken af hvar särskild vers såsom ett af de största hindren för den moderna hjälteedikten. I kraft af att vara dräpelig versmakare upphör man nästan att vara god poët». Vi se, att Leopold här åter höjer sig öfver sina föregångsmän, öfver denna binnerade åsikt, som den alltid osjällfständige Sulzer i art. Heldengedicht så utmärkt repre-

¹ Ibid. s. 377.

senterar med sin fordran på »ein feyerlicher» och »ein sehr pathetischer aber nicht völlig enthusiastischer Ton des Vortrages». Leopold räknar det för Gyllenborgs kanske största förtjänst, att han i detta fall åger en oförvillad smak. (Det är blott i tolfte sången kritikern finner en för stor poetisk rikedom.) Han har fått; »denna gåfva att berätta både noga och värdigt, som Homerus ågt i så hög grad och hvaruti ingen af hans efterträdare synes hafva gått upp emot honom. Hos oss, som till större delen icke känna det Episka poëmens natur annorlunda än ur Virgilius och Voltaire, lefver man temmeligen allmänt i den tanken at stylens pragt utgör en af dess förnämsta egentligheter; och vi studsar när vi se poëten nedstiga till smärre detaljer eller antaga en vanligt berättande ton». Ja, i vår tid har man ju kanske svårt att fatta, att skildringen af en slädfart skulle kunna sänka den episka stilen för djupt — för hundra år sedan var det bevis på ett visst mod att komma fram med en annan åsikt, och det torde vara rätt betecknande för tiden, när t. ex. Vitterhets-Journalens utgifvare finner, att det fullständiga utelämnandet af Gustafs äfventyr i halmlass o. s. v. i hög grad vittnar om upphöjdheten af Celsii smak.

I ett fall stod Leopold dock kvar på den gamla ståndpunkten. Den stämning, som dikterade Odet till kronprinsen: sträfvandet att vinna konungens uppmärksamhet och ynnest, behärskade ännu den af hofvets glans lockade vitterlekaren, och när han af förf:s i hans tycke oförlätliga försumlighet att ej jämföra Sveriges hjältekonungar, Karlar och Gustaver, med deras namnar i den kungliga barnkammararen i nionde sången tar sig anledning att göra en sirlig hofmannabock på en hel sida för den svenske Augustus och hans pillar, är han nog icke alldeles fri från egoistiska afsikter. Detta är dock mer en bisak, och vi måste för öfrigt erinra oss, att under tjugarskonungens regering mycket kunde falla naturligt, som i våra dagar skulle väcka odeladt löje.

Vi ha flera gånger under framställningens lopp nämnt namnen Homeros, Virgilius och Voltaire. Låt oss nu söka samla Leopolds uttalanden om de stora episka skalderna för att få full klarhet i hans ställning till dem.

Hvad då först den gamle grekerskalden beträffar, beundrar nog Leopold honom mycket. Han erkänner visserligen, »att den sublime maunen än sofver än radoterar», men han tar honom ofta som auktoritet i smakfrågor, såsom om stilens klarhet och expositionens enkelhet. Dock, det är en beundran på afstånd. Trots alla de fel

han upptäcker hos Virgilius, såsom bristen på enkelhet i stilen, står han likväl romarskalden närmare, och han visar sig som ett äkta barn af det adertonde seklet, när han kallar Aeneidens förf. för »den mäst förtjusande af alla forntidens skalder».

Voltaire var och förblef emellertid Leopolds älsklingsskald. Ingen hade såsom han inspirerat den unge svensken. Lyckligtvis äga vi i behåll bref, skrifna några år innan Gyllenborgskritiken, hvilka tillåta oss att närmare följa utvecklingen af denna beundran. Men om Leopold redan då ingalunda var blind för Voltaires brister, har han nu ett ännu öppnare öga för desamma. Hans skarpblick upptäcker alla Henriadens fel: det svaga i anläggningen, det osmakliga i inledningen, det oorganiska i allegorierna, stilens mångenstädes tomma prakt och de många döda punkterna i berättelsen. Men han glömmer allt detta, när han läser denne »i den raisonerande poésien Gudomelige Voltaire». Hos honom finner han, hvad han aldrig funnit hos dessa i ett obestämdt fjärrdunkel tronande klassiker; han finner tidens stora frågor belysta af upplysningsmannens flammande snille, han möter en omutlig förkämpe för människokärlekens och fördragsamhetens djupa evangelium. Detta är det jämte den trots allt fängslande framställningen som gör, att Leopold förstår Voltaire såsom ingen annan.

Kanske låter oss också detta ana, hvad han innerst saknade hos Gyllenborg. Männe han icke i honom såg en gengångare från en förfluten tid, när dessa stora spörsmål ännu icke satt skaldernas blod i svallning?¹

Leopolds »Critiska Anmärkningar» väckte ett ofantligt uppseende och häftiga gensagor från både konservativt och oppositionellt håll. Thorild, som ännu vid denna tid stod i vänskapligt förhållande till Leopold skrifver i ett bref till honom: »Jag, och femtio med mig, skämmas att Leopold -- ett så stort namn! -- kunnat prisa Bältiadens». Lika missbelåten med Leopolds kritik som Thorild men af rakt motsatta skäl var Gustaf Regner. I tredje kvartalet af sin »Svenska Parnassen» för 1785 drog han i härnad mot den vanvördige kritikern, men hans vapen voro illa slipade och han själf ej mannen att hålla ut i envig med en dylik motståndare. Han hade

¹ Se där i korthet hufvudpunkterna af Leopolds kritik. Den som önskar närmare reda på gången af densamma, får jag hänvisa till Beskows referat i band 35 af Sv. akad. Handlingar.

själf börjat en recension eller rättare ett referat af Bältiaden, som han naturligtvis fann ofelbar, och det var den andra afdelningen af detta referat, som han inledde med sitt svaromål till Leopold. Regners förnämsta anmärkning gäller frånvaron i Leopolds kritik af »den värdighet, som det granskade poemet, utan tvifvel det vigtigaste vi äga, med allt skäl hade kräft». Men det blefve för långt att i detalj genomgå dessa anklagelser för lättsinnighet i citerande, »köld för stil och harmonie» o. s. v. — den intresserade får jag hänvisa till Malmströms referat af striden (II: 412 ff.).

Af långt mera intresse är Leopolds svar: »Nya Critiska Anmärkningar till Utgifvaren af Svenska Parnassen», som inflöt i nr:is 272, 273 och 274 af Stockholms Posten s. å. Men äfven om dem måste vi fatta oss kort. Leopold anklagar Regner med fog för servilitet mot den greflige sångaren och påvisar, att hans obefogade försvar af Bältiadens brister snarare skadat än gagnat dess förf. Och på anklagelsen för köld mot stilen svarar Leopold: »Jag skiljer uttryckligen mellan denna stylens prakt och en vacker versbyggnad, hvilken ganska väl kan stå tillsammans med den simplaste styl». Men mer än allt annat torde följande citat vara belysande för så väl Leopolds som Regners kritiska tillvägagångssätt: »Er methode är icke mindre admirable. Ur Batteux, Marmontel, Salthier (sic.), Dict. Encyclop. m. fl. samlar Ni först och främst de förnämsta minnesreglor och som aldrig aflat någon Hjelledikt. Med denna duktiga läxa i handen leder Ni Läsaren directe fram till första sången, hvarest Ni lemna honom på egen hand».

En helt annan hållning än Regner intog Gyllenborg själf i det svaromål på Leopolds kritik, hvartill Regner uppmanat honom men som emellertid trycktes först i det fjärde kvartalet af Svenska Parnassen för 1786. Han bemöter här lugnt och hofsamt de gjorda anm., och hela artikeln andas den högaktning och vänskap, han säger sig känna för den unge recensenten. Det hvilar, trots en viss själfkänsla, något af vemodig resignation öfver dessa »bref» till den uppgående stjärnan på kritikens himmel. Det hade funnits en tid, då Gyllenborg själf hört till framstegspartiet i vårt land, men det var långt sedan den tiden, och kanske kände han själf, att han ej längre var den samma, som när han skref »Årstiderna» och »Själens Styrka», kanske erkände han för sig själf, att utvecklingen länge sedan lämnat honom efter sig på vägen.

Till något svaromål från Leopolds sida ledde heller icke dessa bref men väl till en lifslång vänskap mellan skalden och kritikern.

Låt oss då till ett slutomdöme sammanfatta resultatet af vår undersökning!

Det kritiska sinnet är det, som sist framträder hos individen och släktet. I viss mån kan man efter utvecklingen af detta sinne hos ett folk sluta till dess ståndpunkt i kulturelt afseende. Det är således mer än en händelse, att det gamla franska kulturfolket är det, hos hvilket i nyare tid den litterära kritiken först kom till mognad, det enda som äger en sammanhängande kritikhistoria sedan trenne sekel tillbaka. Det var detta försprång i utvecklingen, som så länge skänkte Frankrike öfverväldet i andens värld och makt att föreskrifva hela Europa sina snillelagar. Men så länge dessa lagar blott spelade rollen af en utanläxa för lärjungarna till Boileau och hans landsmän, så länge var deras betydelse ännu af hufvudsakligen negativ art — det var först, när de skilda folken efter ett mäktigt personligt genombrott blefvo mogna att själfständigt omsätta sina franska lärdomar, dessa fingo sin stora fruktbringande betydelse.

Hos oss sker detta genombrott kanske tydligast i Leopolds »Critiska Anmärkningar».

Förut hade vi här i Sverige fått nöja oss med dessa ömkliga parodier på litterär kritik, som Rudin och hans likar presterade. Man kan på förhand ana, huru en kritik efter denna oändligt fördärflika metod att tillyxa dikten efter reglernas prokrustesbädd nödvändigtvis måste blifva. Den passade, som Leopold träffande sade i sitt svar till Regner, lika bra till hvilken hjältedikt som helst. Läs t. ex. blott Regners Gyllenborgskritik eller Vitterhets-Journalens recension af Gustaf Vasa — man kan väl knappast tänka sig en mera operosonlig och allt igenom pedantisk granskning.

Personligheten i Leopolds kritik — se där dess första och måhända största förtjänst. Hvilken sida vi än slå upp i Gyllenborgskritiken, slår den oss till mötes och visar stundom t. o. m. så ogenerade fasoner vid afslöjandet af fel och löjligheter, att en Regner förfärad slår händerna hop inför denna gudlöshet.

Detta hindrar icke, att en af Leopolds stora förtjänster som kritiker just ligger i den förtrogna kännedomen om de regler, som hans föregångsmän i så hög grad missbrukat. Vid denna tid om någonsin var den teoretiska underbyggnaden af vikt äfven för en oppositionell kritiker, för att han skulle kunna bekämpa fienden på dess egen mark. Och häri ligger, som redan nämnt, Leopolds stora öfverlägsenhet gent emot en sådan man som Kellgren, hvilken alltid gaf sig in på ett jämförelsevis okänt område, när han ville teoretisera i estetiska frågor.

Och härmed sammanhänger den tredje stora förtjänsten i Leopolds »Anmärkningar», jag menar det sinne för den historiska utvecklingen, och det förstående af sina föregångsmäns åsikter, han i så hög grad är mäktig, äfven när han frigjort sig från det slafviska beroendet af desamma. Bäst framträder kanske detta, om man jämför hans förfaringssätt med Thorilds. Leopold är intet brushufvud, som blindvis vill rifva ner den tankebyggnad, det föregående släktet med sådan möda uppfört för att sedan föra upp en splitter ny från grunden. Voltaires lärjunge var en klok byggmästare, som förstod, att, om också boningen i sitt nuvarande skick ej motsvarade tidens kraf, den likväl icke var så fallfärdig, att den ej ännu kunde begagnas. Det behöfdes blott att man rensade bort en massa gammalmodiga grannlåter, att man ref en vägg här och tog upp ett fönster där, så blef den ju både ljus och rymlig.

En annan fråga blir det, om ej Thorild, i stort sedt, mera hade framtiden för sig än Leopold. Det behöfdes nog ändå, när allt kom omkring, en revolution äfven på detta område, och här blir då Leopolds betydelse närmast den, att hos honom resultatet af den föregående utvecklingen fastast och klarast kristalliserat sig. Ty om Leopolds kritik sålunda sällan visar sig innehålla några nya, epokgörande tankar, synes han likväl sällsynt väl ha satt sig in i tidens estetiska spörsmål och omsatt dem hos sig själf till ett rikt personligt material. Förvisso var Leopold ett barn af sin tid, men lika säkert är, att han var en af dem, som djupast tryckt sin prägel på den svenska samtidens utvecklingshistoria. I denna historia äro hans »Critiska Anmärkningar» ett af de allra intressantaste dokumenten. För honom själf liksom för vår litteraturkritik beteckna dessa anmärkningar s. a. s. ett »Tåg öfver Bält». Ty liksom hans egen djupa och rika personlighet i detta lilla häfte såsom kanske aldrig förr kom till ett fullt och mäktigt genombrott, så får också här den kritik, som visserligen Frankrike ammat men som redan hos Leopold framträdde med ganska svenska later, för första gången hemortsrätt i vårt land.

Axel Gauffin.

III. De estetiska åskådningarna vid universiteten.

Den Gustavianska perioden är af ingripande betydelse för vår svenska vitterhet. De äldre skaldernas mera välmenande än lyckade försök att lära muserna »spela och sjunga på svenska» tillhörde en förgången tid och förstodos ej mera. Men det var ej blott vitterheten, som hade omskapats, hela tidens bildningsideal hade blifvit ett annat. Den eleganta världsmannen med sin lätta esprit, sin franska upplysningsfilosofi och sin renodlade smak hade trätt i stället för den skolastiske lärdomspedanten i den tunga dräkten. Romartogan hade aflagts för den franska habiten med krås och spetsmanschetter. Och i samma mån universiteten ej förstodo denna tidens ändring, i samma mån sjönk deras anseende. Universitetet var konservativt, tidsandan tenderade åt radikalism. I hufvudstadens vittra kretsar yttrar sig föraktet för den ofrukthara universitetslärdomen ganska ohöljdt. Stockholmspostens notiser från det akademiska lifvet beledsagas gärna af någon spefull anmärkning. Kanske var dock denna ringaktning i någon mån öfverdrifven. Vål är det sant, att tidens stora tankar ej utgingo från lärdomens högskolor. En Kellgren, en Leopold, en Thorild voro inga akademici. Men det fanns dock äfven vid våra universitet män, som förstodo tiden, som i mycket voro framför den. Sådana män voro Neichter i Upsala och Porthan i Åbo.

Båda hyllade väl mer eller mindre den gällande franska smaken. De hade väl icke, åtminstone i början af sin bana, helt lyckats frigöra sig från Boileau's och Voltaire's inflytande och voro heller inga direkta vapendragare för det Thorildska känslösvarmeriet eller den Lidnerska tårpoesien, men de hyste dock bågge en vida fördomsfriare uppfattning af skaldekonstens väsen och ändamål, innehållets betydelse och reglernas värde, än den ortodoxa franska skolans män. »Årfarenheten har öfverflödig bevist, huru litet reglor gagna poeten», skriver Neichter i ett referat af sin afhandling *De poesi tragica*¹. Och han fortsätter: »Reglor i skaldekonsten böra icke vara annat

¹ I n:o 20 af *Tidningar utgifne i Upsala 1775*.

än rön på hvad som behagat eller icke. Aldrig har man ännu sett, att Aristoteles' eller Scaligers poeticor hafva uppeldat någon kall skaldeande, men väl har det blifvit anmärkt, att den grekiska, romerska och *fransyska* poesien synligen förlorat, sedan Aristoteles, Horatius och Boileau utgifvit sina artes poeticae». Att tala om den franska smakens förfall, då den ännu var allmänt erkänd som statsreligion, var ett djärft tal, och författaren har kanske själf ansett sina ord för vågade, ty här som på åtskilliga andra ställen slutar han med att framhålla reglernas nytta att tukta en otyglad skaldeinspiration och lära fantasien att yra med eftertanke. Dessa rättrogna fraser komma dock alltid så reserveradt, så officiellt, att man har svårt att tro på deras uppriktighet. De förefalla mera som en artig kompliment åt auktoriteterna, rebellens nödvändiga hyllning åt den maktägande, än uttryck för auktorns egen öfvertygelse.

Neichters förnämsta verk äro hans vidlyftiga afhandlingsserie: »De efficacia climatum ad varia gentium indolem praecipue ingenia et mores», som utkom från 1777, men aldrig fullt afslöts, samt den om själfständighet och frisinhet vittnande *De poesi tragica*. Af de omkring 150 akademiska disputationer, för hvilka han presiderade, hafva säkerligen en stor del, enligt tidens bruk, blifvit författade af praeses själf. Dessutom skref han recensioner i Upsala tidningar, skarpa kritiker och lärda historiska afhandlingar om våra äldsta konungar, där han rättade föregående författares misstag.

I några anteckningar från Neichters föreläsningar i Lunds bibliotek¹ finnas hans estetiska åsikter ganska tydligt framställda. Han tyckes intaga en medelväg mellan romantikernas öfverdrifter och akademisternas stela formväsen. Men det är knappast ett ängsligt mellangående mellan bådas öfverdrifter, det är snarare en alldeles ny riktning, en början på den väg, som sedan beträddes af götiska skolan hos oss och Runeberg i Finland. Våltaligheten, såges det, skall vara ett medel till dygd och till att göra lasten förhatlig; poeter däremot kunna tala om himmel och helvete utan afseende på moralen. Den akademiska skolans valspråk *Utile dulci* hade förvandlat sänggudinnan till en skolmästarinna, som mot en billig gärd åt rim och meter inpräntade i publiken filosofiska lärdomar och allmänt gällande godtköpsmoral. Neichter förstod, att poesien hade sin egen uppgift, vida skild från uppfostrarens och filosofens, och han var icke rädd att säga ut sin mening. Mera tvekande i början

¹ Fran 1795, skrifna af en viss Reinhold Eric Liedbeck.

af sitt uppträdande, mera eftergifven för de allmänt antagna åsikterna, har han 1787, då han håller sitt inträdestal i Vitterhetsakademien, höjt sig till en förvånande grad af själfständighet och fördomsfrihet. »Det anses för ett vanskeligt om icke omöjligt företagande att afgöra, hvilken smak är den bästa och bör föredragas de andra, emedan ingen annan prøfvosten kan uppgifvas än hvars och ens egna känslor». Han medgifver visserligen »att reglor hafva sitt värde när de sparsamt göras och tjänligt användas. De kunna icke gifva någon skaldegåfva, men de likna fyrbåkar i hafvet som varna för klippor och sandbankar. Merendels tjäna de dock till intet annat, än att inskränka uppfinningsgåfvan inom samma trånga rāmären, som instänga granskarens snille. De spāda sānggudinnorna digna under bördan af ofantliga lagböcker, och inbillningskraften mister sitt lif, så snart han icke obehindrad får svāfva lik en fjāril från ämne till ämne, och fladdra genom alla möjliga rymder». Poeten skall visserligen säga »nyttiga och vackra saker», han skall uppelda till fosterlandskārlēk och stordād, till hānfōrelse för dygd och vett och får icke som lārkan eller bofinken gifva toner utan innehåll och fylla sin dikt med zefirer och nordanvāder, där tankar saknas, som kunna uppvācka passioner. Hāri ligger vāl en protest mot de Thorildska epigonerna och de sentimentala svārmandarna, hvars poem utgjordes af suckar och utropstecken, men det ligger också dāri en aning om den fosterländska poesien, den eldande nationelja diktning, som sedermera tog sig uttryck i Svea och Landtvārnsāngen, hos Geijer, Ling och flera.

Neichter gillar den franska stilen i prosan, i āreminnet och historieskrifningen. Han berōmmer Bossuets »oraisons funēbres», Pascals djupsinniga bref och den graciōsa, ālskliga stilen hos Fēnēlon, »snillet āra och mānssklighetens vān». Åfven för Voltaire gör hān i förbifarten en vōrdsam rēvērēnce och komplimenterar Boileau för hans mōda om verskonsten, men sjālf har han ej bildat sig efter dem. Hans stil ār sprittande och originel, full af lif och snille, ān öfvertygande och klar, ān kvick och slagfārdig. Neichters styrka lāg ej i systemet och den lugna, strāngt logiska bevisfōringen. Han ār lekande och spirituell, nāstan kāserande, ofta satirisk, alltid öfverraskande med sina slāende bilder och sinnrika antitheser¹.

¹ Shonheims (?) Armenius kallas »ett olyckligt försök till episk poesi», dock ej alldeles utan värde — den ār »tryckt pā vackert papper». Pā tal om probabiliteten i poesien skrifer han: »Att lāta fiskar fōdas af ormar och dansa pā talltopparna passar blott i riddar Finckes historia. Att mālā en 17 ārs flicka som

Poesien är enligt Batteux en imitation af den sköna naturen, enligt andra, säger Neichter, en målning för inbillningsgåfvan och det vanligen i meter. I de ofvannämnda anteckningarna har han särskildt behandlat den episka diktningen. Ett episkt poem skall vara högt och merueilleust; ämnet bör vara storverk och bedrifter, som tyckas öfverstiga mänskligheten. Critici hafva grubblat ganska mycket om regler i den episka poesien, men utträttat ganska litet. Man kan med alla deras regler gå miste om hufvudändamålet med ett poem, som är att behaga. Den episka dikten har tre hufvuddelar: aktionen, som skall vara enkel eller åtminstone bidraga till hufvudhandlingens utveckling; nodus d. v. s. de svårigheter, hvilkas öfvervinnande gör hjälten stor, men som ej få vara så många och stora, att både hjälten och läsaren tröttna; slutligen denouementet, upplösningen, öfvervinnandet af vedervärdigheterna, den tragiska försoningen. Neichter förkastar de gamles deus ex machina: »Un dieu mal suspendu par le mécaniste» tros ej stort nu för tiden. Men än mera afgjort förkastar han det moderna sättet att personifiera dygder och laster, som Voltaire gjort i sin Henriade och flera efter honom. Äfven opponerar han sig mot de långa anföranden hvarje handlande i en epopé plägade hålla. En passion får ej hålla svarfvade tal och en person på sträckbänk gör inga moraliska betraktelser. I allmänhet är Neichter emot all onatur, han tål inga krystade vändningar och öfverlastar ej sin stil med allegorier och metaphorer.

Af episka skalder sätter han Homeros högst. Versifikationens finner han utmärkt och Hectors afsked till Andromake rörande och vackert. »Drabbningar och slag målar Homeros förträffligt, Virgilius' batailler äro en skugga mot Homeros' och Voltaire's en uselhet». Virgilius säges hafva mera smak än Homeros men mindre snille. Neichter förstår således med smak en viss fruktan för öfverdrifter, en måttlighet i uttryckssättet och en versernas prydlighet, såsom den franska skolan fordrade. Men Homeros erkänner han hafva mera snille, och det är genom detta erkännande som han gör det möjligt för sig, att äfven se det stora hos en man som Klopstock, »Tysklands

ej är coquette och en gosse som är girig vore mot naturen och stöter sannolikheten . . . På Homeros och Virgilius tid trodde man . . . att Jupiter kunde göra natten 24 timmar lång för att sätta horn på Amphitryon, och att gudarna efter behag förskapade sig för att caressera grekernas skönheter». Antitheser i ett tal är »som skuggan i målningar och basen i musiken». Homeros kunde likna sina tappra vid åsnor, som slås med vilddjur, men detta är »eloger, som nu för tiden ej skulle flattera en segrande hjälte».

störste poet». I vanliga fall är Neichter skarp mot de tyske skalderna. Här gäller det att säga med Sallustius: *Praestat tacere quam male loqui*. Däremot är han en ifrig beundrare af Tasso och anser dennes epopé vida bättre än både Virgilius' och Voltaire's, dess karaktersteckningar öfverträffa själfva Homeros'. Vid karaktersteckningen lägger han för öfrigt stor vikt. De särskilda egenskaperna må gärna hämtas från olika håll, enär icke en enskild person kan hafva dessa alla i den för en hjältedikt nödvändiga proportionen, men sådan nu denna karakter en gång blifvit skall den »med all noggrannhet souteneras». — Ossian har vunnit hela Neichters beundran. Sångerna äro mästerstycken, liknelserna sköna och naturliga, och Filos död i sjätte boken gudomlig. »Han är sorgelig, patetisk, öm och präktig i descriptioner». Hans målningar äro icke så breda som Homeros', men eftertryckligare, och människorna, som skildras, äro öppna och ärliga, ej så baksluga som grekerna, fromma och ärbara mot kvinnor¹.

Det var öfver hufvud taget den engelska poesien som Neichter värderade högst. En rättrogn akademist kunde aldrig hänföras af Ossians »dunkla sagovärld», och Thorild beskärmar sig ju öfver att Kellgren, som dock ej var så borneradt akademisk, dristade sig att föra den gudomliges namn på sina läppar. Hos Milton beundrar Neichter en mängd höga tankar och väl utförda beskrifningar. Goda änglar målas lyckligt, satan är elak men tapper och ståndaktig, Adams och Evas ånger och böner patetiskt skildrade. Annars är Milton mera sublim och förskräckande än öm och rörande, han besitter »une sublimité gigantesque».

I sin afhandling De poesi tragica har Neichter dels framställt sin uppfattning af dramats väsen och utveckling och teaterns nytta, dels lemnat en kort öfversikt af åtskilliga dramatiska författare. Det är icke blott hjältar och kungar som kunna göras till ämnen i en tragedi, fastmera väcka våra jämlikars lidanden och smärtor ett vida större deltagande. La tragédie bourgeoise har med andra ord lika stort berättigande som den heroiska tragedien. I den litteraturhistoriska delen af afhandlingen är det i synnerhet författarens uttalanden om Shakespeare, som hafva det största intresset. Neichter var den förste i vårt land, som förmådde fatta det storslagna i dennes diktning. »Okunnig både i de lärda språken och skaldekonstens

¹ Neichter tyckes ej hysa någon större sympati för Homeros hjältar. Odysseus kallas »en skurk som begått många nedrigheter» och folket jämföres med de Krimske tartarna.

reglor, ägde han icke något annat mönster att efterfölja än blotta naturen, men att måla honom var Shakespeare en *mästare, eller rättare ett inimitabelt original* . . . Emellertid händer det honom som oftast . . . att det fulaste och osmakeligaste står bredvid de största skönheter». I Upsala tidningar för 1777 finnes en uppsats: »Anecdoter om den engelska poeten Shakespear», som man på grund af såväl stil som innehåll med stor sannolikhet kan tillskrifva Neichter, ehuru inga direkta bevis härför finnes. Många af Shakespeares skådespel kallas mästestycken och skalden själf finner författaren vara en man med sällsamma egenskaper, öfver hvars »eld och sinestyrka» man måste förundra sig. Särskildt är han lycklig i sådana karaktersteckningar som Hamlet, Macbeth, Kung Lear och Falstaff. Deras passioner och själsstrider säger Neichter vara djupt kända och skildrade med sanningens skärpa. Men å andra sidan ogillar han de många »parodoxala tankar, där en lekande inbillningskraft ofta sväfvat utom sanningens gränser». I sitt inträdestal i Vitterhetsakademien uttalar han sig ännu mera positivt berömmande. »Homeros och Shakespear», heter det, »kände inga andra regler än naturens och sitt eget snilles drift. Det är lätt att upptäcka fläckar på deras spegel . . . Men olyckelig den, som endast ser felen och är blind eller känslolös för det majestät, den sköna och rika natur, som blir alla tiders förundran och alla skalders stötesten . . . Man kan likna dessa skalder vid ruinerna af Balbeck och Tadmor, som ännu i sin ödemark midt bland förödelsen väcka en större vördnad än våra hufvudstäders nya palatser. Då de sednare förråda ett sträfvanande att vara hög, utan förnåga att blifva det, ser man de förre med sina brutna och hopafallne colonner ännu upplyfta själen och aftvinga henne förundran och bestörtning. Det är samma skilnad emellan Homeros och Shakespear samt vår tids så fina, läckre och afmätte rimmare som emellan Collonnaden på Louvren och ett litet nytt och utsmyckadt Lusthus i en af våra trädgårdar. Collonnaden torde bära många märken af tidens våldsamhet, vårdarens vårdslöshet, men vi hafve dock svårt att frikalla denne Domarens smak från Sibaritisk uselhet, som föredrog det nya Lusthuset för den bräckliga Collonnaden». Detta är uttalanden som man skulle vilja förlägga till en långt senare tid, det är en fördomsfrihet, en själfständighet, ett förstående af snillets rätt till fri verksamhet, till obundenhet af trånga hänsyn, till skapande lif utan några förlamande skolmästarformer, det är en originalitet och en frihet från auktoritetshänsyn, som man knappt skulle väntat finna hos en skytteansk professor i

vältalighet under den Gustaviansk-franska vitterhetens blomstringstid. Voltaire prisar Neichter för hans rena stil, hans goda versifikation, men anser karaktererna matt skildrade och hans personifierade begrepp ett observandum sed non imitandum. Betecknande för Neichters uppfattning är hans yttrande, att det var Voltaires intryck af den engelska poesien, som beredde honom hedersplatsen på den franska parnassen. Om de svenska skalderna är Neichter fåordig. Han förstod och satte värde på Stjernhjelm's förtjänster, men ansåg Dahlstjernas och Dalins hjältedikter mera vara rimmad historieskrifning än poesi. Spegels efterbildning af Miltons *Paradise regained* anser han förråda mera lärdom hos auktor, än insikter i svenska språket och poesien. Gentemot de samtida författarna är han försiktig och reserverad. Sed *viventium*, ut magna admiratio, difficilis censura.

I sin afhandling *De poesi tragica* har Neichter ytterligare betonat snillet's rätt mot regelpedanterna. »När ett skaldestycke intager och roar, när det hänrycker till gråt eller löje, är det lika så narraktigt att rådfråga Aristoteles om jag får gråta eller le, som att förkasta den maten, som smakar mig väl, endast därför, att den icke är tillagad efter kokboken». I den tragiska och episka poesien kunna reglerna dock hafva sitt värde. Hjältar och hjältebragder, sådana denna diktning fordrar dem, kunna ej målas direkt från naturen. Det fordras därför en viss behärskning för att ej göra dessa fantasibilder öfverdrifna och osannolika. Skillnaden mellan tragedi och komedi säger författaren vara den, att den förra gör människorna bättre än de vanligen träffas, den senare sämre. På ett annat ställe visar han emellertid, att en tragisk hjälte kan vara likaväl moraliskt dålig som moraliskt god, blott han är det i öfvermänsklig grad. Medea, som mördar sina barn, Atreus, som hånar Zeus i samma ögonblick han träffas af gudens åskvigge, äro båda stora tragiska karakterer. Och i ofvannämnda föreläsningssanteckningar säges det, att tragedien visserligen behandlar höga saker och komedien dårskaper hos lägre folk, men hos kungar och andra högt uppsatta personer blifva dessa dårskaper tragiska genom de ödesdigra följder de medföra för samhället. — För de akademiska disputationernas subtila spörsmål hyste Neichter hvarken intresse eller vördnad¹. I

¹ Enligt ett bref från Anders Norberg till Gjörrwell (1778) har Neichter skrivit en satir öfver det akademiska formpedanteriet med titel: *De auribus longis*. Skriften erbjöds åt Gjörrwell, men denne tyckes ej hafva funnit samma behag i den som Upsaliensarne, ty den infördes aldrig.

några bref, införda i Tidningar utgifne i Upsala, från en Lårgirig Student, hvilka Neichter i ett bref till Bergklint erkänner sig hafva skrivit, gycklar han tämligen oförsynt med en afhandling om de medfödda idéerna¹. Själf var han, liksom Porthan, empirist.

Henrik Gabriel Porthan var ej i lika hög grad som Neichter en föregångsman till den nationella diktningen, och har ej lika bestämdt som denne tagit afstånd från den franska skolans smak. Porthan var framför allt den stora klassikern, för hvilken den antika poesien var och förblef samtidens oupphinneliga ideal. Men just att han som få andra förstod och uppskattade de antika mästarnas visst icke alltid så regelrätta skönheter synes visa, att det snarare var misstroende till den friare nationella diktningen, eller möjligen till dess dåvarande målsmän, än ovilja mot densamma, som gjorde Porthan till akademist. Mera materialsamlare än originelt produktiv, mera litteraturkännare än vittor författare, mera språkforskare och historiker än skald försökte han sig på alla områden och åstadkom intet epokgörande på någotdera. Det ligger något af Olaus Rudbeck i denna gigantiska gestalt, som af sin väldiga andes myckenhet delade med sig åt alla håll, som splittrade sin kraft och nöjde sig med att blifva en duglig arbetare, värderad för sin redbarhet af samtiden men relativt betydelselös för eftervärlden.

I sin stora afhandling *De poesi fennica* har Porthan undersökt den fornnordiska, särskildt den finska poesien. Han finner den mera okonstlad och enkel än isländarnes skaldepoesi, vida öfverträffande de platta rim, som en lång tid vanhedrade det nyare Europas smak; han hänföres af den trolska stämningen i dessa nästan som besvärjelsesånger ljudande strofer. Bland Porthans rent estetiska arbeten förtjäna nämnas: *De entusiasmo poetico* (1785), *De usu mythologiae hodierno* (1789), *De allegoria* (1792), *De poemate prosaico* (s. å.), *De pulcro* (1795) samt *De poesi gentium septentrionalium antiquissima* (1798). Alla dessa äro skrifna på latin och intet af dem besitter

¹ I n:o 42 för 1775 af samma tidningar finner man af Neichter en ytterst skarp kritik af Bussers kompendium i moralfilosofien. Författaren själf och konsistorium i Linköping, som rekommenderat arbetet, drabbas lika hårdt af den oförskräckte anmälares bitande kritik. »Ehuru ingen bör skylla Hr. B. för sådan kitslighet att framkomma med några nya och egna tankar, är han dock i val af böcker helt originel och af annan smak än andra granskande boksamlare, hos hvilka man svärigen lär träffa någon af Hr. Bussers moralister utom Selden, Grotius, Pufendorf, Thomasius och Wolff. De öfriga torde nu endast finnas i hokareboden».

någon större originalitet. Från Sulzer och andra har han hämtat sina åsikter och det lilla af nytt, som finnes, kommer endast i samband med de här och där förekommande citaten från svenska författare. I den första af de nämnda uppsatserna behandlar författaren, som titeln redan visar, den poetiska entusiasmen, skaldeinspirationen. Marmontel hade satt denna i en sinnets berusning, »ivresse, delire on fureur». Häre mot opponerar sig Porthan och anser hvad han kallar förståndets entusiasm vara förmer än sinnets. Skalden bör uttrycka kärlek, glädje, smärta, hat, passion, med sinnet än glödande och vildt, än ömt och böjligt, följande alla stämningar och skiften i människosjälens. Detta är en fordran, som åtminstone i sina konsekvenser vid den praktiska tillämpningen ej ingick i den franska skolans program. Fantasiens tyckes framalstra nytt lif, nya krafter, nya bilder, nya former. Nya kombinationer skapas, anden föres in i främmande idékretsar. Fantasiens uppfinner, bildar, föder utan att tröttna, men den måste vara ledd af förnuftig insikt, af ordning och regelbundenhet för att ej förfalla till själfsväld och smaklöshet. Ju lifligare och rikare inbillningskraften är, dess större behof har den af denna regelbundenhet. Men det är ej så mycket den franska klafbundenheten, dess i de minsta detaljer gående regler, dess ängsliga gränsbestämningar för skaldens inspiration, som Porthan vill göra gällande. Det är fastmera den klassiska fruktan för stötande ytteligheter, den grekiska sköna måttfullheten, med ett ord den antika harmonien, till hvars tolk han gör sig. Lika litet som skalden får yra utan mått, lika litet får han låta didaktiska hänsyn och moraliska betänkligheter kväfva sin inspiration. Porthan betonar starkt den gyllene medelvägen mellan akademisterna, som sökte efter fel så ifrigt, att de slutligen blefvo ur stånd att uppfatta skönhetserna i ett poem, och målsmännen för den öfvermoderna känslopoesien.

Synnerligen intressant är Porthans afhandling om mytologiens användning i modern poesi. Genom sitt kraftiga försvar för bruket af mytologiska personligheter inlägger han, liksom Neichter, en protest mot den nyare användningen af personifierade begrepp. Intet poetiskt sinne kan blifva oberördt af dessa små antika rocobilder, där nymfer och dryader leka vid källan och bockfotade satyrer tjuf-titta bakom cypressen. Hellas berusande sinnevärld med dess sköna människogudar satte han vida öfver nordbons otympliga asalära och dystra åskådningssätt. Det var Götiska skolan förbehållet att uppvisa, det nordens mytologi ganska väl kunde användas i skön konst. Själfva språket var rätt och ohandterligt, ej så smidigt som det

grekiska. Den nordiska mytologien var kärf, klumpig och föga utbildad. Man jämföre en antik författares utmejslade, graciösa skildring af Venus, där hon sväfvar genom rymderna i en strålände char, dragen af dufvor och följd af gratier och amoriner, med den korta, sträfva beskrifningen på Freja, om hvilken det heter: »er hun fer tha ekur hun köttum tveimur og sittur i reid». Men som vi ej kunna skrifa vår poesi på grekiska eller latin, så råder han resigneradt, att vi af vår mytologi göra det bästa vi kunna, bilda oss efter de antika mönstren, öfversätta de gamla namnen på svenska och mildra det råa och anstötliga i vår gudalära. Härigenom kom han in på en uppgift, som den Götiska skolan sedan öfvertog, och sålunda har han, åtminstone indirekt, gagnat den nationella diktningen. Under framställningens lopp gifver författaren en mängd anvisningar om de mytologiska personligheternas rätta bruk i diktningen. De få ej användas till öfvermått och skalden får ej heller sammanblanda hedniska och kristna begrepp. Icke heller får han gifva dem attribut, stridande mot deras gudomliga natur, såsom en svensk skald då han karakteriserar Fortunas omildhet och nyckfulla lynne genom att tilldela henne unguis et indolem felis: klor och kattfasoner, eller Stjernhjul, då han talar om »hin fattige gudars magre bestånd». Ingen har dock så försyndat sig mot god smak som Lucidor i sina burleska skildringar från den grekiska gudavärlden. Det synes, som hade den lärde eloquentie professorn ingen blick för det komiska i en dylik parodi på den olympiska högtidligheten eller som hans för antiken svärmande sinne ej tillät något gyckel med dess stackars detroniserade gudar.

År 1792 utgifver Porthan sitt specimen *De allegoria*. Liksom Neichter tillmäter han bilden stor betydelse att försköna språket och ställa tankarna i klarare belysning. Ju längre afståndet är mellan bildens område och begreppets, dess mera behagar och frapperar den. Vidare bör allegorien vara prydlig och anständig, klar och genomskådlig, ej allt för stort tilltagen, ej allt för minutiöst utarbetad. Håri ligger ett observandum för den franska skolan som ofta in i de minsta detaljer sökte utföra sina liknelser. I afhandlingen *De poemate prosaico* visar Porthan tydligast sitt inflytande af den franska smaken. Han instämmer i Voltaire's yttrande, att hvarje diktning i obunden form är »un aveu de son impuissance». Metern är oeftergiftig för att en dikt skall få namn af poesi, snarare kunde rummet uraktlåtas. Poesi på prosa, sådan som Per Enbom med öfverdrifvande af Thorilds frihets kraf sökte framställa, förkastar Porthan

fullständigt. Det var De la Mothe, som först hade framkommit med åsikten, att äfven den obundna diktningen kunde vara poesi. Det orinliga häri visar sig bäst, menar Porthan, om man försöker öfversätta en dikt till prosa. Dessa båda slag af författareskap hafva fullkomligt olika natur och De la Mothes paradox fick samma öde som alla osanna sådana: On a montré le faux et l'on a continué à faire de beaux vers et à les admirer. Porthans afhandling *De pulcro*, hvaraf blott första delen utkom, gör ett stympadt intryck och kan knappast tillmätas något vetenskapligt värde. Auktorn betonar vikten af harmoni och enkelhet, en behaglig omvexling och variation i detaljerna under fasthållande af en viss hufvudsynpunkt.

Porthans skrifter på svenskt språk inskränka sig till några tal i Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien, uppsatser i Åbo tidningar samt en mängd bref. Mera sällan skrifver han poesi. Hans stil är manlig och kraftfull, i diktningen visar han sig äga mycket sinne för naturen, och hans liknelser äro graciösa och träffande. Som kritiker är han sträng med god urskiljning, och under hans hägn uppväxte sådana män som Tengström, Edelcrantz och Franzén.

Hvarken Neichter eller Porthan tillhörde den illustra krets, som man gärna tänker sig tillhörande Gustaf III:s stab, ingen af dem var egentligen skald, och det är icke sådana män, hvilka man föreställer sig som representanter för den svenska vitterhetens guldålder. De tillhörde egentligen icke Gustavianerna, om man därmed menar denna lilla slutna krets af snillen, som i konungens aftoncirklar eller vid fru Lenngrens të-konseljer utkämpade sina vittra fejder, uppläste sina koketta, sirliga och eleganta poem för att någongång, då en utomstående jakobin som Thorild vågade sätta sig upp mot dessa smakens målsmän, i förnämt förakt krossa honom med satirens och löjets bannstråle. De hörde ej hemma i denna cirklade teatervärld, där Celadon med ömma ord besjunger isbergen i sin Daphnes hjärta och de sjudande vulkanerna i sitt eget. Men de bildade i all den lösa sanden en liten frisk källäder, som några år senare bröt fram som en mäktig flod, på sin väg bortsköljande allt gammalt och odugligt. Porthan banade väg för den diktning, hvars främste tolk är Runeberg, och Sturzenbecker har med full rätt kallat Neichter en Tegnér-id före Tegnér.

Gustaf Gjörloff.

Om Petrus Ionæ Angermannus' förmenta deltagande i 1600 års bibelkomité m. m.

Säkerligen har kultur- och litteraturvännen med intresse tagit kännedom om docenten R. Steffen's i närmast föregående årgång af *Samlaren* införda uppsatts om *Petrus Ionæ Angermannus* och uppgiften om Heming Gadhs bok de Pastore. Då emellertid ett par af de i denna förtjänstfulla undersökning lemnade detaljuppgifterna kräfva rättelse och vid andra åtminstone ett litet frågetecken torde kunna sättas, må följande rader icke anses alldeles opåkallade.

Författaren yttrar (s. 27): »Äfven såsom bibeltolkare har han (d. v. s. biskop P. Jonæ Angermannus i Wexiö) varit verksam. Ar 1600 tillsattes en komité för att arbeta på en förbättrad bibelöfversättning och resultatet af dess verksamhet blef de s. k. 'Observationes Strengnenses' Att *Petrus Ionæ* tillhörde komitén känner jag endast genom *Wieselgren*, som citerar någon mig okänd källa, hvori det heter, att P. J. 'var medlem i bibelkomitén såsom mäktig i latin och således ännu genom *Observationes strengnenses* en bibeltolkare i vår församling'».

Hvilken Wieselgrens okända källa än månde hafva varit — jag misstänker för öfrigt, att man icke kan spåra uppgiften längre tillbaka än till Wieselgren själf —, så var hon tydligen en ganska grumlig sådan, som icke förtjänar någon som helst tilltro med afseende på ifrågavarande uppgift. Medlemmarne i 1600 års bibelkommision äro nämligen väl kända (deras namn äro upptagna i registraturet för den 18 maj 1600) och bland dem befinner sig *icke* biskop *Petrus Ionæ Angermannus* († 1630) i Wexiö, men väl den bekante antiliturgisten, *Strengnäs-biskopen Petrus Ionæ* († 1607). Den oriktiga uppgiften om den förres deltagande i det komitéarbete,

som resulterade i »*Observationes Strengnenses*», beror alltså på en förväxling, som ju för öfrigt är lätt förklarlig.

De sid. 4 lemnade biografiska notiserna äro väl till stor del hämtade från N. Krokius' likpredikan af år 1630 öfver Petrus Ionæ Angermannus. I det hela torde ock denna källa vara ganska god, men i enskilda punkter är den bevisligt vilseledande. Så uppgifver doc. Steffen, att Petrus Ionæ blef kyrkoherde i Arboga 1590, hvilket dock icke kan vara riktigt, enär han ännu år 1593 är rektor scholæ därstädes enligt egen uppgift vid underskrifvandet af originalexemplaret till bekräftelsen på Upsala mötes beslut 1593 (Se *E. Hildebrand*: Handlingarna från Uppsala möte 1593. Sthlm 1893 sid. 129, jämför ock sid. 43) Samma år eller kort därefter synes emellertid Petrus Ionæ Angermannus hafva blifvit befordrad till kyrkoherde i Arboga att döma af underskriften på det exemplar af bekräftelsen, som förvaras i Vesterås domkapitels arkiv.

»Upsala möte 1592» är väl att skriva på de oanmärkta tryckfelens räkning, liksom uttrycket »poeternas poesifyllda bildspråk» (s. 22) för »*profeternas* . . .»

Krokus' af Steffen upplagna påstående, att det var »på riksdagen i Söderköping 1595» (Krokus har t. o. m. året 1592), som Petrus Ionæ förordnats till biskop i Wexiö, är knappast tillförlitligt. Hans biskopsförordnande har tydligen skett i samband med det i *Upsala i februari 1595* hållna biskops- och prestmötet.

Väl sökte vid detta möte den gamle Wexiöbiskopen, Nicolaus Stephani försvara sin rätt att behålla sitt biskopsämbete och häfda sin duglighet för detsamma, men mötet fästade ej afseende härvid. »Det beslut, som förklarade dem (biskoparne i Skara och Wexiö) böra nedlägga sina ämbeten, godkändes af regeringen, och några månader senare uppträdde i deras ställe Petrus Kenicius på Skara, och Petrus Ionæ Angermannus på Wexiö biskopsstol, bägge desse män bland kyrkans stöd och prydnader under den följande tiden». (*L. A. Anjou*, Sv. kyrkans histor. ifrån Upsala möte år 1593 . . . s. 29). Att döma af underskriften på Söderköpings riksdagsbeslut är Petrus Jonæ då redan installerad i sitt nya ämbete.

Äfven uppgiften, att Petrus Ionæ »kallades på riksdagen i Stockholm 1609 till den förnämligare och rikare biskopsstolen i Skara» är åtminstone förtjänt af närmare pröfning. Enligt äldre uppgifter var det ej riksdagsprästerskapet, utan domkapitlet i Skara och stiftets prästerskap, som år 1609 kallade »sig til biskop Mag. Pætrum Ionæ, biskopen i Wägsjö».

Petrus Ionæ's deltagande i legationen till Finland år 1599 är däremot visst. Bättre stöd därför än *Werwing* kan dock åberopas, nämligen riksregistraturet för den 27 juli 1599.

Slutligen behöfver väl knappast sägas, att nu meddelade små anteckningar vid läsningen af doc. Steffens uppsats för ingen del åsyfta att i någon mån nedsätta eller förringa det äfven af mig högt skattade värdet af hans intressanta utredning angående Petrus Ionæ Angermannus' betydelse i vår odlings häfder.

Herman Lundström.

Svensk literaturhistorisk bibliografi.

XVIII.

1898.

Upprättad av E. H. LIND.

1. Allmän literaturhistoria.

Dumur, L. De nykomna i den franska litteraturen. Öfvers. från författarens manuskript. Med 13 bilder efter teckningar af *Felix Vallotton*.

Ord o. bild 1898 s. 485—496.

F[orsstrand], C. Ur Robinsonadernas historia.

Ny illustr. tidn. 1898 s. 356—360.

Heisenberg, A. Zwei wiedergefundene Handschriften des Georgios Akropolites. Ups. 8:o. 8 s.

Särtr. ur Eranos II.

Japanska romanförfattare. Af C. F.

Ny illustr. tidn. 1898 s. 246 o. f.

Jensen, Alfr. Ryska skaldeporträtt. Kultur- och literaturhistoriska bilder från Ryssland. Med 9 porträtt. Sthm. 8:o. 8+304 s. Kr. 3,75.

Anm.: Finsk tidskr. 1899, 1 s. 92, av J. Mandelstam.

Larsen, H. Martensen, Höjsangen og de syriske bryllupsskikke.

Nord. tidskr. 1898 s. 251—271.

Levertin, O. Dantes Vita nuova.

Diktare o. drömmare af *O. Levertin*. S. 33—64.

Lidfors, Edv. Ciden och Cidsångerna. Ett nationalepos och dess hjälte.

Nord. tidskr. 1898 s. 137—151.

Ling, J. A. Från den franska skaldekonstens panteon. Efterbildningar satta i litteraturhistorisk belysning. Gbg. 8:o. 101 s. Kr. 2.

Lundahl, C. Släkten Elzevier. Boktryckare och bokhandlare i Holland samt några af dess föregångare.

Pro novitate. Festskrift. S. 106—140.

Nielsen, L. Chr. Illustrerad boktryckerikonstens historia. II. 1—7. Malmö. St. 8:o. S. 1—112. Kr. 0,25 f. häfte.

Paulson, J. Aristophanes föregångare och samtida inom den attiska komedidiktningen. Inbjudningsskr. Gbg. 8:o. 35 s.

Ring, H. A. Teaterns historia från äldsta till nyaste tid. En skildring af antikens, medeltidens och den nyare tidens skådebanor. Festskrift utgifven med anledning af nya kongl. teaterns invigning. Sthm. St. 8:o. 335 s. Kr. 5.

Schück, H. Världslitteraturens historia. H. 1—3. Sthm. 8:o. 144 s. Kr. 0,90 f. häfte.

——. Ett blad ur bokhandelns historia.

Pro novitate. Festskrift. S. 11—19.

——. Ett bidrag till det franska medeltidsdramats historia.

Nord. tidskr. 1898 s. 272—286.

Söderhjelm, W. Sagan om Tannhäuser. Med 1 bild.

Ord o. bild 1898 s. 582—589.

Wirén, A. Ur zoologiens historia.

Zoologiens grunddrag af *A. Wirén*. S. 54—174.

Vising, J. Rolandssången jämte en inledning om den äldsta franska litteraturen. Gbg. 8:o. 4+166 s. Kr. 2.

Populärt vetensk. föreläs. vid Gbgs högskola. VIII.

Ann.: Finsk tidskr. 1899, 2 s. 463, av A. Wallensköld.

Vising, Joh. Den fransk-klassiska stilens uppkomst. Gbg. 8:o. 2+31 s. (Särtr. ur Gbgs högskolas festskr. tillägn. O. Ekman).

2. Nordisk literaturhistoria.

Beckman, N. Grunddragen af den svenska versläran. Lund. 8:o. 92 s.
Kr. 1,75.

Anm.: Finsk tidskr. 1898, 2 s. 144, av F. G[ustafsson]. —
Pedag. tidskr. 1898 s. 209—224, av Sv. Lampa.

Bure, N. Rymniska studier öfver knittelversen i medeltidens svenska
rimverk. Lund. 4:o. 2+103+CH+2 s. + 1 tab.

Särtr. ur Lunds univ. årsskr. 35.

Anm.: Ark. f. nord. filol. XV s. 400, av N. Beckman.

Bygdén, L. Svenskt anonym- och pseudonymlexikon. Bibliografisk
förteckning öfver uppdagade anonymier och pseudonymer i den
svenska litteraturen. II. 1. Ups. St. 8:o. VII+96 sp.

Skrifter utg. af Sv. liter. sällsk. 17.

Cederschiöld, G. Nyisländska epigram.

Pro novitate. Festskrift. S. 65—74.

En svensk almanacka för trehundra år sedan.

Läsn. f. folket 1898 s. 31—46.

Flodmark, J. »Så blefvo alla nöjda». En kulturbild från förra år-
hundredet.

Holmia. Illustr. skrift. S. 64—72.

»Gröna stugan». En Stockholmskildring från seklets midt af *P. G.*
S—s.

Varia 1898 s. 180—186.

Gödel, V. Katalog öfver Kongl. bibliotekets isländska och fornnorska
handskrifter. II. Sthm. 8:o. S. 65—192.

Kongl. bibliotekets handl. 20.

Heikel, I. A. Svensk vältalighet i Finland under 19:de seklet.

Sv. lit. sällsk:s i Finland förhandl. o. uppsatser. 11. 1897.
S. 1—36.

Hertzberg, Joh. Henrik Ibsen som tragiker.

Nord. tidskr. 1898 s. 163—185.

Herzfeld, M. Die skandinavische Literatur und ihre Tendenzen nebst anderen Essays. Berl. u. Leipz. 8:o. VIII + 227 s. M. 3.

Hildebrand, E. Våra centrala ämbetsverks arkiv.

Hist. tidskr. 1898 s. 261—265.

Himmelstrand, Hj. Olof Bergklints kritiska verksamhet. Ett bidrag till den literära granskningens historia i Sverige. Akad. afh. Ups. 8:o. 4 + 134 s.

Kjellberg, C. M. Södermannalagen och dess konungabalk.

Hist. tidskr. 1898 s. 295—318.

Lagerblad, E. Förteckning öfver Svenska literatursällskapets i Finland manuskriptsamling.

Sv. lit. sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 11. 1897. S. 197—216.

Leijonhufvud, Sigrid. Ett bidrag till belysning af Sveriges litterära be-röring med Danmark vid slutet af sextonhundratalet.

Samlaren 1898 s. 112—117.

Leopold, I. Danska novellister.

Finsk tidskr. 1898, 2 s. 277—290.

Levertin, O. Diktare och drömmare. Sthm. 8:o. 4 + 283 s. Kr. 3,75.

Ann.: Finsk tidskr. 1899, 2 s. 130, av R. F. v. Willebrand.

———. Två svenska kärlekskorrespondenser från den sirliga stilens tid. Med 7 bilder.

Ord o. bild 1898 s. 29—65.

Lévy-Ullmann, G. La littérature suédoise.

Revue encyclopédique 1898, 8 jan.

Lind, E. H. Svensk literaturhistorisk bibliografi. XVI. 1896.

Bilaga till Samlaren 1898.

Linders, M. Henrik Ibsen som kvinnans skald. En studie.

Dagny 1898 s. 185—194.

Lindvall, K. J. & A. Th. Wahlström. Läsebokens författare. Biografiska notiser öfver de i »Läsebok för folkskolan», 9:de uppl., angifna författarne. Sthm. 8:o. 58 s. Kr. 0,75.

Ljungstedt, K. Grunddragen af modersmålets historia. En populär framställning. Sthm. 8:o. 4 + 204 s. Kr. 3.

———. Eddan. Om och ur de fornnordiska guda- och hjältesångerna. En populär framställning. Sthm. 8:o. 6 + 248 s. Kr. 2,75.

Mörne, A. Ungfinsk lyrik.

Finsk tidskr. 1898, 2 s. 249—261.

Något om landskapslagarnes uppkomst af J. L.

Ny illustr. tidn. 1898 s. 67, 70, 78—79.

Om Fänrik Ståls sägner. En minnesskrift utgifven af *Ewert Wrangel*. Lund. 8:o. V + 168 s. Kr. 1,25.

Inneh.: Sägnernas historia af *J. Simonsson*. Kriget och sägnerna af *Y. v. Schmidten*. Sägnernas poesi af *Eiv. Wrangel*. Källor.

Pineau, L. Les vieux chants populaires scandinaves. (Gamle nordiske folkeviser). Étude de littérature comparée. I. Epoque sauvage les chants de magie. Paris. 8:o. XIV + 336 s. Fr. 8.

Porthan, H. G. Bref till samtida. Utg. af *E. Lagus*. Hfrs. St. 8:o. IX + 360 s.

Skrifter utg. af Sv. lit. sällsk. i Finl. 38.

Ann.: Finsk tidskr. 1899, 1 s. 251, av M. G. S[chybergson].

Samlaren. Tidskrift utgifven af Svenska literatursällskapets arbetsutskott. Årg. 19. 1898. Ups. 8:o.

Schauman, G. Jakob Tengström och Anders Schönberg.

Finsk tidskr. 1898, 1 s. 416—435.

Schybergson, M. G. Zelis. Drama af Jakob Tengström.

Sv. lit. sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 11. 1897. S. 138—148.

Schück, H. Anmälan av *S. Bugge*, Helge-Digtene i den ældre Edda, deres Hjem og Forbindelser.

Arkiv f. nord. filol. XIV s. 279—287.

Skrifter utg. af Svenska literatursällskapet i Finland. 36. Förhandlingar och uppsatser. 11. 1897. Hfrs. 8:o. 4 + LXIX + 216 + XXXIV s.

Ann.: Finsk tidskr. 1898, 1 s. 326, av R. v. W[illebrand].

- Speculum virginum — Jungfruspegel —* öfvers. från latinet af *Mathias Laurentii*. Efter den enda kända handskriften utg. af *Robert Geete*. H. 2, 3. Sthm. 8:o. S. 193—618 + XXVII s. Kr. 4.
- Stavenow, L.** Frihetstiden, dess epoker och kulturlif. Gbg. 8:o. 8 + 234 s. Kr. 2,25.
 Populärt vetensk. föreläsn. vid Göteborgs högskola VII.
Ann.: Hist. tidskr. 1898. Ö. & gr. s. 69, av E. H[ildebrand]d. —
 Finsk tidskr. 1899, 1 s. 255, av M. G. Schybergson.
- — —. Olaus Petri som historieskrifvare. Några anmärkningar vid studiet af hans Svenska krönika. Gbg. 8:o. 2 + 27 s. (Särtr. ur Gbg. högskolas festskrift tillägn. O. Ekman).
- Steffen, R.** Enstrofig nordisk folklyrik i jämförande framställning. Akad. avh. Sthm. 8:o. 237 + 67 s.
 Särtr. ur Sv. landsmålen XVI.
- Storm, G.** Ynglingatal, dets Forfatter og Forfattelsestid. Arkiv f. nord. filol. XV s. 107—141.
- Sundén, D. A.** Svensk litteraturhistoria i sammandrag jämte öfversikt af diktkonsten och dess arter. 3 uppl. Sthm. 1897. 8:o VI + 223 s. Kr. 2.
- Sylwan, O.** Bidrag till svenska metriken historia. Samlaren 1898 s. 1—43.
- Wieselgren, H.** Några anteckningar om den svenska bokhandeln i vårt århundrade. Pro novitate. Festskrift. S. 54—64.
- Wrangel, E.** Ett blad ur historien om Sveriges litterära förbindelser med Frankrike. Samlaren 1898 s. 54—80.
- — —. Drottning Christina och Le grand Cyrus. Ett kapitel ur en afhandling om drottning Christina och den pretiösa societeten. Pro novitate. Festskrift. S. 20—44.
- Zetterstrand, E. A.** Grunddraget i svenska poesien. Akad. afh. Rock Island. 8:o. 47 s.

3. Biografiskt.

Almqvist, Carl Jonas Ludv.

Två bref. I. J. A. Hazelius till C. J. L. Almqvist. II. C. J. L. Almqvist till J. A. Hazelius. (Göteborgs Handels o. sjöfartstidn. 1898 n:o 11 B och 17 B).

Carl Jonas Ludvig Almqvists nybyggarlif i Värmland. Några bref till och från C. J. L. Almqvist ur Nordiska museets arkiv meddelade af *Artur Hazelius*. (Holmia. Illustr. skrift. S. 102—110).

Angered-Strandberg, Hilma.

Ord o. bild 1898 s. 234—238 (M. portr.). Av *Hellen Lindgren*.
— *Varia* 1898 s. 640—642. Av *N. Hydén*.

d'Annunzio, Gabr.

Varia 1898 s. 307. (Portr. s. 309).

Balzac, Honoré de.

Honoré de Balzac. Af *Hellen Lindgren*. (Inledn. till »Pappa Goriot af H. de Balzac». Öfvers. 33 s. 8:o).

Beaudelaire, Charles.

Varia 1898 s. 878—884. Av *Em. Kleen*. (M. portr.).

Bergklint, Olof.

Olof Bergklints kritiska verksamhet. Ett bidrag till den literära granskningens historia i Sverige. Akad. afln. af *Hj. Himmelstrand*. Ups. 8:o. 4 + 134 s.

Besant, Annie.

Dagny 1898 s. 87—90. Av *Klara Johansson*.

Beskow, Bernh. v.

Bernhard von Beskow. Minnesteckning af *C. D. af Wirsén*. Senare afd. Sthm. 8:o. S. 197—347. (Särtr. ur Sv. akad:s handl. XII. 1897).

Birgitta.

Sancta Birgitta. Af *Gustaf Bergström*. Örebro. St. 8:o. IV + 215 s. Kr. 2,50.

Blanche, Aug.

Några minnen af August Blanche. Af *Anna Andersson*. (Svea 1899 s. 183—186).

Bonde, Gustaf.

Riksrådet grefve Gustaf Bonde. Af *Carl Trolle Bonde*. III. Lund. 8:o. VIII + 397 s.

Amn.: Nord. tidskr. 1899 s. 161. Av O. Montelius. — Finsk tidskr. 1899, 2 s. 380, av M. G. Schybergson.

Bourget, Paul.

Varia 1898 s. 524 o. f. (M. portr.).

Bremer, Fredrika.

Finsk tidskr. 1898, 2 s. 41—65. Av *Hedv. Estlander*. — Ord o. bild 1898 s. 449—465. Av *Hellen Lindgren*. (M. portr.).

Broman, Olof.

Olof Broman, författaren till vår första roman, af *K. A. Barr*. Akad. afhandl. Ups. 8:o. 2 + 90 s. (Särtr. ur Samlaren 1897).

Canth, Minna.

»Den skrivande handelsmanskan». En finsk författarinnetyp. Av *Lucina Hagman*. (Dagny 1898 s. 483—492).

Carlson, Fredrik Ford.

Bilder ur Svenska folkundervisningens historia af *C. O. Arcadius*. S. 111—144.

Carlyle, Thomas.

Thomas Carlyle. Bearb. efter *Ferd. Jak. Schmidt*. (Finsk tidskr. 1898, 1 s. 461—467).

Carmen Sylva (Elisabet af Rumänien).

Varia 1898 s. 787 o. f. (M. portr.).

Cech, Svatopluk.

Svatopluk Cechs lif och diktning af *Alfr. Jensen*. 8:o. 42 s. (Inledn. till Svatopluk Cechs Dikter. Öfvers. af Alfr. Jensen).

Comte, Auguste.

Varia 1898 s. 637—639. Av *A. Nyström*. (M. portr.).

Daudet, Alphonse.

Valvoja 1898 febr.—mars. Av *Juhani Aho*. — Varia 1898 s. 89. (M. portr.). — Ord o. bild 1898 s. 281—288. Av *J. Mortensen*. (M. portr.). — Ny illustr. tidn. 1898 s. 2. Av *Hellen Lindgren*. (M. portr.).

De Geer, Louis.

Intrådestal i Svenska akademien d. 20 dec. 1897 af *P. J. v. Ehrenheim*. Sthm. 8:o. 65 s. (Särtr. ur Sv. akad:s handl. XII. 1897).

Deleen, Carl Erik.

Pro novitate. Festskrift. S. 152—204. (M. portr.). Av *C. F. Bernström*.

Diderot, Denis.

Varia 1898 s. 238—249. Av *Ellen Key*. (M. portr.).

Diderot som konstkritiker. Af *Ellen Key*. (Ord o. bild 1898 s. 373—384. M. portr.).

Dilling, Lars.

Lars Dilling. En karakteristik af *Kr. W[interhjel]m*. (L. Dillings Samlade skisser o. berätt. ur hvardagslifvet. Illustr. uppl. Bd. 1).

Dumas, Alex. d. y.

Varia 1898 s. 595. (M. portr.).

Ebers, Georg.

Ny illustr. tidn. 1898 s. 286. (M. portr. s. 282).

Flensburg, Vilh.

Kyrkl. tidskr. 1898 s. 1—16. Av *G. Billing*.

Forsius, Sigfr. Aron.

När dog Sigfrid Aronus Forsius? Av *O. F. Hultman*. (Sv. lit. sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 11. 1897. S. 181—182).

Franzén, Frans Mik.

Frans Mikael Franzén, Runebergs föregångare. Med porträtt. Hfrs. 12:o. 15 s. M. 0,10.

Fryxell, Anders.

Kalend. Korn åt små fåglar 1899 s. 18—24. (M. portr.).

Gerok, Karl.

Karl Gerok. Biografisk skiss af *Aug. Hesselén*. Ups. 8:o. 34 s. (Särtr. ur Läs. f. hemmet 1898).

Goncourt, Edm. de.

Diktare och drömmare af *O. Lererlin*. S. 183—198.

Hedberg, Frans.

Ny illustr. tidn. 1898 s. 81. Av *H. W[ieselgren]*. (M. portr.).

Heidenstam, V. v.

Några ord om Verner von Heidenstams skaldskap af *Karl af Geijerstam*. Sthm. 4:o. 16 s. (Särtr. ur Sv. dagbl. 1898).

Grillfängerier af *Gust. Fröding*. I. Heidenstam. Ups. 8:o. 29 s. Kr. 0,30.

Varia 1898 s. 306 (Portr. s. 308). — Diktare o. drömmare af *O. Levertin*. S. 267—281.

Hülphers, Abraham.

Sv. turistfören:s årsskr. 1898 s. 239—258. Av *M. Boheman*.

Huysmans, J. K.

Diktare o. drömmare af *O. Levertin*. S. 199—209.

Ibsen, Henrik.

Ett och annat om Henrik Ibsen och Kristiania teater af *Ludr. Josephson*. Sthm. 8:o. 118 s. Kr. 1,50.

Två minnen af Henrik Ibsen. Af *G. af Geijerstam*. (Ord o. bild 1898 s. 114—124),

Ny illustr. tidn. 1898 s. 97. Av *J. A. Runström*. (M. portr.).

Karlson, Karl Fredr.

Ny illustr. tidn. 1898 s. 194. Av *J. Bergman*. (M. portr. s. 196).

Key, Ellen.

Varia 1898 s. 378. (M. portr.).

Kierkegaard, Søren.

Sören Kierkegaard tänkaren och sanningssökaren. Af *Oswald Kuylenstierna*. Sthm. 8:o. 143 s. Kr. 1,75.

Kipling, Rudyard.

Varia 1898 s. 215 o. f., av *E. Didring*. (M. portr.).

de la Ramée, Louise (Ouida).

Idun 1898 s. 257. Av *Mari Mihi [Gust. Lindquist]*. (M. portr.).

Lidner, Bengt.

Lidners »Medea». Ett tillägg till min Lidnermonografi af *Karl Warburg*. Gbg. 8:o. 2 + 38 s. (Särtr. ur Gbgs högskolas festskr. tillägn. O. Ekman).

Lidners afresa från Lund 1775. En slutreplik af *K. Warburg*. (Samlaren 1898 s. 121—122).

Linné, Carl von.

Bidrag till en lefnadsteckning öfver Carl von Linné af *Th. M. Fries*. VII, VIII. Inbjudningsskrift. Ups. 8:o. S. 335—502.

Loti, Pierre (J. Viaud).

Varia 1898 s. 454. (M. portr.).

Lucidor, Lars Johansson.

Bidrag till Lars Johansson Lucidors biografi af *Ellen Wester*. (Samlaren 1898 s. 44—53).

Lucretius Carus, Titus.

Diktare och drömmare af *O. Levertin*. S. 1—31.

Lukianos.

Lukianos. Antikens modernaste ande. Af *Victor Hugo Vickström*. Östersund. 8:o. 125 s. Kr. 1,50.

Anm.: Finsk tidskr. 1899, 2 s. 382, av I. A. H[eikel].

Magni, Olaus.

Minne af Olaus Magni. (Af *Hans Hildebrand*). Sthm. 8:o. 190 s. (Särtr. ur Sv. akad:s handl. XII. 1897).

Marholm, Laura.

En kvinlig »psykolog» af *L. D—n*. (Dagny 1898 s. 133—142).

Mark Twaine, (S. L. Clemens).

Varia 1898 s. 660 o. f. (M. portr.).

Melin, K. A.

Varia 1898 s. 167. (M. portr.).

Michelet, J.

Finsk tidskr. 1898, 2 s. 179—186. Av *G. Frosterus*.

Mickiewicz, Adam.

Finsk tidskr. 1898, 2 s. 430—448. Av *Alfr. Jensen*.

Molière, Jean Bapt.

Molière af *Nils Erdmann*. Sthm. 8:o. 263 s. + 1 portr. Kr. 5.

Anm.: Finsk tidskr. 1898, 2 s. 481. Av *Alceste*. — Ord o. bild 1898. Dagb. s. 58. Av *E. G.*

Molière. En karaktärsstudie af *Hellen Lindgren*. (Ny illustr. tidn. 1898 s. 266, 275, 278, 285 o. f., 289 o. f.).

Molin, Pelle.

Ett svenskt skaldeöde. Af *Gust. af Geijerstam*. (Inledn. till »Ådalens poesi af *Pelle Molin*». 2 uppl. 24 s.).

Monrad, Markus Jak.

Ny illustr. tidn. 1898 s. 22. (M. portr. s. 18).

Montelius, Oskar.

Ny illustr. tidn. 1898 s. 49. Av *O. G[ranber]g*. (M. portr.).

Musset, Alfr. de.

Alfred de Musset och George Sand. (Diktare o. drömmare af *O. Levertin*. S. 143—158).

Negri, Ada.

Varia 1898 s. 308. (Portr. s. 310).

Nordenflycht, Hedv. Charl.

Bidrag till Nordenflychtiana af *Sigrid Leijonhufvud*. (Samlaren 1898 s. 118—120).

Olivecrona, Rosalie, f. Roos.

Dagny 1898 s. 309—321. Av *Eva Fryxell*. -- Idun 1898 s. 177. Av *Anna Lindhagen*. (M. portr.).

Orzeszko, Eliza.

Eliza Orzeszko. En lefnadsteckning. Efter *P. Chmielowski*. (Ofrälse. Novell af *E. Orzeszko*. 8:o. 54 s.).

Paulinus Gothus, Laur.

Laurentius Paulinus Gothus, hans lif och verksamhet (1595—1646). III. Paulinus såsom ärkebiskop och prokansler (1637—1646). Af *H. Lundström*. Upps. 8:o. IV + 171 + 55 s. Kr. 3.

Petrarca, Francesco.

Petrarca i hans forhold til lægekunst og lægevidenskab. Af *Jul. Petersen*. (Nord. tidskr. 1898 s. 287—297).

Petri, Olavus.

Sv. läraretidn. 1898 s. 629—631. Av *Fridtjov Berg*. (M. portr.).

Petőfi, Sándor.

Varia 1898 s. 793—802. Av *B. Schöldström*. (M. portr.).

Renan, Ernest.

Diktare och drömmare af *O. Levertin*. S. 159—181.

Rudenschöld, Torsten.

Sv. läraretidn. 1898 s. 134—137, 149—152, 167—169, 181—184, 197—199, 231—234, 246—248, 261—262. Av *Fridtjuv Berg*. (Med 2 portr.).

Runeberg, Joh. Ludv.

Biografiska anteckningar om Johan Ludvig Runeberg af *J. E. Strömborg*. IV, 3. Runebergs lif och verksamhet i Borgå. Senare delen. Hfrs. 8:o. 252 s. + 4 pl. M. 4.

J. L. Runebergs religiösa världsåskådning. (I fosterl. frågor af *C. G. Estlander*. S. 13—31).

Vid J. L. Runebergs gravvård. Tal vid vårdens afläckande d. 6 maj 1888. (I fosterl. frågor af *C. G. Estlander*. S. 33—41).

Sv. läraretidn. 1898 s. 793. Av *Hellen Lindgren*. (M. portr.).

Ruskin, John.

Ord o. bild 1898 s. 181—192. Av *Frigga Carlberg*. (M. portr.). — England som världsmakt och kulturstat af *G. F. Steffen*. S. 270—291.

Rydberg, Viktor.

Viktor Rydberg, hans lifsgerning och betydelse för vårt folk. En föreläsning i Jönköpings arbetareinstitut af *Rob. Tolf*. Jönk. 8:o. 34 s. + portr.

Diktare och drömmare af *O. Levertin*. S. 211—232.

Sachs, Hans.

Hans Sachs, skomakare och skald. Af *Cecilia Bååth-Holmberg*. (Läsn. f. folket 1898 s. 289—312).

Saint-Pierre, Bernardin de.

Bernardin de Saint-Pierre och hans Mémoire om Finland. Akad. inbjudningsskrift. Af *C. G. Estlander*. Hfrs. 4:o. 28 s.

Scott, Walter.

Sir Walter Scotts första kärlek. Efter *Adam Scott*. (Läsn. f. hemmet 1898).

Senancour, Etienne Pivert de.

Etienne Pivert de Senancourt. En literaturhistorisk studie. Akad. afh. af *A. S. Törnudd*. Hfrs. 8:o. IV + 215 s. Kr. 2,75.

Sienkiewicz, Henryk.

Varia 1898 s. 597. (M. portr.).

Snoilsky, Carl.

Diktare och drömmare af *O. Levertin*. S. 233—241.

Stéénhoff, Frida.

Idun 1898 s. 209. Av *Ellen Key*. (M. portr.).

Strindberg, Aug.

Kalendern Svea 1899 s. 201—205. Av *G. af Geijerstam*. (M. portr.). — Diktare och drömmare af *O. Levertin*. S. 243—266.

Swedenborg, Eman.

Swedenborg i Paris af *Aug. Strindberg*. (Holmia. Illustr. skrift. S. 44—48. M. portr.).

Tavaststjerna, Karl Aug.

Finsk tidskr. 1898, 1 s. 247—261. Av *J. Hagelstam*. — Valvoja 1898 apr. — Varia 1898 s. 290. (M. portr.). — Ord o. bild 1898 s. 225—228. (M. portr.). — Ny illustr. tidn. 1898 s. 113. Av *Hel-len Lindgren*. (M. portr.).

Thorild, Tomas.

Ur Thorilds litterära kvarlåtenskap af *Laur. Weibull*. (Sammlaren 1898 s. 81—111).

Tolstoy, Leo.

Varia 1898 s. 523 o. f. (M. portr.). — Ny illustr. tidn. 1898 s. 281 o. f. Av *J. A. R[unström]*. (M. portr.).

Leo Tolstoy af *P. Nordmann*. Hfrs. 12:o. 80 s. M. 0,30.

Topelius, Zachris.

Finsk tidskr. 1898, 1 s. 3—8. Av *R. F. v. Willebrand*. — Läsn. för hemmet. Årg. 20. 1898. Av *A. H[esslén]*. — Valvoja 1898 jan.—mars. — Tidskr. utg. af Pedag. fören. i Finl. 1898. — Korn åt små fåglar 1899 s. 89—95. (M. portr.). — Varia 1898 s. 90. (M. portr.). — Läsn. f. folket 1898 s. 161—179, av *P. Bagge*. — Sv. läraretidn. 1898 n:o 2 o. 11. (M. portr.). — Ord och bild 1898 s. 1—8. Av *W. Söderhjelm*. (M. portr.).

Topelii minne. Föredrag af *Eliel Aspelin*. Hfrs. 8:o. 37 s. + 1 portr. M. 1.

Turgenjeff, Ivan.

Ivan Turgenjeff och hans franska vänner. Af *A. F.*

Finsk tidskr. 1898, 2 s. 449—459.

Unger, Carl Rich.

Ark. f. nord. filol. XV s. 94—99. Av *S. Bugge*.

Wellander, Johan.

Johan Wellander. Literaturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den gustavianska åldern af *Oscar Levertin*. II. Ups. 8:o. S. 113—183.

Skrifter utg. af Sv. liter. sällsk. 15.

Zola, Emile.

Varia 1898 s. 165. (M. portr.).

Emile Zola af *Hellen Lindgren*. Sthm. St. 8:o. 51 s. (Särtr. ur Ord o. bild 1895).

1888.

- 1:9. Samlaren IX. Pris i bokh. 4 kr.
 8⁴. Samlade Dramer af J. Messenius: 4 h.
 9³. Bref rörande Nya Skolans historia: 3 h.

1889.

- 1:10. Samlaren X. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
 10¹. Sveriges bibliografi 1481—1600 I. (1481—1501). Ej i bokhandeln.
 7:3. 1500- och 1600-talens Visböcker: III. Barbro Banérs Visbok. Pris i bokh.
 1 kr. 50 öre.
 11:1-2. Skrifter från Reformationstiden. I och II. Pris i bokh. 2 kr.

1890.

- 1:11. Samlaren XI. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
 10². Sveriges bibliografi 1481—1600. II. (1501—1518). Ej i bokhandeln.
 9⁴. Bref rörande Nya Skolans historia: 4 h.
 12¹. Bref rörande teatern under Gustaf III. 1 h. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.

1891.

- 1:12. Samlaren XII. Pris i bokh. 4 kr.
 10³. Sveriges bibliografi 1481—1600. III. (1518—1527). Ej i bokhandeln.
 9⁶. Bref rörande Nya Skolans historia: 3 h. Pris i bokh. komplett 5 kr. 50 öre.

1892.

- 1:13. Samlaren XIII. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
 10⁴. Sveriges bibliografi 1481—1600. IV. (1527—1530). Ej i bokhandeln.
 12². Bref rörande teatern under Gustaf III. 2 h. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
 9⁶. Personregister till Bref rörande Nya Skolans historia. Pris i bokh. 25 öre.

1893.

- 1:14. Samlaren XIV. Pris i bokh. 3 kr.
 13: 1. Wivallius I. » » » 6 »
 1: Extra häfte. Samlaren. Extrahäfte. Pris i bokh. 3 kr.
 11:3. Skrifter från Reformationstiden. 3. Pris i bokh. 3 kr.
 11:4. » » » 4. » » » 1 »

1894.

- 1:15. Samlaren XV. Pris i bokh. 4 kr.
 14. Bref från Esaias Tegnér till C. F. af Wingård. Pris i bokh. 2 kr.
 12³. Bref rörande teatern under Gustaf III. 3 h. Pris i bokh. 50 öre.

1895.

- 1:16. Samlaren XVI. Pris i bokh. 4 kr.
 13: 2. Wivallius II. » » » 2 »

1896.

- 1:17. Samlaren XVII. Pris i bokh. 5 kr.
 15: 1. Johan Wellander. Literaturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den Gustavianska åldern I. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1897.

- 1: 18. Samlaren XVIII. Pris i bokh. 5 kr.
 7: 4. 1500- och 1600-talens Visböcker: IV. Pär Brahes Visbok. Pris i bokh.
 2 kr. 50 öre.
 16. Holofernes och Judit. Ett drama från reformationstiden. Pris i bokh.
 1 kr. 50 öre.

1898.

- 1: 19. Samlaren XIX. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
 15: 2. Johan Wellander. Literaturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihets
 tiden och den Gustavianska åldern II. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.
 17: 1. Svenskt Anonym- och Pseudonymlexikon. Bibliografisk förteckning öfver
 uppdagade anonyma och pseudonyma i den svenska literaturen
 I. Ej i bokhandeln.
 11: 5. Skrifter från Reformationstiden 5. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.
 11: 6. » » » 6. » » » 1 kr.
 11: 7. » » » 7. » » » 2 kr. 50 öre.

1899.

- 1: 20. Samlaren XX. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
 17: 2. Svenskt Anonym- och Pseudonymlexikon. Bibliografisk förteckning öfver
 uppdagade anonyma och pseudonyma i den svenska literaturen
 II. Ej i bokhandeln.
 18: 1. Ur Hans Järtas literära brefväxling I. Bref till och från C. G. Brink-
 man I. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
 19: 1. Thomas Thorilds Bref I. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1900.

- 1: 21. Samlaren XXI. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
 17: 3. Svenskt Anonym- och Pseudonymlexikon. Bibliografisk förteckning öfver
 uppdagade anonyma och pseudonyma i den svenska literaturen
 III. Ej i bokhandeln.
 18: 2. Ur Hans Järtas literära brefväxling I. Bref till och från C. G. Brink-
 man I, 2. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
 19: 2. Thomas Thorilds Bref II. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

För angelägenheter rörande tidskriften samt sällskapets öfriga publikationer
 hänvände man sig till v. Bibliotikarien, Dr Aksel Andersson, Upsala.
 Upsala i Maj 1900.

Svenska Literatursällskapets Arbetsutskott.

Obs.! Samlaren III. V. VII—XXI äro fullständigt utkomna hvardera i ett häfte.

Obs.! 1500- och 1600-talens Visböcker, Saml. Dramer af J. Messenius, Sveri-
 ges Bibliografi 1481—1600 samt Skrifter från Reformationstiden fortsättas.

Psam 338.1

SKRIFTER UTGIFNA AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPET. 1: 22.

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT

22:a ÅRGÅNGEN

1901

Innehåll:

- Redogörelse för Svenska Literatursällskapets årsmöte.
Lars Romares Berättelse om den heliga Birgittas
kanonisering Af *K. H. Karlsson*.
Bidrag till den blandade värsens historia i Sverige.
(Lucidor, Runius, Dalin.) Af *A. Åkerblom*.
Tysklands litteratur under 1700talet före Klopstock
och dess förhållande till den svenska Af *E. Wrangel*.
Gessners inflytande på svenska litteraturen Af *Hilma Borelius*.
Några ord om det fornsvenska legendariet Af *Natanael Beckman*.
En skolkontrovers med politiskt efterspel. Ett bi-
drag till Olof Bergklints ungdomshistoria Af *Edvard Beckman*.
Miscellanea.
Svensk literaturhistorisk bibliografi. XIX. 1899 Af *E. H. Lind*.
Förteckning öfver Svenska Literatursällskapets medlemmar år 1901.

UPPSALA 1901
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

DEC 27 1913

FOR USE IN
BUILDING

Widener Library

3 2044 105 200 489